

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ВО СКОПЈЕ**

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

Асуде Абдураман Абдул-Кочан

**ВЛИЈАНИЕТО НА ЛЕКСИЧКИТЕ И ГРАМАТИЧКИТЕ СРЕДСТВА
ВО АНГЛИСКИОТ, ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ТУРСКИОТ
НОВИНАРСКИ ДИСКУРС ВРЗ ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ**

- докторски труд -

Скопје, 2023

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО
СКОПЈЕ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

Асуде Абдураман Абдул-Кочан

ВЛИЈАНИЕТО НА ЛЕКСИЧКИТЕ И ГРАМАТИЧКИТЕ СРЕДСТВА ВО
АНГЛИСКИОТ, ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ТУРСКИОТ
НОВИНАРСКИ ДИСКУРС ВРЗ ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ

- докторски труд -

Скопје, 2023

Докторанд:

АСУДЕ АБДУРАМАН АБДУЛ-КОЧАН

Тема:

ВЛИЈАНИЕТО НА ЛЕКСИЧКИТЕ И ГРАМАТИЧКИТЕ СРЕДСТВА ВО
АНГЛИСКИОТ, ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ТУРСКИОТ НОВИНАРСКИ ДИСКУРС
ВРЗ ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ

Ментор:

проф. д-р ЕЛЕНИ БУЖАРОВСКА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

Комисија за одбрана:

Претседател:

проф. д-р ЗОРИЦА ТРАЈКОВА-СТРЕЗОВСКА, вонреден професор
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

проф. д-р ЕЛЕНИ БУЖАРОВСКА,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, редовен професор

проф. д-р АНЕТА ДУЧЕВСКА,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, редовен професор

проф. д-р МИРА БЕЌАР, вонреден професор
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

проф. д-р ОКТАЈ АХМЕД, редовен професор
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

Научна област:

НАУКА ЗА ЈАЗИК – АНГЛИСКИ ЈАЗИК

Датум на одбрана:

(, 2023)

Асуде Абдураман Абдул-Кочан

**ВЛИЈАНИЕТО НА ЛЕКСИЧКИТЕ И ГРАМАТИЧКИТЕ СРЕДСТВА ВО
АНГЛИСКИОТ, ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ТУРСКИОТ НОВИНАРСКИ ДИСКУРС
ВРЗ ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ**

– А п с т р а к т –

Во овој труд се презентираат резултатите од истражувањето на јазичните средства во англојазичниот, во македонскиот и во турскиот новинарски дискурс, кои, покрај информативната функција, вршат одредено идеолошко влијание врз читателите. Анализата има цел да ги опише и спореди јазичните стратегии преку кои новинарските текстови влијаат врз формирањето на ставот на читателите во трите наведени говорни подрачја. За потребите на истражувањето анализиран е примерок од новинарски текстови кој опфаќа агенциски вести и извештаи објавени од страна на водечки новински агенции и весници од наведените говорни подрачја. Текстовите се поделени на три поголеми теми што ја преокупираа светската јавност во последната деценија: имиграцијата, епидемијата на ебола и пандемијата на ковид-19. Анализата на примерокот е спроведена врз автентичен јазичен материјал со примена на современите теориски и методолошки пристапи. Преку квалитативната метода на критичка анализа на дискурсот во примерите од секој јазик анализирани се стратегиите што се користат за манипулацијата на јавното мислење поврзани со наведените теми. Манипулирањето во известувањето на овие светски настани е реализирано преку употребата на две идеолошки рамки: рамката на ставот и рамката на „ние“ наспроти „другите“. Резултатите од анализата од двете рамки во секој од трите јазици се споредуваат за да се откријат сличностите и разликите во функционирањето на овие средства кои шират негативни ставови и емоции, пред сè паника, ксенофобија, како и непријателство кон соседните држави. Контрастивната анализа покажа дека јазичните стратегии со кои се служат медиумите се главно слични, но некои стратегии во македонските и во турските текстови се позајмени од западните медиуми.

Клучни зборови: критичка анализа на дискурсот, идеолошка рамка, манипулација, имиграција, пандемија.

Asude Abdurahman Abdul Kochan

**THE INFLUENCE OF LEXICAL AND GRAMMATICAL DEVICES ON PUBLIC OPINION
IN ENGLISH, MACEDONIAN AND TURKISH JOURNALISTIC DISCOURSE**

– A b s t r a c t –

This paper presents the results of the research of the linguistic devices in the English, Macedonian and Turkish journalistic discourse that in addition to the informative function exert a certain ideological influence on the readers. The analysis aims to describe and compare the linguistic strategies employed in the journalistic texts in the three above mentioned language areas with the goal to influence the formation of the readers' attitude. For the purposes of the research, a sample of journalistic texts including agency news and reports published by leading media from the specified speech areas was analyzed. The texts are divided into three major topics that have preoccupied the world public agenda in the last decade: immigration, the Ebola epidemic and the Covid-19 pandemic. The analysis of the sample was carried out on authentic linguistic material via modern theoretical and methodological approaches. Through the qualitative method of critical discourse analysis of the examples from each language, the strategies used for the manipulation of public opinion related to the mentioned topics were decoded. The manipulation in the reporting on these world events is realized through the use of two ideological frames: the frame of fear and the frame of "us" and the "others". The results of the analysis of the two frames in each of the three languages are compared to reveal similarities and differences in the functioning of the means that spread negative attitudes and emotions, primarily panic, xenophobia, as well as, hostility towards neighboring countries. The contrastive analysis showed that the language strategies used by the media are in general similar, while some strategies in the Macedonian and Turkish journalistic discourse are borrowed from the Western media.

Keywords: critical discourse analysis, ideological frame, manipulation, immigration, pandemy

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД	9
1.1. Насочување и манипулација на јавното мислење.....	13
2. ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА ПОВРЗАНА СО ПРЕДМЕТОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	17
2.1. Теориска рамка на истражувањето.....	17
2.2. Критичка анализа на новинарскиот дискурс.....	20
2.3. Идеолошката рамка на „ние“ и „другите“ и рамката на стравот.....	21
3. ПРЕГЛЕД НА СТРАТЕГИИТЕ ЗА МАНИПУЛИРАЊЕ	23
3.1. Општи јазични стратегии за насочување на читателот.....	23
3.2. Лексичките средства во функција на насочување на читателот.....	24
3.3. Емоционално обоени лексеми во новинарскиот дискурс	25
3.4. Создавање и претставување на митови преку лексички единици.....	26
3.5. Употреба на метафорите и нивната функција во новинарскиот дискурс.....	29
3.5.1. Употреба на реификациите како подвид на метафора	30
3.6. Еуфемизмите и нивната функција во новинарскиот дискурс.....	31
3.7. Употреба на клишеа во новинарскиот дискурс	32
3.8. Употреба на колокации	33
3.9. Номинализациите во функција на прикривање на агенсот.....	33
3.10. Комбинација на повеќе стратегии во новинарскиот дискурс.....	34
3.11. Различно претставување на страните од конфликтот	34
4. ПРЕТПОСТАВКИ И МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	37
4.1. Претпоставки и предмет на анализа.....	37
4.2. Методолошка постапка	38
5. АНАЛИЗА НА НАСЛОВИТЕ ОД АНГЛОЈАЗИЧНИОТ, МАКЕДОНСКИОТ И ТУРСКИОТ НОВИНАРСКИ ДИСКУРС	39
5.1. Новинарските наслови како најистакнат дел на новинарскиот дискурс	39
5.2. Општи јазични карактеристики на новинарските наслови.....	39
5.3. Граматичките и лексичките средства во насловите.....	40
5.3.1. Синтаксичките конструкции и речениците на новинарските наслови	40
5.3.2. Испуштање на одредени јазични единици во новинарските наслови	42
5.3.2.1. Испуштање на определениот и неопределениот член во англиските наслови	42
5.3.2.2. Употреба на членот во македонските наслови	43
5.3.2.3. Испуштање на главниот глагол	43
5.3.2.4. Испуштање на помошниот глагол и копулата.....	44
5.3.3. Глаголските категории во новинарските наслови	44
5.3.3.1. Време.....	45
5.3.3.2. Залог: употреба на пасивот	46

5.3.3.3. Начин: употреба на модални глаголи.....	46
5.3.4. Употреба на номинализации	47
5.3.5. Употреба на лексички средства во насловите	47
5.3.6. Интерпункциските знаци во функција на јазични единици во насловите од новинарскиот дискурс	48
5.4. Заклучок на поглавјето	49
6. НОВИНАРСКИОТ ДИСКУРС НА СТРАВ И ПАНИКА ВО ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА ЕБОЛАТА ВО АНГЛИСКИТЕ, ВО МАКЕДОНСКИТЕ И ВО ТУРСКИТЕ МЕДИУМИ.....	51
6.1. Концептот на страв како основна рамка за претставување на општествени проблеми.	51
6.2. Анализа на дискурсот на написите за „еболата“	52
6.2.1. Претставување на еболата во англискиот новинарски дискурс	53
6.2.2. Употреба на медицинскиот дискурс во англојазичното новинарство	54
6.3. Дискурсот на „страв и паника“ во вестите за ебола во македонското новинарство	55
6.4. Дискурсот на страв и паника во новинарските написи за еболата во турските медиуми.....	58
6.4.1. Еболата како тема на забава во турските медиуми	61
6.5. Сличностите и разликите во новинарскиот дискурс за еболата од англојазичното, македонското и турското новинарство.....	62
7. ПРЕТСТАВУВАЊЕТО НА КОВИД-19 ВО АНГЛИСКОТО, ВО МАКЕДОНСКОТО И ВО ТУРСКОТО НОВИНАРСТВО ВО РАМКАТА НА СТРАВОТ И РАМКАТА НА „НИЕ“ И „ДРУГИТЕ“	65
7.1. Претставување на короната во рамката на стравот во англиските медиуми	65
7.1.1. Сместување на вестите за короната во рамката на „ние“ и „другите“	70
7.1.2. Резултати од анализата на вестите за короната во британските медиуми	73
7.2. Претставувањето на „ковид-19“ во македонскиот новинарски дискурс	73
7.2.1. Вестите за короната во рамката на „ние“ и „другите“ во македонските медиуми	74
7.3. Претставување на короната во турските медиуми	75
7.3.1. Претставување на короната во вестите за имиграцијата	78
8. ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА ИМИГРАЦИЈАТА ВО НОВИНАРСКИОТ ДИСКУРС ВО АНГЛИСКИТЕ, ВО МАКЕДОНСКИТЕ И ВО ТУРСКИТЕ МЕДИУМИ	81
8.1. Идеологијата на расизмот во медиумите.....	82
8.2. Дискурсот на „ние“ и „другите“ во претставување на имиграцијата во британските, во македонските и во турските медиуми	83
8.3. Претставувањето на имиграцијата во британскиот новинарски дискурс	84
8.3.1. Сензационалистичкото претставување на имиграцијата во британското новинарство	89
8.4. Претставувањето на имиграцијата во македонското новинарство	91
8.5. Позитивното претставување на имигрантите	94
8.6. Дискурсот на „ние“ и „другите“ во претставувањето на имигрантите во турските медиуми.....	94

8.7. Позитивното прикажување на имигрантите.....	100
8.8. Рамката „ние“ и „другите“ во функција на сензационализмот во турското новинарство	101
8.9. Сличностите и разликите во новинарскиот дискурс за имиграцијата од англиското, македонското и турското новинарство.....	103
9. ЗАКЛУЧОЦИ	105
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	109
Биографија на авторот	113
АВТОРЕЗИМЕ/АВТОРЕФЕРАТ	115

1. ВОВЕД

Дискурсот претставува текст (пишан или устен) во општествен контекст. За дискурсот постојат повеќе дефиниции почнувајќи од определување на дискурсот како јазична творба која е „повеќе од реченица“ до идеолошката подлога на јазичното претставување на некој феномен во чии рамки се разликуваат „дискурс на моќта“, „дискурс на расизмот“ и сл.¹ Според некои автори, и една реченица претставува дискурс (Biber et al. 1999). Поимот *дискурс* се однесува и на пораката (со одредена комуникациска цел) која говорителот има намера да ја изнесе при создавањето на еден текст и на тоа што слушателот го интерпретира од текстот (Widdowson 2007).

Новинарскиот дискурс е специфичен вид на дискурс кој има одредена општествена функција. Новинарските извештаи не се само описи на факти, туку еден вид реконструкција на стварноста според нормите и вредностите на едно општество. Создавањето на новинарскиот дискурс, кое започнува со прибирање податоци за одреден настан и продолжува со негово конципирање и пишување, претставува сложен процес во кој, освен претходното знаење за одредени настани, се земаат предвид и очекувањата на читателската публика. Од друга страна, пак, пишувањето на новинарските написи не подразбира само директно пренесување на настаните, туку претставува и процес на обработување на други видови дискурси, во кои спаѓаат изјави на државници, сведоци на настани, на соговорници во интервјуа, пренесени извештаи од прес-конференции за одредени настани или преработени текстови од други извори.

При оформување на новинарскиот извештај се избираат посебни јазични и граматички средства кои ги претставуваат особеностите на новинарскиот жанр и го привлекуваат интересот на читателот, но со нив медиумите истовремено го формираат и јавното мислење во одредено општество. Во овој контекст може да се каже дека во функција на т.н. реконструкција на стварноста се вклучени сите елементи од веста, новинарскиот напис или извештај, како што се насловите, поднасловите, фотографиите, позиционирањето на веста на одредена страница и во самата страница, со што се дава акцент на настанот што сака да се истакне.

Секој медиум има свој профил на конзументи, затоа при конструирање на новинарските написи се имаат предвид и очекувањата на „публиката“ за која се наменети, бидејќи „вестите истовремено претставуваат дијалог помеѓу раскажувачот и целната маса“ (Tokgöz 2000: 161-162).

При оформување или конструирање на еден новинарски текст се избираат посебни јазични и граматички средства. Тој се состои од лид (lead), т.е. глава на текстот, која всушност го претставува сижето на новинарскиот напис и која понатаму во текстот се разработува. Притоа, предвид се има интересот на читателот, па така, главната информација која сака да се истакне се става на почетокот. Авторот на текстот се служи со новинарски стратегии на композирање на текстот во кои ги вметнува јазичните стратегии со кои влијае врз јавното мислење, со што се обезбедува заземање на позитивен или негативен став кај конзументот во врска со настанот за кој се известува.

Како посебен јазик во употреба, во социокултурен контекст, новинарскиот дискурс се служи со различни јазични средства за постигнување на својата функција. Основната комуникациска функција на новинарскиот напис е да информира за актуелните настани и теми од општествено-политичкиот и културниот живот. Во основа, вестите треба вистинито да информираат за одреден настан, т.е. да бидат независни и непристрасни при пренесување на настаните. Но сè почесто сме сведоци дека освен информативната функција, новинарските текстови честопати вршат и други функции; на

¹ Повеќе за терминот *дискурс* види кај Schiffrin, Tannen & Hamilton (2001:1).

пр., преку употреба на различни дискурсни средства го насочуваат читателот да заземе одреден став по однос на настаните и темите за кои информираат, и на тој начин манипулираат со читателите.

Изборот на лексичките единици имплицитно може да му даде друга конотација на новинарскиот дискурс, освен експлицитното денотативно значење. Избраните лексички единици во различни синтаксички структури стануваат реторички средства, како што се метафори, персонификации и метонимии. На тој начин, јазичните единици во еден новинарски текст добиваат и имплицитна функција со која го формираат мислењето, па дури и светогледот на читателот. Се смета дека зад таквото насочување и креирање на јавното мислење стојат одредени центри на економска и политичка моќ, кои ја пренесуваат нивната идеологија врз општеството преку медиумите (Dijk 1988; Fairclough 1989).

Од друга страна, новинарскиот дискурс може да се служи со „вградување“ (сместување) на настаните за кои известува во одредена идеолошка рамка. Една од најчесто употребуваните рамки во која се вградуваат одредени проблеми и настани во општеството е „рамката на стравот“. Во неа, зависно од актуелноста, можат да бидат „врамени“ настаните поврзани со тероризмот, криминалот, имиграцијата, заразните болести и други актуелни проблеми. Според Ентман (Entman 1993: 52), да се стави во одредена рамка значи да се селектираат одредени аспекти од перцепираната реалност и тие да се истакнат во текстот.

Таквото врамување овозможува насочување на јавното мислење и манипулирање со оние кои ја конзумираат информацијата во дадениот новинарски текст, т.е. со читателите, слушателите и гледачите. Од друга страна, идеолошкото насочување е многу штетно бидејќи со текот на времето предизвикува непредвидливи општествени и политички последици: на пр., подгрева национализам, дискриминација, расизам, ксенофобија и така создава низа предрасуди за „другиот“. Ова посебно доаѓа до израз во денешниот свет во кој се случуваат изразени миграциски движења предизвикани од новите воени жаришта и економската рецесија во разни земји. Одредени медиуми во интерес на материјалната добивка (преку спонзорства и реклами) не го почитуваат новинарскиот кодекс бидејќи „Медиумите кои одлучуваат што ќе биде одбрано како вест и како ќе биде објавено, не се разликуваат од другите профитни институции. И тие продаваат производ“ (Mora 2008: 12) што ги „принудува“ да манипулираат со читателите, гледачите и слушателите.

Можноста од манипулација на читателот се зголемува поради лесната достапност на информациите: читателите обично ги следат оние јавни гласила што го отсликуваат нивниот поглед на светот и ја поддржуваат нивната политичка ориентација и идеологија. Францускиот социолог Гистав ле Бон (Le Bon 2015: 125)² вели: „Доколку постојано читаме во еден ист весник дека одреден човек е вистински никаквиц, а друг е многу чесен, на крајот добиваме убедување дека тие навистина се такви, но под еден услов: да не читаме често друг весник кој е во опозиција со првиот и кој го пишува спротивното.“ Тој истакнува дека луѓето се склони кон читање на она во што сакаат да веруваат. Авторот изнесува три основни методи на манипулација: тврдење, повторување и распространување. „Рафинираното и едноставното тврдење, кое не може да се докаже... е најсигурно средство за всадување на некоја идеја во свеста на толпата, колку повеќе тоа тврдење е јасно и колку се поедноставни и потешки за докажување доказите, толку поефектно и повеќе се владее со толпата. Нештата што се повторуваат продираат до длабоките слоеви на потсвеста и таму се сместуваат. По извесно време се заборава кој го кажал тоа тврдење и се верува во зборовите кои се повторуваат.“ (Le Bon 2015: 124)

² Во делото „Психологија на толпата“

За манипулативната улога на медиумите постои опширна литература на англиски јазик, но се чувствува недостиг во македонската јазична средина.³ Посебно таквиот недостиг се однесува на посеопфатните студии во кои манипулирањето со читателската публика преку медиумите се одразува во темите што ги засегаат балканските држави. Затоа се наметнува потребата за пополнување на една ваква празнина од областа на анализата на дискурсот. Нашето истражување беше мотивирано од потребата да покаже како се третираат истите горливи теми во македонската и во турската јавност во споредба со англојазичниот медиумски простор.

Во оваа докторска дисертација се презентираат резултатите од анализата на новинарскиот дискурс преку две често употребувани идеолошки рамки во новинарскиот дискурс: рамката на стравот и рамката на „ние“ и „другите“. Фокусот на истражувањето е на анализата на текстовите посветени на три теми: имиграцијата, епидемијата на ебола и пандемијата на ковид-19 во британскиот, македонскиот и турскиот новинарски дискурс. Преку разни јазични стратегии кои се употребуваат во пренесување на настаните вградени во овие рамки, се постигнува саканиот ефект на насочување на читателите за заземање на одреден став за настаните за кои се известува. Во трудот се спроведува анализа на употребата на оние лексички и граматички средства на дадениот новинарски текст, со кои се влијае врз јавното мислење во општеството. Целта на оваа докторска дисертација е преку дискурсна анализа на кратки новинарски текстови да се откријат јазичните средства што се употребуваат за манипулирање на читателот.

За да ја постигнеме целта, прво треба да се утврди инвентарот на јазичните стратегии што се применуваат од страна на медиумите во вестите и новинарските извештаи од англојазичниот, македонскиот и турскиот медиумски простор во функција на формирање на јавното мислење. Тие стратегии служат за насочување, односно заземање позитивен или негативен став и за манипулирање на читателот преку употреба на специфични јазични и граматички средства. Оваа функција која имплицитно ја вршат јазичните структури и единици што се употребуваат да го информираат примателот на пораката, се открива преку критичкиот пристап кон новинарскиот дискурс. Преку квалитативната метода на т.н. *критичка анализа на дискурсот* трудот цели да ги анализира оние лексички и граматички средства што го насочуваат јавното мислење и да ги утврди разликите и сличностите во нивната примена. Трудот претставува обид да се примени критичката анализа на дискурсот од британскиот, македонскиот и турскиот медиумски простор.

Критичката анализа на дискурсот овозможува да се објасни како и зошто текстот влијае врз читателот. Како метода, таа подразбира анализа на формата, структурата и содржината на дискурсот со фокус на граматичките и лексичките елементи што се употребени во текстот, притоа откривајќи ги скриените идеологии и релациите на моќ кои стојат зад нив и како текстот се интерпретира од страна на пошироката јавност. Теун ван Дијк (Van Dijk) во своето дело *Анализа на вестите (News Analysis, 1988)* смета дека структуралната анализа на новинарскиот дискурс не треба да биде ограничена само на описот на фонолошката, морфолошката, синтаксичката или семантичката структура на зборовите или на речениците, туку дека таа треба да ја изучува кохерентноста помеѓу речениците и главната тема на новинарскиот текст, како и стилската и реторичката димензија на текстот.

³ Освен повеќе статии на Зорица Трајкова-Стрезовска и Силвана Нешковска, во кои се анализира дискурсот во политичката и медиумската сфера, научниот интерес за проучувањето на дискурсот во македонскиот јазик е засведочен во трудот на Анета Дучевска (2005).

Задачата на *критичката анализа на дискурсот* е да изврши деконструкција на значењето на текстот за да се пронајдат оние јазични и стилски стратегии што биле употребени при неговото конструирање.

Преку анализа на јазичните елементи, *критичката анализа* има за цел да ја открие „скриената идеологија“ која влијае врз формирање на светогледот на читателот. Оваа метода ни нуди можност преку критички однос и анализа на површинските структури на дискурсните единици да ги откриеме длабинските значенски структури на одредени лексички изрази и граматички конструкции преку кои се одразуваат стереотипните сфаќања во одредено општество како и идеолошката заднина на контекстот во кој се употребени. При анализата имавме предвид дека критичката анализа претставува сложен процес кој изискува многу внимателен однос кон новинарскиот дискурс поради можноста од предозирани или погрешна интерпретација на податоците.

Со контрастивната анализа треба да постигнеме и друга цел – да покажеме дали тие стратегии се универзални или зависат од средината во која делуваат медиумите, поточно дали се формираат во склад со одредена културна, односно јазична заедница и да покажеме како реалноста се обликува во различни култури во однос на читателската публика.

За да се постигне зададената цел – да се откријат јазичните средства што се употребуваат за манипулирање на читателот во новинарскиот дискурс во англискиот, во македонскиот и во турскиот јазик, обработен е примерок кој содржи агенциски вести, извештаи и пошироки информативни содржини од дневни весници. Примерокот опфаќа новинарски текстови објавени од водечките новински агенции и весници од трите наведени говорни подрачја во текот на поголем временски период. Контрастивната анализа, пак, од своја страна, ќе придонесе да се согледаат сличностите и разликите во употребата на лексичките и граматичките средства и јазичните стратегии кои се користат за насочување на читателите во трите различни култури.

Ферклаф (Fairclough 1989) како истакнат претставник на критичката анализа на дискурсот, испитува како способноста за дејствување на центрите на моќ се применува преку јазикот врз општеството и како медиумите ја реконструираат постоечката стварност. Тој го зема контекстот на јазичната употреба како основен за дискурсот, а анализата на текстот ја смета за еден дел од анализата на дискурсот, т.е. еден од трите елементи на дискурсот: текст, интеракција и општествен контекст. Неговите најнови истражувања се насочени кон анализата на новинарските текстови во рамките на глобализацијата во земјите од Источна Европа (на пр. Романија) кои минуваат низ процесот на транзиција што е случај и со Македонија. Овој процес изврши влијание врз новинарскиот дискурс, како преку воведувањето на нови термини за новите поими, така и преку начинот на конципирање на вестите преку јазичните средства. На сличен начин го анализира дискурсот и Ван Дијк (Van Dijk), поврзувајќи ја општествената моќ на одредени групи или институции со контролата на одредени делови од општеството (Van Dijk во Schiffrin, Tannen & Hamilton 2001: 354).

Во однос на анализата на новинарскиот дискурс, главно, постојат два пристапа: традиционален и прагматичен. Во традиционалниот пристап се прави детален опис на јазичните средства со употреба на квантитативни методи (Mc Quail 2000), но без влијание на контекстот, додека во поновите приоди текстот е во одредена мера децентрализиран и фокусот на интересот е пренесен на социјалниот, културниот и политичкиот контекст (Wodak & Busch 2004: 106).

Во првиот пристап се врши анализа на јазичните карактеристики на новинарскиот дискурс како јазик во употреба со утврдување на неговите јазични карактеристики во самиот текст или во однос на другите стилови и жанрови (Content Analysis), а во вториот пристап новинарскиот дискурс се анализира како дел од прагматиката, т.е. се врши

анализа на употребата на одредени јазични единици на новинарскиот дискурс во одредени функции, какви што се насочувањето, манипулирањето на примателите на пораката и креирањето на нивната реалност. Ферклаф (Fairclough 1989) го нарекува тоа „пренесување на општествените односи на моќта“ преку јазични средства: лексиката, идеолошки обоените зборови, еуфемизмите, метафорите, како и преку употребата на граматички средства: номинализации, пасивни наспрема активни конструкции, типот на реченици (потврдни, прашални, извични) и сл. Ферклаф, во својата метода на анализа на дискурсот, ги комбинира двата пристапа.

Според Ван Дијк (Van Dijk 1988), новинарските извештаи треба да се сфаќаат како посебен вид текстови и како специфичен вид на социокултурна појава, при што анализата на новинарскиот текст не се ограничува на опис на фонолошките, морфолошките, синтаксичките или семантичките структури на поединечните зборови, зборовни групи или реченици, бидејќи дискурсот се одликува исто така и со покомплексни особености, какви што се односите на кохерентност помеѓу речениците, единството на темата, како стилистички и реторички својства на тие средства.

1.1. Насочување и манипулација на јавното мислење

Како конзументи на вестите, ние сме изложени на различни информации кои предизвикуваат формирање на стереотипи за одредени настани и појави. Меѓутоа, додека од една страна сме подложни на вакви влијанија, од друга страна, самите сме подложни на манипулација. Уште во втората половина на 19 век францускиот социолог Гистав ле Бон става акцент на феноменот на „масите“. Во делото „Психологија на толпата“ (2015) Ле Бон⁴ зборува за влијанието врз масите и потенцира дека „тоа што влијае врз светот на имагинацијата на масите не се самите настани, туку претставите кои тие ги создаваат во мозокот и начинот на нивното перцепирање. Уметноста на влијаење врз имагинативната моќ на масите е уметност и на управувањето со истите маси.“ (Le Bon 2015: 69). Моќта на зборовите потекнува од претставите кои тие ги „будат“ во мозокот и кои се потполно различни од нивните вистински значења. Претставите се креираат со зборови и „кога се употребуваат вешто, зборовите и затврдените изрази добиваат вистинска мистериозна моќ која со текот на времето им ја припишуваат волшебниците“ (Le Bon 2015: 103). Авторот потенцира дека пред некои зборови и затврдени изрази умот е немоќен и потполно им се предава, дека тие предизвикуваат големи, но неодредени претстави и таа нивна неодреденост која ги прикажува како во сенка, им ја зголемува таинствената моќ.

Надвор од академските кругови, за манипулацијата на медиумите биле свесни и влијателни личности од популарната култура, како Џим Морисон (1943-1971), американски рок-пејач, текстописец и главен изведувач на рок-бендот „The Doors“, чија позната реченица е „*Whoever controls the media controls the mind*“ („Кој управува со медиумите, управува и со умот“). Денес влијанието на медиумите е уште поизразено поради распространетоста на интернетот и зголемената достапност на информациите што ги пласираат медиумите, па следно на тоа и насочувањето и манипулацијата со читателот е многу поголема. Тој е практично бомбардиран со секојдневни информации и дезинформации. Од друга страна, според некои гледишта (Suat Sezgin во Mora 2008: 2), потрошувачките општества ја имаат во голем дел изгубено способноста за критичко размислување и освен мал број луѓе, општеството ги прифаќа сите настани на начин на којшто ги толкуваат медиумите.⁵

⁴ Оригиналното дело на авторот е објавено 1895 г. под наслов *Psychologie des Foules*.

⁵ Во таа насока, Маја Волк, српска сценаристка, музичарка и критичарка, за одбраната од манипулација на медиумите вели дека „ние мораме да поминеме време и во размислување, а не само во примање на

За манипулацијата преку новинарскиот дискурс се свесни и самите новинари кои мора да ги следат ставовите и политиките на финансиските центри на сопствениците на медиумите. Турската новинарка, писателка и продуцент Бану Авар,⁶ во врска со манипулацијата на читателот, на прашањето на кои медиуми треба повеќе да им веруваме, одговара: „На ниеден. Гледајте ги и слушајте ги сите, потоа дознајте на кого им припаѓаат, не примајте ништо здраво за готово, туку испитувајте, бидејќи „светските медиуми се наоѓаат во рацете на мултинационални компании.“ Таа го нарекува она што конзументите на вестите го гледаат на екранот „само едно сервирано јадење на масата“ и истакнува дека „глобалните медиуми ни го подготвуваат јадењето и го сервираат пред нас и ние го јадеме она што ни е сервирано.“⁷ Во својата книга со метафоричен наслов „Земберек“ (*Опруга*) оваа турска новинарка ја споредува опругата (запчестите тркала на часовничкиот механизам) со триаголник: глобалните сили – медиумите – политиката. „Еден од тркалата на опругата се медиумите. Да се потсетиме дека 90 % од светските медиуми се во рацете на 6 глобални претпријатија: *Дизни, Тајм, Бертелсман, Фокс...* Тие се истовремено и во секторот на нафтата, во фармацевтската индустрија, во индустријата за оружје, значи тие не се занимаваат само со медиумите, туку истовремено се и центри кои го обликуваат светот.“⁸

Хрватскиот новинар и публицист Крешимир Мишак (2014: 18) истакнува дека „весниците се всушност одличен извор на информации. Во нив пишува сè, само треба да ги ставите вистинските очила.“ Значи дека читателот мора да ја погледне поголемата слика, да го разбере целосниот контекст и да узнае кои се причините за манипулација, за да има критичен однос кон она што го чита.

За манипулативната моќ се изјаснува и познатиот турски новинар и водител Фатих Алтајли, истакнувајќи дека медиумите се моќни и важни, иако во Турција луѓето не им веруваат. Независно новинарство се постигнува само ако тие се финансираат од народот.⁹ Ова говори за финансиската зависност на медиумите и за обликување на новинарскиот дискурс според ставовите и светогледот на тие што ги финансираат.

Поаѓајќи од мултифункционалноста на новинарскиот дискурс, во истражувањето го бараме одговорот на прашањето дали има поврзаност помеѓу изборот на лексичките средства и нивната употреба во функција на манипулација и убедување. Другите прашања што ги анализираме се: дали функцијата на убедување е имплицитно содржана во информативната функција на лексичките единици и дали убедувањето се врши само со употреба на одредени лексички единици или тоа се прави и со комбинирање на други стратегии, на пример, употреба на лексички единици во комбинација со граматички структури. За потврдување или побивање на оформените претпоставки, во трудот анализираме написи од англојазичното, македонското и турското новинарство, како што се вестите и извештаите, како и колумните во кои медиумите ги изнесуваат своите ставови. Во анализата се опфатени еуфемизмите, колокациите, клишеата и лексичките единици со емоционален набој. Разгледуваме истовремено дали во текстот постојат метафори и со која цел ги употребил авторот на текстот, бидејќи метафорите „играат

информации, треба да ги вариме и да размислуваме за нив; тоа се потполно две различни функции на мозокот“.

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=aU9oDIH-MNk> 26.01.2022

⁷ Во интервјуто на турската телевизија „Занка ТВ“ на темата „Моќта на медиумите во Турција и светот и нивните влијанија врз општеството“: <https://www.youtube.com/watch?v=3UuFtq3ki5s&t=4637s>).

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=3UuFtq3ki5s&t=4637s> (18.08.2021).

⁹ Авторот изјавува: „Турскиот народ сака независни медиуми, но тие да бидат бадијала. Ако сакате искрено новинарство, треба да ја платите цената на таквото новинарство. Ако најдете 200 илјади луѓе кои ќе дадат 5 лири во Турција, јас на тие 200 илјади луѓе можам да им го направам најобјективниот весник на светот. Ниту ќе имам потреба од газда, ниту од реклами, ниту од политика, затоа што мене ќе ме финансира читателот. Народот ако сака искрено новинарство, треба и да го финансира.“

централна улога во конструкцијата на општествената и политичката стварност“ (Lakoff & Johnson 1980: 159). Во граматичката анализа на глаголите ја опфаќаме и употребата на граматичките времиња со посебни значења, употребата на различни глаголски категории како пасивот, евиденцијалноста и модалноста во манипулативни цели. Исто така, определуваме каква функција во овој контекст има употребата на директниот и индиректниот говор, како се претставуваат фактите преку топикализација во реченицата со цел да го убедат читателот во ставовите изнесени во текстот.

Научниот придонес на истражувањето ќе се состои пред сè во резултатите кои ќе се добијат од спроведената дискурсна анализа на новинарски текстови во трите јазични средини, како и во самата контрастивна постапка. Со оглед на тоа што новинарските написи во една средина се создаваат според општоприфатените општествени норми на таа средина, оваа анализа ќе помогне и во откривањето на тоа како самите читатели влијаат врз изборот на стратегиите со кои се служи авторот на новинарскиот текст.

Значајна придобивка на ова истражување ќе бидат резултатите од споредбената анализа на „манипулативните“ лексички и граматички средства. Ќе се утврдат сличностите и разликите во стратегиите за насочување на читателите во трите различни култури и ќе се открие дали тие стратегии се универзални или зависат од културата на одредено општество.

Резултатите од анализата може да послужат за понатамошни истражувања од областа на прагматиката, новинарството, социологијата и други општествени науки во кои се испитува улогата на јавното мислење и „скриената идеологија“ зад неа. Но најзначајно е тоа што од истражувањето се очекува да даде свој придонес во подигање на свеста кај читателите за манипулативната моќ на медиумите и за откривање на начините со кои медиумите ја креираат реалноста во различни култури. Заклучоците од истражувањето треба да ја подигнат свеста на самиот читател и на тој начин да придонесат за создавање на одбранбен механизам против манипулативната моќ на новинарскиот текст, односно за освестување на тоа „како јазикот придонесува за доминација на едни луѓе врз други, бидејќи освестувањето е првиот чекор кон еманципацијата“ (Fairclough 1989: 1).¹⁰

Со оглед на ширината на предметот на нашето истражување овој труд го поделивме на девет поглавја. Во првите четири поглавја се воведува предметот и областа на истражувањето, се даваат теориските поставки, прегледот на релевантната литература, претпоставките и користената методологија. Следните три поглавја се централни бидејќи ги презентираат резултатите од анализата: прво новинарските наслови (поглавје 5), по кои следи анализата на текстовите според трите истражувани теми (поглавје 6, 7, 8). Последното поглавје ги сумира резултатите.

¹⁰ Како што вели Норман Ферклаф во уводот на својата книга *Јазикот и моќта*.

2. ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА ПОВРЗАНА СО ПРЕДМЕТОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

При подготвувањето на трудот користевме и консултиравме литература на водечки автори кои се занимаваат со *критичка анализа на дискурсот* како и поважните дела од областа на идеологијата и политиката на медиумите.

2.1. Теориска рамка на истражувањето

Анализата на дискурсот на новинарските текстови води потекло од 60-тите години на минатиот век и е поврзана со научните истражувања во дисциплините како што се антропологијата, етнографијата, поетиката и семиотиката. Но уште во 1928 г. австрискиот филолог Лео Спицер (Leo Spitzer 1928) го објавил делото *Стилски студии (Stilstudien)* на германски јазик, кое може да се смета дека ги содржи првите примери на анализа на дискурсот. Тој се занимавал со разни домени на лингвистиката и текстуалната анализа (Full 2010). Сепак, терминот *анализа на дискурсот* првпат почнал да се употребува во статијата на американскиот лингвист Зелиг Харис (Zellig Harris 1952) насловена *Анализа на дискурсот*¹¹ каде тој ја анализира „корелацијата помеѓу јазикот и општествената ситуација“ (Harris 1952: 4). Од друга страна, првите структурални анализи на дискурсот на народни приказни и митови ги направиле антрополозите и лингвистите. Рускиот книжевен критичар Владимир Пропп (Propp 1968), кој напишал студија за руските народни приказни, ја поттикнал појавата на структуралната антропологија на Клод Леви-Строс (Levi-Strauss 1974) во 60-тите години на минатиот век. Истовремено, и во новата дисциплина во општествените науки – *семиотиката*, се пројавува интерес кон анализа на симболите на културата (на пр., гестикации, национални симболи, знамиња и сл.). Дискурсот на митовите, приказните, како и други комуникациски настани стануваат предмет на истражување на лингвистичката антропологија од која произлегува *етнографијата на говорот* или *етнографијата на комуникацијата* во средината на 60-тите години на минатиот век.

Појавата на анализата на дискурсот била поттикната и од микросоциологијата, која посебно се интересира за секојдневната комуникација и интерпретацијата на имплицираните значења. Во меѓувреме, анализата на конверзацијата (*conversational analysis*) преку делата на Сакс (Harvey Sacks), Шеглоф (Emanuel Schegloff) и Џеферсон (Gail Jefferson) се проширува и на другите дисциплини како што се социолингвистиката и етнографијата и почнува да се применува и на другите видови вербални интеракции (разговор помеѓу лекар и пациент, помеѓу колеги на состанок, интервјуа за вработување и сл.).

Голем поттик за оформување на анализата на дискурсот извршиле теориските согледувања во прагматиката во втората половина на минатиот век: посебно теоријата на говорните чинови (Austin 1975; Searle 1970; Grice 1989) и утврдувањето на принципите на успешна комуникација (Sadock 1974; Leech & Svartvik 1978; Levinson 1983).

Свој удел во развојот на анализата на дискурсот, исто така, имаат и психолингвистиката, когнитивната психологија и вештачката интелигенција. Психологијата почнува да се занимава со процесирање на текстот и примена на таква метода во т.н. едукативна психологија која опфаќа анализа на когнитивните процеси со фокус на репрезентацијата и репродукцијата на текстуалната информација. Ваквиот развој во областа на анализата на дискурсот во различни дисциплини какви што се комуникацијата на говорот, когнитивната психологија, микросоциологијата и

¹¹ ориг. *Discourse Analysis*, 1952

етнографијата на говорот покажал дека дискурсот не е изолиран текст, туку комплексен комуникациски настан кој се одвива во одреден општествен контекст.

Анализата на дискурсот во лингвистиката првпат била применета од страна на американскиот лингвист Харис (Harris 1952) во 50-тите години на 20 в., но била прифатена во Европа преку делото на Фуко (Michael Foucault).¹² Тој се занимава со односите на моќта во општеството кои се пренесуваат преку јазикот и однесувањето.

Од *анализата на дискурсот*, во 90-тите години на минатиот век се формира посебна дисциплина, која истовремено претставува и алтернативна метода за анализа на текст, позната како *критичка анализа на дискурсот*. Во лингвистиката таа е иницирана од холандскиот лингвист Теун Ван Дијк (Van Dijk 1985), а подоцна нему му се придружуваат и други научници од кои се изделуваат Ферклаф (Fairclough 1995) и Водак (Wodak 2013). Поимот *критичка анализа на дискурсот*, според Ферклаф, означува критички однос кон дискурсот,¹³ или метода која содржи елементи на анализата на дискурсот и на јазичната анализа. Од друга страна, таа не претставува строга метода која мора слепо да се следи, туку истражувачот може да пронајде нови начини и средства во текот на истражувањето.

Овој пристап кон анализата на дискурсот има многу сличности со *системската функционална анализа* на текстот (Halliday & Matthiesen 2013) поврзана со разните социолошки теории кои главно се засноваат на *социјалниот конструктивизам*, т.е. на тезата дека општествениот свет е конструиран и дека општествената реалност е изградена од луѓето. Затоа, *критичката анализа на дискурсот* заедно со анализата на текстот, истовремено ја испитува употребата на јазикот во одреден општествен контекст. Преку анализа на експлицитните јазични единици се откриваат имплицитните значења што се реализираат со одредени лексички единици, со разни граматички конструкции (топикализација, номинализација и пасивизација) како и преку реторички средства (метафора, метонимија, персонификација). Во *критичката анализа на дискурсот*, покрај имплицитните значења на одредени лексички и граматички елементи, се проучуваат и покомплексни појави како што се: главната тема на новинарскиот напис, кохерентноста на текстот, стилската димензија на текстот и сл., потоа, пренесувањето на моќта или одредена идеологија преку изборот на посебна лексика, посебни јазични и новинарски стратегии кои се употребуваат за таа цел.

Еден од основачите на *критичката анализа на дискурсот*, Ферклаф (Fairclough 1995) во анализата на дискурсот го употребува пристапот на *системската функционална анализа* на Халидеј (Halliday), која става акцент на врската помеѓу текстот и општествениот контекст. Но додека Халидејевиот пристап е претежно лингвистички, *критичката анализа на дискурсот* претставува интердисциплинарен пристап што се карактеризира со поголема примена на квалитативни отколку на квантитативни методи во текстуалната анализа и со комбинација на системската функционална анализа со различни социолошки теории.

Во оваа област најголемо влијание имаат извршено анализите на текстови од страна на францускиот филозоф Фуко (Michel Foucault), кои покажале дека „дискурсот има директно влијание врз општествените односи и структурите на моќта во општеството“ (Kolsto 2009: 13). По своите истражувања се истакнуваат водечките лингвисти кои заземаат критички однос кон дискурсот: Ферклаф (Norman Fairclough), Водак (Ruth Wodak) и Ван Дијк (Teun van Dijk). Францускиот филозоф Фуко (Foucault) и лингвистот Ферклаф (Fairclough) ја применуваат т.н „социјална теорија“ во анализата

¹² *Археологија на знаењето (The Archeology of Knowledge, 1969)*

¹³ Неговата прва книга во врска со овој нов пристап, *Јазикот и моќта (Language and Power)* е објавена во 1989 г. Во 1992 г. тој ја објавува втората книга, *Дискурсот и општествените промени (Discourse and Social Change)* во која главниот акцент го става на јазикот и глобализацијата, јазикот и транзицијата.

на дискурсот. Таа се концентрира на категориите „моќ“ и „идеологија“, како и на анализирање на начинот на нивната примена во дискурсот. На сличен начин, Ван Дијковата анализа на дискурсот ја поврзува општествената моќ на одредени групи или институции со контролата на одредени делови од општеството. Според него, заедниците имаат „повеќе или помалку моќ доколку се способни повеќе или помалку да ги контролираат делата и умот на членовите на други групи, а тоа подразбира привилегиран пристап на одредени социјални ресурси, сила, пари, статус, слава, знаење или разни форми на јавен дискурс и комуникација“ (Schiffrin et al. 2001: 354).

Критичката анализа на дискурсот за основа го зема концептот на *социјален конструктивизам* (social constructivism), кој се базира врз тезата дека општествениот свет е повеќе конструиран отколку што е реален, т.е. реалноста не постои сама по себе туку е изградена од луѓето, односно од нејзините субјекти. Затоа, критичкиот пристап кон анализата на текстот го проучува процесот на создавање на значењето заедно со интерпретацијата на текстот од страна на читателот. Во оваа дисциплина (која истовремено се употребува и како метода за текстуална анализа) се употребуваат посебни стратегии со кои се открива имлицитното длабинско значење кое е скриено зад експлицитното, т.е. буквалното значење на употребените дискурсни единици: значи покрај експлицитното се проучува и имплицитното значење на текстот. Меѓутоа, не се анализира само авторовата продукција на текстот, туку и тоа како текстот ќе биде примен од страна на читателот. Поради тоа, анализата го опфаќа она што е во текстот и она што е вон текстот.

Според Ферклаф (1995: 132), *критичката анализа на дискурсот* има за цел систематски да ги истражи често нејасните односи на каузалност меѓу дискурските стратегии („практики“) и текстовите, од една страна, со пошироките општествени и културни структури, настани и процеси, од друга страна. Со други зборови, да истражи како тие стратегии идеолошки се обликуваат во борбата за моќ и да испита како „непросирноста“ на односите помеѓу дискурсот и општеството придонесува за моќта и хегемонијата на владејачката елита.

За таа цел се спроведува семантичка анализа на именките, глаголите и придавките и се бараат имплицитните значења кои ги носат. Се утврдува дали во текстот постојат персонификација на неживи ентитети, метафори и алегии и нивното влијание во обликување на аргументот на авторот. Се истражуваат глаголските форми, а граматичката анализа ја опфаќа употребата на времиња со посебни значења, употребата на активот и пасивот во функција на одбегнување на спомнување на вршителот на дејството и начинот на кој се претставени учесниците на настанот преку топикализација во реченицата. Се бараат следните јазични појави: дали во текстот се употребуваат модални глаголи во функција на насочување на читателот кон одреден став, дали постојат прилози и прилошки изрази за изразување на субјективниот став на авторот како што се *секако*, *очигледно*, *сигурно* и сл., со кои читателот се убедува да го прифати мислењето на авторот на текстот, значи сè што е употребено во функција на насочување на конзументот на текстот.

Традиционалниот пристап на анализата на дискурсот во оваа дисциплина опфаќа анализа на употребата на модални глаголи, номинализации, преодни наспроти непреодни глаголи. Во поново време во критичката анализа се вклучени и анализата на номинацијата (naming), опозицијата, негацијата, директниот наспроти индиректниот говор – односно сите јазични стратегии со кои читателот се насочува во посакуваната насока, со цел да заземе негативен или позитивен став во склад со ставот на авторот на текстот.

2.2. Критичка анализа на новинарскиот дискурс

Критичката анализа на дискурсот како мултидисциплинарен пристап во кој се применува квалитативна анализа на новинарскиот дискурс, се стреми да ги објасни (а не опише) стратегиите што се употребуваат во новинарскиот дискурс за обликување на јавното мислење. Новинарите прават внимателен избор на убедувачките стратегии за да ги „врамат“ вестите и да ги претстават од одредена, обично „лична“ перспектива. Намерно и грижливо избраните лексички единици, прагматички маркери и реторички средства им помагаат на новинарите да манипулираат со вестите и да ги претстават на начин кој поддржува специфична политичка кауза (Trajkova-Strezovska & Neškowska, 2013: 11).

Анализата на дискурсот се прави врз избрани текстови кои покриваат одредени теми од глобален или локален карактер. Тие, главно, се базираат на идеолошката рамка на „ние“ наспроти „другите“, поточно на формирање на претставата за „другиот“ во новинарскиот дискурс. Тука спаѓаат анализите на новинарските известувања на настаните од разни региони како што е известувањето за воени конфликти во западните медиуми (на пр., војната во Ирак, војната во Сирија) при што се анализира како весниците ги претставуваат учесниците во конфликтот.

Една од глобалните теми што привлекува внимание е имиграцијата и негативното претставување на имигрантите во јавните гласила на западните медиуми. Во критичката анализа на новинарскиот дискурс се третираат и други теми како што се односот кон етничките малцинства, претставувањето на односот на властите во општествените конфликти, тероризмот, расизмот, борбата со пандемии како ебола и ковид и слични теми. Притоа, се разгледува како преку медиумите разни центри на моќ влијаат врз претставувањето на истите настани на различен начин и како се применува и се репродуцира злоупотребата на општествената моќ која пропагира доминација и нееднаквост (Van Dijk во Schiffrin et al. 2001: 352).

Погоре истакнавме дека методата на критичката анализа на дискурсот во анализата на новинарскиот дискурс става акцент на манипулативната функција во формирањето на светогледот на читателот. Се откриваат имплицитните својства вградени и скриени во лексичките и граматичките конструкции што се употребуваат за манипулација на читателите.

Критичкиот пристап кон новинарскиот дискурс се воведува со објавувањето на две дела, *Bad News* (1976)¹⁴ и *More Bad News* (1980)¹⁵ во кои е направена анализа на новинарските извештаи од британското новинарство во покривањето на одредени настани, на пр., известувањата за интервенцијата на Велика Британија на Фокландските Острови, штрајковите и слични актуелни прашања. Овие анализи го зголемиле интересот за анализата на дискурсот на медиумите.

На нашите простори значаен придонес во оваа област му припаѓа на делото *Media Discourse and Yugoslav Conflicts, Representation of Self and Other* (2009) во кое се разгледува улогата на медиумите во конфликтите во земјите од бивша Југославија. Делото претставува збирка од истражувачки трудови на лингвисти, социолози и политиколози од светот и од поранешните југословенски простори. Со претставувањето на „другата“ страна за време на конфликтите и во периодот по нив, се дава придонес за подобро разбирање на причините за избувнување на насилствата во бивша Југославија, но исто така се подобрува разбирањето на соодносот помеѓу дискурсот и насилството (Kolsto 2009: 1).

Значајни дела од областа на критичката анализа на новинарскиот и политичкиот дискурс се делата на авторките Зорица Трајкова-Стрезовска и Силвана Нешковска

¹⁴ Beharrel et al. (2009) *Bad News*, Glasgow University media Group. London: Routledge Revivals

¹⁵ Beharrel et al. (2009) *More Bad News*, Glasgow University media Group. London: Routledge Revivals

(*Investigating Media Discourse: Theoretical and Practical Approaches*, 2023 и *Investigating Political Discourse: Theoretical and Practical Approaches*, 2023), кои претставуваат контрастивни критички анализи на низа новинарски написи од англиското и македонското новинарство, како и на политичките говори на познати американски и македонски политичари.

При истражувањата во оваа област треба да се наведат и делата на новинарот и публицистот Гоце Дртковски, кој е свесен за манипулацијата во новинарскиот дискурс. Тој е коавтор на книгата *Затворено општество (Информирањето во посткомунизмот)* од 1994 г., подготвена заедно со група либерално ориентирани интелектуалци, автор на делото *Слободен новинар* (1998), во кое се сублимирани неговите искуства од новинарската дејност, *Приватна насмевка*¹⁶ и делото *Вонредна состојба* (2013) кое, според авторот, „има амбиции да ја разбуди свеста за времето во кое живееме“.

Во Турција сè повеќе расте интересот за анализата на новинарскиот дискурс. Тука може да се споменат трудовите на Неџла Мора (Necla Mora), која се занимава со проблемот на глобализацијата и медиумскиот империјализам, претставувањето на „другите“ во глобалните медиуми, манипулацијата во медиумите и непријателството кон Турците во германските медиуми. Не треба да се изостави Нурчај Турколу¹⁷ (*Medya Okuryazarlığı*, 2016), која пишува за медиумската писменост (како да се толкуваат медиумите и зошто е битно да се биде свесен за толкување на вестите), како и публицистите и авторите Седа Сутчу (Seda Sütçü), Ѓозде Јардим (Gözde Yardım) и Чилер Дурсун (Çiler Dursun) кои пишуваат за односите меѓу моќта и медиумите.

2.3. Идеолошката рамка на „ние“ и „другите“ и рамката на стравот

Рамките се дефинираат како граници во кои се дискутира некој настан (Altheide 1997: 651). Можеме да ги сфатиме како матрици, подлоги во кои се сместуваат настаните и со кои се формираат стереотипни сфаќања за одредени појави во општеството. Тие овозможуваат манипулација со читателот бидејќи се засноваат врз основните емоции како што е стравот.

Идеолошките структури во дискурсот се изложуваат преку позитивното претставување на „нас“ и негативното претставување на „другите“. На пример, со употребата на терминот „имигрант“ во колокацијата „илегален имигрант“ се врши генерализација на поединечен случај во општа појава. Со тоа терминот „имигрант“ добива криминална конотација.

Визуелниот дисфемизам¹⁸ во комбинација со текстуалниот дисфемизам придонесува за негативната презентација на „другиот“, служејќи како средство за прикажување на пејоративната страна на општествената реалност (Fernandez & Lirola n.d.: 6). Ван Дијк (Van Dijk 1998: 209) забележува дека „особеностите на графичкото претставување имаат сериозно влијание врз интерпретацијата на новинарските настани“. Визуелниот дел, кој Ван Дијк (Van Dijk 1998: 209) го нарекува *дискурсна графика* (discourse graphics), значајно придонесува за формирање на одредена претстава за имигрантите. Формата на речениците и сликите обично се сметаат како експлицитно изразување на дискурсот (observable expressions of discourse). Овие елементи учествуваат подеднакво во процесот на формирање на значењето што се пренесува до читателот.

¹⁶ Избор од 13 колумни на авторот објавени во саботното издание на *Дневник* во периодот од 2007 до 2010 г.

¹⁷ Nurçay Türkoğlu

¹⁸ Слики или зборови со кои се прикажува пејоративната страна на општествената реалност.

3. ПРЕГЛЕД НА СТРАТЕГИИТЕ ЗА МАНИПУЛИРАЊЕ

3.1. Општи јазични стратегии за насочување на читателот

Во претходниото поглавје покажавме дека „јазикот не се употребува само за опишување на светот, туку исто така и за негово менување“ (Blakemore 2002: 39), посебно во новинарскиот дискурс. Во ова поглавје ги наведуваме стратегиите што се користат за манипулирање на читателите во новинарскиот дискурс познати во предметната литература. Тие стратегии ги објаснуваме и ги илустрираме со примери.

Насочувањето на читателите се врши уште со позиционирањето и истакнувањето на веста. Позиционирањето на веста покажува на кои вести одреден медиум им придава важност: дали веста е на првата страница, дали е поставена десно и повисоко на страницата, дали има фотографија, дали е употребен поголем фронт во насловот и сл. Покрај позиционирањето, насочувањето се врши и во самиот текст со примена на посебни јазични стратегии при оформувањето на веста или поширокиот новинарски напис. Подолу се наведени поважните стратегии што служат за манипулација на читателот (Van Dijk 1998, 2012):

– **Прикривање на агенсот** (а) преку номинализации кои претставуваат јазични форми со кои не се спомнува агенсот на дејството преку употреба на именска синтагма наместо реченица, односно трансформација на предикацијата во номинализација, на пр.: *A pair of massive explosions rocked busy street*; (б) преку употребата на пасивот во кој не се спомнува агенсот (т.н. *agentless passive* во англиските примери: *At least 15 were killed in the attack*); (в) преку припишување на дејството на некаков инструмент (*A pair of missiles hit busy street*) или (г) со употреба на непреодни глаголи (*мигрира* – се одбегнува истакнувањето на причината или агенсот што ја предизвикал миграцијата), како и (д) преку употреба на посебни придавки, како на пример *мобилен*, наместо да се каже кој го пренесува објектот.

– **Истакнување на одредена информација** преку поставување на еден од реченичните елементи во позиција на тема (топик) од аспект на информациската структура на реченицата (Lambrecht 1994).¹⁹ Така во *Chapman killed Lennon* се нагласува актот на убиство, додека во *Lennon died of gunshot wounds* се нагласува смртта на Ленон.

– **Промена во начинот на размислување на читателот** преку метафора. Преку поместување на семантичкото поле (*field shifting*), т.е. одбирање на лексика од друго семантичко поле при опишување на учесниците во одредени активности се постигнува промена во начинот на размислување на читателот, всушност, индиректно се влијае врз неговиот поглед и се фаворизира одреден став во однос на настанот. Ако се каже: „Кампањата беше *лансирана*“, импликацијата на „лансирана“ е дека се работи за некаков голем настан (Schiffrin et al. 2001: 309). Самиот збор „лансирање“ припаѓа на доменот на ракета со која се асоцира на брзина, големина и сила.

– **Фаворизирање: претставување на едната страна како (не)пријателска** преку изборот на посебни лексички единици, т.е. именување на одреден настан како *воен судир*, *борба*, *саботажа*, *учесник* во настанот, односно едната страна може да се претстави како непријателска, а другата како пријателска. На пр., демонстрантите можат да бидат опишани со именки што имаат негативно значење: *анархисти*, *хулигани* и слични луѓе кои се вклучени во дејства означени со глаголи, именки и придавки со негативна конотација: *се судрија*, *нападнаа* и сл. Од друга страна, и позитивното опишување на настаните може да има негативна конотација. Така: *Протестите поминаа мирно* имплицира дека постоеле очекувања тие да поминат со немири.

¹⁹ Повеќе за влијанието на информациската структура врз збороредот во македонскиот јазик види кај Бужаровска (2020).

– **Постигнување на одредени емоционални ефекти** преку употреба на разни видови реченици: прашални, императивни, извични и со реторички прашања, како и преку одредени прилози (*уште, веќе*).

– **Прикривање на одредени дејства** преку употреба на именки кои означуваат неживи суштества како граматички субјекти во реченици со што се прикриваат дејства сторени од луѓе (*Missiles hit the market* 'Ракети го погодија пазарот').

– **Дистанцирање на авторот на новинарскиот напис од настанот** преку употреба на јазични средства за дистанцирање, како што се повикување на надворешни извори на информацијата и цитирање на нивните изјави. (Пр. *Најмалку 90.000 здравствени работници во светот се заразени со ковид-19, соопшти денеска Меѓународниот совет на медицински сестри.*)

– **Укажување на веродостојноста на информацијата** преку употреба на фактивни глаголи со кои се имплицира дека исказот е вистинит: *индицира, открива, потврдува, покажува*. (Пр. *Злосторствата од омраза спрема Кинезите во Велика Британија пораснале за време на епидемијата на корона-вирусот, покажуваат податоците од британската полиција.*)

3.2. Лексичките средства во функција на насочување на читателот

Авторите на новинарскиот текст ги употребуваат лексичките единици не само за информирање на читателот туку преку нив имплицитно ги отсликуваат и своите ставови, поточно ставовите што произлегуваат од уредувачката политика на весникот на којшто припаѓаат. Таа уредувачка политика всушност поседува одредена општествена моќ. Според Ван Дијк (Van Dijk во Schiffrin et al. 2001: 354), моќта и доминацијата претставуваат *макрониво* во однос на дискурсот, вербалната интеракција и комуникацијата, кои припаѓаат на *микронивото* на анализата. Примателот на пораката или читателот несвесно станува подложен на новинарскиот дискурс прифаќајќи ги моделите на конструкции на стварноста на макрониво кои се пренесуваат преку новинарскиот дискурс на микрониво. Така се формираат одредени стереотипи за проблемите и настаните од глобален карактер што од англојазичното новинарство се пресликуваат во македонското и во турското новинарство преку преземање на вестите.

Насочувањето на читателот на новинарскиот напис се врши преку избор на лексички средства во кои спаѓа употребата на посебен вокабулар и идеолошки обоените зборови. На тој начин се реализира насочување преку имплицитните својства на дискурските единици. Лексичките единици се делови од дискурсот што најчесто се употребуваат за таа цел. Тоа се главно зборови и изрази употребени како метафори, метонимии, идиоми и затврдени изрази познати како клишеа.

Една од јазичните стратегии што се употребуваат во новинарските текстови е изборот на лексички единици со голем семантички набој, како што се именските колокации *масовни експлозии, gunshot wounds, massive influx*. Овие изрази одговараат на концизноста на новинарскиот жанр бидејќи „најзбиено“ ја пренесуваат пораката. На пример, *massive influx (of immigrants)* имплицира дека „имигрантите се дојдени во голем број за краток временски период“. Од друга страна, тие делуваат врз читателот поради големиот семантички набој, со што се „сугерира“ големината и сериозноста на проблемот.

Други стратегии што често се применуваат се:

– **Употреба на метафори** како во примерите: *низ Сцили и Харибди* и *Сизифов труд*. Преку изборот на лексички единици кои обично припаѓаат на друго семантичко поле, во овој случај од грчката митологија, новинарот полесно и посликовито го убедува читателот. Чести се еуфемизмите како што се *collateral damage* (колатерална штета),

military intervention (воена интервенција), како средства за ублажување на нечии негативни активности.

– **Употреба на хипербола** за преувеличување или минимизирање на одредени активности илустрирано со примерите: *even* 'дури', *more than* 'повеќе од', *as much as* 'речиси', *only, just* 'само'. Освен тоа, можат да се употребуваат позитивни или негативни именски изрази (*дојденци, илегални имигранти, позитивно салдо*), именски изрази во кои модификаторот го засилува значењето на именката (*значаен придонес, масовна експлозија*) и идеолошки оптоварени зборови со убедувачка моќ (*демократска транзиција, глобализација*).

– **Употреба на т.н. метадискурсни маркери** (ублажувачи, засилувачи и сл.) и индиректни изрази и маркери за сигнализирање на ставот на говорителот. Тоа се обично потенцирачки изрази (*intensifiers or boosters*) со кои се истакнуваат „важните“ информации (Neshkovska & Strezovska 2023: 20) и се сигнализира вистинитоста на изнесеното тврдење. Од друга страна, за да се намали важноста на информацијата или да се изразат непотврдени тврдења во недостиг на докази, се употребуваат ублажувачи (Кусевска и Бужаровска 2020: 40).²⁰

Често во новинарскиот дискурс се сретнува комбинирање на повеќе стратегии при што се формира заокружена смисловна целина за настанот или проблемот за којшто се пишува.

3.3. Емоционално обоени лексеми во новинарскиот дискурс

При пишувањето новинарските извештаи текстот е подложен на одредени ограничувања што ги наметнува новинарскиот жанр. Едно од нив е концизноста, за чие постигнување се бара кратко, јасно и „ефектно“ изразување. Ова новинарско правило го условува и изборот на јазичните единици. Значи, употребата на јазичните единици првенствено го диктира главното новинарско правило на 5 W + H (*who, what, where, when, why + how*), т. е. информирање на читателот за тоа кој, што, каде, кога, зошто и како го извршил дејството. Тоа подразбира избор на јазичните единици кои на најконцизен начин ќе ја пренесат информацијата во *лидот*, т.е. „главата“ на текстот. Овој воведен дел воедно треба да има и информативна цел и да го сумира настанот. Меѓутоа, уште во почетокот на самата вест, во самиот наслов и во лидот, во кој се содржани елементите кои ја чинат информативната основа на текстот, може да бидат употребени одредени лексички единици кои ја надминуваат својата информативна функција и со кои се покажува одреден став кон страните засегнати во настанот за којшто се соопштува како во (1).

(1) **Russian Troops Storm Ukraine's Naval Headquarters in Sevastopol**: – The United States warned Moscow it was on a "*dark path*" to isolation on Wednesday after Russian troops *stormed* Ukraine's naval headquarters in the Crimean port of Sevastopol and raised their flag. The *dramatic seizure* came as Russia and the West *dug in for a long confrontation* over Moscow's annexation of Crimea, with the United States and Europe groping for ways to increase pressure on a *defiant* Russian President Vladimir Putin. (*Reuters*, 19.03.2014)

Руски војници упаднаа во штабот на морнарицата на Украина во Севастопол: Соединетите Американски Држави ја предупредија Москва во средата дека е на „темна патека“ кон изолација, откако руските трупи *упаднаа* во седиштето на украинската морнарица во кримското пристаниште Севастопол и го кренаа своето знаме. *Драматичното заплenuвање* дојде откако Русија и Западот *се закопаа во долга*

²⁰ Познати како *hedges* во англојазичната литература (Brown & Levinson 1997: 130).

конфронтација околу анексијата на Крим од Москва, при што САД и Европа бараа начини да го зголемат притисокот врз *пркосниот* руски претседател Владимир Путин.’

Во ова известување на британската новинска агенција *Ројтерс*, може да се согледа ставот на западното новинарство кон украинскиот проблем. Во текстот употребени се лексички единици со силен емоционален набој: *storm* (насилнички воен напад) за опис на акцијата на руските трупи на Крим, која се нарекува *dramatic seizure* (*драматично заземање преку примена на сила*), од страна на рускиот претседател за кој е употребена квалификацијата *defiant* (*пркосен*). Овие термини го покажуваат ставот на авторот за настанот за кој известува. Односите на Русија и Запад во врска со проблемот се опишани со употреба на воена метафора: тие *се закопале во долги конфронтации*, *dig in for a long confrontation* (копа ровови за да си ја одбрани позицијата во војна). „САД“ и „Москва“ се употребени како метонимии за владите на двете земји, а метафоричната синтагма *dark path* (*темна патека*), вметната во текстот од изјавата на високиот американски функционер, го имплицира понатамошното усложнување на проблемот.

3.4. Создавање и претставување на митови преку лексички единици

Вообичаен начин за пренесување на идеологијата се митовите. Митовите се приказни кои даваат објасненија за различни настани. Пример на политички мит е митот за имиграцијата, дека бројот на имигранти ќе го надмине бројот на староседелците кои ќе бидат апсорбирани од страна на првите (Charters-Black 2005: 22-23). Ваквите и слични митови се создаваат и преку употребата на специфични лексички единици со кои имплицитно се изразува ставот кон овој проблем.

Имиграцијата, како глобален проблем, обично се третира негативно во медиумите и за овој горлив проблем се создава неповолна слика за „другиот“ преку употреба на пејоративни изрази, споредби, хиперболи и лексички единици за емфатично истакнување на именските фрази (*дури, more than, as much as*) со кои се изнесува дискриминаторски, дури и расистички однос кон „другиот“. Во примерот (2) употребени се следните средства кои имплицитно му даваат негативна конотација на настанот и го насочуваат читателот да заземе негативен став кон проблемот: квантификациската определба *more than*, која служи за зголемување на ефектот на бројката пред која е употребена во реченицата; рестриктивниот прилог *just*, кој го нагласува краткиот временски интервал; заокружената цифра *half a million* во комбинација со изразот *to set sail* навестува опасност што „пристигнува“ по морски пат.

(2) ***More Than 4,000 Migrants Arrive In Europe by boat in just two days as Italy says half a million are preparing to set sail from Africa: More than 40,000 migrants set sail for Italy in unseaworthy boats last year. Italian government has called their migrant crisis 'increasingly glaring'. So far in 2014, 15,000 migrants hit coastline, ten times more this time last year. Italy's Home Secretary Angelino Alfano said: 'The landings are non-stop'. (Daily Mail, 09.04.2014)***

’Повеќе од 4 000 мигранти пристигнуваат во Европа со брод за само два дена, бидејќи Италија вели дека половина милион се подготвуваат да испловат од Африка: Повеќе од 40 000 мигранти минатата година испловиле кон Италија со чамци кои не се за морско пловење. Италијанската влада ја нарече нивната мигрантска криза „сè поизразена“. Досега во 2014 година, 15 000 мигранти се истоварија на брегот, десетпати повеќе од ова време минатата година. Италијанскиот министер за внатрешни работи Анџелино Алфано рече: „Слетувањата се без престан“.

Одредени лексички изрази во колокација со именски фрази можат да го модификуваат (да го засилат или да го намалат) значењето на фразата со што се зголемува ефектот на целиот израз. За илустрација можат да послужат изразите од примерот (3): *half a million migrants, more than half a million immigrants, equivalent of, the size of*. Текстот содржи цитат од изјава на владата со која се квалификува „имигрантската криза“ како проблем што се наметнува со растечки интензитет.

Квантификациските прилошки изрази *in next five years, every four years* и споредбата направена преку изразот *equivalent of the population by the size of Manchester* во (3) ја потенцираат сложеноста на прашањето за имиграцијата и на потребата од преземање мерки против масовниот прилив на имигрантите. Именскиот израз *massive influx* ја истакнува големината и опасноста од проблемот бидејќи *massive* го зголемува и онака силното значење на номинализацијата *influx* во чија семантичка структура веќе се содржи значењето на „масовен прилив“.

(3) **Half A Million Migrants To Come From Eu In Next Five Years:** Britain is facing the arrival of *more than half a million* immigrants from the European Union *in just five years*. It is the equivalent of the population expanding *by the size of Manchester every four years*, a report warned last night. Ministers were told that only far tougher curbs on welfare will prevent *the massive influx*, with a recommendation that new arrivals should not be able to claim benefits for at least five years. (*Daily Express*, 02.04.2014)

’Половина милион мигранти ќе дојдат во ЕУ следните пет години: Британија е соочена со пристигнување на *повеќе од половина милиони* имигранти од Европската Унија *само за пет години*. Тое е еднакво на зголемување на популацијата *во големина на Манчестер на секои четири години*, се предупредува во извештајот од синоќа. На министрите им беше пренесено дека единствено поригорозно ограничување на социјалната помош ќе го спречи *масовниот прилив*, со препорака дека новите пристигнувања не би требало да бараат бенефиции за најмалку пет години.’

Негативната конотација се пренесува преку ставање на одредени (пејоративни) лексички единици од текстот во насловот. Во долунаведениот пример од македонски извори потсмешливо и понижувачки е претставен начинот на откривање на имигрантите преку употребата на именката *красани* во комбинација со именката *имигранти* во самиот наслов.

(4) **Бугарската гранична полиција приведе 55 илегалци:** *Имигранти место красани!*: Бугарската гранична полиција приведе 55 илегални имигранти на преминот Видин, на границата меѓу Бугарија и Романија, соопшти вчера бугарското Министерство за внатрешни работи. *Емигрантите* се откриени во товарно возило со приколка кое пренесувало *красани* од Грција кон австрискиот град Салзбург. (*Вечер*, 15.04.2014)

Во примерот (5) подолу, во кој е обработена информација од странскиот печат во еден македонски медиум, именката за етничка припадност *Роми* е употребена во наднасловот како синоним за имигранти, а во комбинација со именката *прилив*, која имплицира дејство од поголеми размери, му дава негативна конотација на настанот. Во насловот е употребена именска фраза со три придавки со негативна квалификација – *непожелни, црномурести и сиромашни* – пред *имигранти*, со што текстот добива расистичка димензија. Колокациите *сиромашна миграција* и *социјален туризам* преземени од западниот политичко-новинарски жаргон, како и употребата на прилогот *често* во истата реченица со именката *криминал* ја пополнува негативната претстава за Ромите (без наведување на изворот на информацијата). Додатен ефект на насочување се

постигнува со изразите *миграција на сиромашни и социјален туризам*, именките *страв*, *криминал* и прилогот *често*.

(5) **Европа се обидува да го намали приливот на Роми:** *Непожелни црномурести сиромашни имигранти*

Кај политичкиот врв на богатите земји на ЕУ се јавува страв поради сиромашните имигранти и тие бараат институциите на ЕУ поенергично да реагираат против миграцијата на сиромашните. Во дел од богатите европски земји, а особено во Германија, сè почесто се употребуваат изразите „сиромашна имиграција“ и „социјален туризам“ под кои се подразбираат имигранти од Балканот, особено Роми, кои се населуваат во градовите и оптоваруваат со нивните социјални барања, а често се обвинети и за криминал, пишуваат чешките медиуми. (*Вечер*, 14.05.2013)

Лексичките единици можат да се јават во комбинации, со што уште повеќе се зголемува убедувачкото дејство врз читателот. Во (6), освен колокациите со негативна конотација (предлошката конструкција *на мака*, изразите *масовно го цицаат*, *армија од странци* и *неактивни дојденци*), има и лексички единици што влијаат врз формирањето на негативната слика за имигрантите: *дури* во колокација со цифрата *612 илјади* или со *73 %*. Исто така, изразот *само во последните три години* и зависната реченица *што е еднакво на бројот на жителите на Глазгов* додаваат интензитет на содржината на написот.

(6) **Британската влада на мака:** *невработени имигранти масовно го цицаат британскиот буџет*

Повеќе од 600 илјади имигранти од земјите во ЕУ, живеат во Велика Британија без работа или бараат некакво вработување, соопштено е во Лондон. Оваа „*армија од странци*“ ја чини британската државна каса околу 1,5 милијарди фунти, само за покривање на нивните трошоци што тие ги прават во државниот здравствен систем (НХС). Минатата година британските власти регистрирале *дури* 612 илјади „*неактивни*“ дојденци од некоја од земјите во ЕУ, *што е еднакво на бројот на жителите во Глазгов*, на пример. За споредба, пред шест години, бројот на невработените имигранти од Унијата изнесувал 431 000 луѓе. *Само* во последните три години, бројот на европските странци без работа во Велика Британија, е зголемен *дури* за 73 отсто. (*Вечер*, 16.10.2013)

Критика на медиумите за нивниот негативен однос кон имиграцијата и имигрантите може да се забележи и во самите новинарски текстови. Така, во извадокот од новинарскиот напис (7), информирањето за таквите настани во медиумите се нарекува „делумно, непрецизно и хистерично“ и се укажува на врската помеѓу идеологијата и медиумите.

(7) **Our Hysterical Media Helped Create The Immigrant 'Go Home' Van:** The government's 'go home' van is partly the product of media hostility – but also of wider intolerance to immigration in the UK. The government's crowd-pleasing "go home" van has attracted a lot of attention, but a crucial question has been largely ignored: why are the vans crowd-pleasers in the first place? Why is there *such hostility to illegal immigrants*? Here, *the media is at least partially to blame*. Coverage of migration, asylum and refugees is often *partial, inaccurate and hysterical* – as in the tone of this headline from the Daily Express: "UK message to migrants: you are not wanted" (6 June 2011). (*The Guardian*, 08.08.2013)

’Нашите хистерични медиуми помогнаа да се создаде имигрантското комбе ’оди си дома’: *Владиното комбе ’оди си дома’ е делумно производ на непријателството*

на медиумите – но и на пошироката нетолеранција кон имиграцијата во ОК. Владиното комбе 'оди си дома' привлече големо внимание, но суштинското прашање беше главно игнорирано: зошто таквите комбиња ги привлекуваат масите? Зошто постои *такво непријателство кон илегалните имигранти?*

3.5. Употреба на метафорите и нивната функција во новинарскиот дискурс

Во критичката анализа на дискурсот се обрнува големо внимание на анализата на метафорите во новинарските текстови. Во овој труд метафорите се широко сфатени и затоа во нив ги вбројуваме и персонификациите (*fatherland, motherland*), *деперсонификациите* (т.е. изрази во кои одреден термин што означува неживо суштество се користи за означување на живи суштества за да се „неутрализира“ негативното значење на оригиналот) и *реификациите* кои се вид на метафори што се употребуваат за претставување на апстрактен поим преку конкретен (*path of justice, the road of victory*) за посликовит и поконкретен опис на одреден поим.

Пример за деперсонификација е изразот *collateral damage/ колатерална штета* (Charteris-Black 2005: 15) кој се користеше за време на ирачката војна како еуфемизам за означување на „ненамерни човечки жртви“. Со негова употреба всушност се прикрива одговорноста на агенсот за усмртување на невино население.

Дискурсната функција на метафората е да убедува. Таа влијае врз формирањето на нашите ставови бидејќи ги активира потсвесните емоционални асоцијации. Метафоричното значење се пренесува преку различни конотации поттикнати од зборовите во нивната неметафорична или буквална употреба (Charteris-Black 2005: 13,14). Затоа метафората се користи за посликовито пренесување на настаните и така влијае врз ставовите на читателот за некој настан.

Со метафорите се изразуваат поимите од еден когнитивен домен преку друг домен: некој поим од апстрактен домен се изразува преку конкретен, физички домен (Lakoff & Johnson 1980). Во (8), кој има и наслов и поднаслов, новинарот користи брачна терминологија за да ја објасни врската помеѓу две конфронтирани јавни личности на кои се однесува написот. Со употреба на лексичките изрази *валкан развод, рака под рака, брак од интерес, брачна караница* во метафорична смисла се постигнува сликовитост во објаснувањето на нивната (политичка) врска. Стратегијата на употреба на метафори е комбинирана со споредби: *како две страни на една монета* служи за сликовито, но негативно карактеризирање на врската меѓу овие две лица.

Употребата на метафори од други семантички домени, како на пример медицината, кулинарството и патничкиот сообраќај (*анатомија, горчлив локум, заеднички билет*) ја формираат претставата за проблемот за кој се пишува. Именската фраза во метафорична употреба *горчлив локум* содржи контраст заради спротивни значења на предметот (локум) и неговиот атрибут (горчлив). Прилошкиот израз *врз урнатините* импликува ироничен став кон минатото на лидерот на партијата за која се зборува во текстот. Метафорите и изразите од семантичкото поле на „бракот“: изразите *валкан развод, рака под рака, брак од интерес* и *брачна караница* ја формираат главната смисловна рамка на написот во која новинарот го сместува настанот: сите негативни аспекти на бракот се асоцираат со лидерите на државата, а во таа рамка се вклопуваат и останатите елементи.

(8) Горчлив локум за Ердоган: Анатомијата на еден валкан развод

Премиерот Ердоган и имамот Фетула Ѓулен беа *како две страни на една монета*. Политичките интереси ги поделија двајцата исклучително моќни луѓе. Во 2002 година

тоа беше *заеднички билет* за освојување на власта. Реџеп Таип Ердоган, кој ја предводеше Партијата на правдата и развојот (АКП), создадена една година претходно врз урнатините на промуслиманската партија Рефах на Неџмедин Ербакан (отстранет од премиерската функција од армијата во 1997 година), се фати *рака под рака* со највлијателниот турски имам, Фетула Ѓулен. Имамот, кој од 1999 година живее во самоволен егзил во Пенсилванија, САД, веќе имаше неколку милиони следбеници во Турција. Нивната заедничка цел беше откако ќе ја освојат власта да ја стават армијата под контрола. Овој *браќ од интерес* со леснотија победи на изборите. Одмаздата во *браќната караница* дојде брзо – специјалниот обвинител кој ги истражуваше врските со урбаното крило на Курдската работничка партија нареди да се приведе човекот од доверба на Ердоган, моќниот шеф на разузнавачката служба, Хакан Фидан. (*Утрински весник*, 22.04.2014)

3.5.1. Употреба на реификациите како подвид на метафора

Реификациите (буквално значи „опредметување“) се подвид на метафорите со кои апстрактните поими се изразуваат преку поими од физичкиот, материјалниот домен. (Charteris-Black, 2005: 15). Во (9) конкретните именски фрази што означуваат јадења – *the main course* и *the centrepiece*) се реификации бидејќи именуваат апстрактни поими: политички проблеми во светот. Во текстот се прави паралела помеѓу вистинското мени на една вечера и формалната агенда на проблеми што ќе се „нудат“ на претстојната средба на видни политичари. Таквите метафори побудуваат асоцијации за леснотијата со која одлучуваат моќниците и политичарите за виталните светски прашања (ги конзумираат како да се вкусна храна), па оттука и саркастичната нота. Метафората *Арапската пролет* (*Arab Spring*) за демократската транзиција (*democratic transitions*) на Блискиот Исток се споредува со *хуманитарен кошмар* (*humanitarian nightmare*), кој побудува претстава за фијаско на сите револуции на Блискиот Исток дирижирани од странство.

(9) **PJ Crowley: A different agenda for US Merkel visit:** When German Chancellor Angela Merkel *sits down for lunch* on Friday with US President Barack Obama, Vladimir Putin and Ukraine will be *the main course*, and Edward Snowden *the centrepiece*. Whether or not *he is on the formal menu*, Mr Snowden will certainly colour their conversation and the press conference that follows. Three years ago, the leaders spent considerable time talking about the *Arab Spring* in Tunisia, Egypt, Libya and Syria, and G8 efforts to support those democratic transitions. The most urgent regional transformation is not the Middle East, where an Arab Spring has, with the exception of Tunisia, become *a humanitarian nightmare*, but Ukraine, where Russian President Vladimir Putin has already overseen the redrawing of the European map and may be agitating for more. (*BBC*, 1.05.2014)

ЊЦ Краули: различна агенда за посетата на Меркел на САД: Кога германската канцеларка ќе *седне на ручек* во петокот со американскиот претседател Барак Обама, *главно јадење* ќе бидат Владимир Путин и Украина, а Едвард Сноуден ќе биде главниот специјалитет. Дали е или не на *формалното мени*, г. Сноуден секако ќе додаде колорит на нивниот разговор и на прес-конференцијата која следи. Пред три години, лидерите потрошија значајно време разговарајќи за *Арапската пролет* во Тунис. Египет, Либија и Сирија и за напорите на Г-8 да ги поддржат тие демократски промени. Најитна регионална трансформација не е Блискиот Исток, каде Арапската пролет со исклучок на Тунис, се претвори во хуманитарен кошмар, туку Украина, каде рускиот претседател Владимир Путин веќе го има предвидено повторното цртање на европската мапа и можеби ќе агитира за повеќе.

Во (10), кој е извадок од истиот текст, се употребуваат именските фрази *the new energy card* (нова енергетска карта) и *policy arsenal* (политички арсенал), кои претставуваат метафори или реификации од кои првата, односно основниот конституент – *карта* – е преземена од вокабуларот на играње карти, а вториот – *арсенал* – од воената терминологија.

(10) As US Secretary of State John Kerry told an Atlantic Council conference this week, the US has *a new energy card* in its *policy arsenal*. The Ukraine crisis presents a perfect opportunity to diversify Europe's energy sources over the next decade. (BBC, 1.05.2014)

’Како што државниот секретар на САД Џон Кери кажа на конференцијата на Атлантскиот совет оваа недела, САД имаат нова *енергетска карта* во својот *политички арсенал*. Украинската криза претставува совршена прилика да ги диверсифицира европските енергетски извори за наредната декада.’

Во примерот (11) е употребена реификацијата *морковот* која го има имплицитното значење на „мамка“.

(11) Кај администрацијата веројатно никакви закони не помагаат. Дали „*морковот*“ во вид на зголемување на платите по пет отсто годишно би можел да има подобар ефект? Тешко е да се поверува. (*Утрински весник*, 22.04.2014)

3.6. Еуфемизмите и нивната функција во новинарскиот дискурс

Една од јазичните стратегии што се применува во новинарските текстови е употребата на еуфемизми во функција на ублажување или прикривање на дејството на агентот. Како илустрација можат да послужат следниве примери:

- *strategic nuclear weapon* – за голема нуклеарна бомба со голема разорна моќ
- *tactical nuclear weapon* – за мало нуклеарно оружје со голема разорна сила
- *enhanced radiation weapon* – за неутронска бомба
- *demographic targeting* – за убивање на цивилно население (Montgomery 1992: 179).

Анализата на долунаведениот извадок од еден новинарски текст ја покажува употребата на еуфемизмите во контекст. Еуфемизмите *military entanglements* и *military engagement* во извадокот (12) се употребени за означување на воен напад во кој агентот не се претставува како агресор.

(12) **Key Questions on the Conflict in Syria:** The Obama administration has sought to reduce American *military entanglements* abroad, withdrawing forces from Iraq two years ago and moving to do the same in Afghanistan next year. So how has it come to pass that we are now moving toward another *military entanglement*, this time in Syria? (*The New York Times*, 28.08.2013)

’Клучни прашања за конфликтот во Сирија: Администрацијата на Обама бара да го намали американското *воено ангажирање* во странство, повлекувајќи ги силите од Ирак пред две години и активирајќи се да го направи истото во Авганистан идната година. Штом така, како се случува сега да напредуваме кон друг *воен ангажман*, овој пат во Сирија?’

Еуфемизмот *Syrian conflict* во (13) за означување на граѓанската војна подолу во истиот текст е употребен како дополнителен термин со кој се избегнува спомнување на инволвираност во војната на другата страна во конфликтот.

(13) *The Syrian conflict* affects American foreign policy in a number of ways, but the Obama administration has approached it cautiously, not only because it wants to reduce *American military engagement* overseas but also because the conflict is complicated and quickly shifting. The rise of sectarianism and the slow collapse of the state in Syria poses a danger to the Middle East as a whole. (*The New York Times*, 28.08.2013)

’Сирискиот конфликт влијае на американската надворешна политика на повеќе начини, но администрацијата на Обама му пристапи претпазливо, не само затоа што сака да го намали американскиот воен ангажман во странство, туку и затоа што конфликтот е комплициран и брзо се поместува. Подемот на секташтвото и бавниот колапс на државата во Сирија претставува опасност за Блискиот Исток како целина.’

Македонското новинарство користи слична терминологија за настаните од меѓународен карактер, употребувајќи ги истите еуфемизми преземени од интернационалната терминологија, како во примерот (14).

(14) Во анализата на „Стратфор“ се наведува дека Берлин, Париз и Лондон имаат силни политички причини да ја одложат конечната одлука за учеството или поддршката на евентуалната *воена интервенција* во Сирија. Одбивањето на британскиот парламент да ја одобри *воената акција* против Сирија предизвика политички хаос во Британија, а пратениците го обвинија премиерот Дејвид Камерон дека е невнимателен при неговото инсистирање на *интервенција*. (*Нова Македонија*, 01.05.2014)

3.7. Употреба на клишеа во новинарскиот дискурс

Клишеата ги дефинираме како многу чести колокации кои постојано се повторуваат во новинарскиот дискурс. И покрај неоригиналноста и излитеноста што потекнуваат од нивната прекумерна употреба, со конотациите што ги побудуваат, можат на сликовит начин да ги изразат апстрактните поими и да влијаат врз насочување на читателот. Еве неколку примери на клишеа што се повторуваат во новинарскиот дискурс:

- во англојазичниот новинарски дискурс: *at a crossroads, point of no return, contrary to popular belief, the mantle of leadership* и сл.
- во македонскиот: *поволен ветар в плеќи, заигрува на картата на сè или ништо, предизборно мени, денот Д, Сизифовска работа, Ахилова пета* и сл.
- во турскиот: *gölge düşürdü, tarih yazdı, çark etti, oyununu bozdu, bedel ödedi, kulak tıkadı, ekmeğ teknesi, geceyi gündüzüne katıyor, çanak tutuyor, alın teri döküyor, dile getirdi, tavır aldı, dediğini yaptı, alarma geçti, yürek burkan sözler, mikrofon uzattı.*

Како тие се применуваат во новинарскиот дискурс можеме да видиме во примерите на клишеата употребени во (15): *high murder rate, skyrocketing inflation and shortages of basic goods* кои на сликовит начин даваат негативна претстава за безбедносната и економската состојба на една земја, додека метафората *ќорсокак* во (16) ја опишува безизлезната ситуација во спорот меѓу две земји.

(15) The government of President Nicolas Maduro has been the target of near-daily protests over the *high murder rate, skyrocketing inflation and shortages of basic goods*. (*BBC*, 21.03.2014)

’Владата на претседателот Николас Мадуро беше цел на речиси секојдневни протести поради високата стапка на убиства, вртоглавата инфлација и недостигот на основни производи.’

(16) Во сржта на *корсокакот* во кој се влезени САД и Иран е долгогодишниот спор околу нуклеарната програма на Иран. (*Вест*, 20.09.2013)

3.8. Употреба на колокации

Терминот „колокација“ се употребува за честа комбинација помеѓу (најчесто две) лексичките единици заради нивното меѓусебно претпоставување. На пр. таков „затврден“ однос постои меѓу *strong* и *tea*, но не помеѓу *powerful* и *tea* (Schiffrin et al. 2001: 37) или колокациите *quick shower* (не *fast shower*), *fast food* (не *quick food*) или *take an exam* (не *have an exam*).

Меѓу колокациите што често се среќаваат во новинарскиот дискурс се:

unexpected turn, dominant role, increasing influence, military intervention – во англискиот јазик;

висок ризик, закана за безбедноста, воени ветерани, безбедносен проблем, движечка сила, правна рамка – во македонскиот јазик и

askeri harekat, yürek burkan sözler, düşük taksit, kimlik tespit çalışması, günün haberi, koltuk uğruna, deprem etkisi, ünlü oyuncu, usta gazeteci, vizyona girmek, yeni gelişme – во турскиот новинарски дискурс.

Во новинарскиот дискурс преку колокациите може различно да се претстави стварноста, зависно од интересите на моќниците што ја одредуваат уредувачката политика на весникот. На пр., израелските медиуми ги употребуваат колокациите *separation wall* и *security fence*, додека палестинските и антиизраелските медиуми ја користат колокацијата *apartheid wall* за означување на истиот поим. Слично, западните медиуми ја користат колокацијата *collateral damage/колатерална штета* за „невини човечки жртви“ со што се прикрива човечкиот агенс и се минимизира смртта на луѓето.

3.9. Номинализациите во функција на прикривање на агенсот

Номинализациите се именски фрази изведени од глаголи, но може да бидат изведени и од други именки или придавки. Затоа, тие воедно претставуваат спој на лексички и граматички средства. Номинализациите обично се употребуваат за прикривање на агенсот со цел да се минимизира негативната конотација. Често употребуваната номинализација е терминот „глобализација“ со кој се претставува глобалната економска промена како процес што се одвива без учество на луѓе (Fairclough 2004: 45).

(17) It is quite likely that over the rest of this decade, and the subsequent ones, many hundreds of millions more will join the ranks of the middle classes in the emerging world, so long as broad forces of *globalisation* are allowed to thrive. Some of those countries will cross the threshold into becoming generally middle to higher income countries. (*The Telegraph*, 03.05.2014)

’Сосема е веројатно дека во текот на остатокот од оваа деценија, и оние кои следат, уште многу стотици милиони ќе се приклучат на редовите на средните класи во светот во развој, сè додека им се дозволи на широките сили на *глобализацијата* да напредуваат. Некои од тие земји ќе го преминат прагот и ќе станат генерално земји со средни до повисоки приходи.’

Преку синтаксичко-семантичка деривација на предикативната структура во номинализација и со поставување на номинализацијата во позиција на граматички

субјект, не се наведува човекот како агенс на дејството. Тоа се врши или поради тоа што агенсот е непознат или пак, поради негово прикривање. На пример, ако се каже: *A pair of massive explosions rocked a busy street*, тогаш преку поставување на именската фраза *massive explosions* во субјектната позиција се исклучува вршителот на дејството од реченичната структура (всушност од активна се добива медијална конструкција). Слични имплицирани значења имаат и номинализациите: *military action, air campaign, deployment* и *strikes* во (18).

(18) Pentagon officials have said that President Obama is considering limited *military action* to “deter and degrade” the Syrian government’s ability to deploy chemical weapons. He is not considering a more ambitious air campaign like the one that helped oust Col. Muammar el-Qaddafi in Libya in 2011, nor is he considering any action that would lead to the *deployment* of American troops in Syria. Any *strikes* would target the military units that have deployed chemical weapons, said Pentagon officials, as well as their headquarters and rockets or artillery units that could be used to launch them. (*The New York Times*, 28.08.2013)

Претставниците на Пентагон рекоа дека претседателот Обама размислува за ограничена *воена акција* за да ја „одврати и деградира“ способноста на сириската влада да распореди хемиско оружје. Тој не размислува за поамбициозна воздушна кампања како онаа што помогна да се собори полковникот Моамер ел-Гадафи во Либија во 2011 година, ниту пак, размислува за каква било акција што ќе доведе до *распоредување* американски војници во Сирија. Сите напади би биле насочени кон воените единици кои распоредиле хемиско оружје, рекоа претставници на Пентагон, како и кон нивните штабови и ракетни или артилериски единици кои би можеле да се користат за нивно лансирање.

3.10. Комбинација на повеќе стратегии во новинарскиот дискурс

Лексичкиот избор во новинарскиот дискурс подразбира употреба на разни единици кои во интеракција едни со други делуваат врз читателот. Во примерот (19) може да се согледа комбинацијата од неколку стратегии: примена на метафората *претседателската фотелја* и метонимијата *круна*, идиоматизираниот (клише) израз *да си даде автогол*, идиоматскиот израз *од петни жили* и колокацијата *јавна тајна*. Преку нив, на многу сликовит и полесно сфатлив начин настанот се пренесува до читателот и истовремено тој се насочува да заземе определен став за настанот.

(19) Турскиот премиер ризикуваше да си даде автогол кога се одлучи на радикалниот потез да ја забрани социјална мрежа Твитер, со што го сврте против себе поголемиот дел од домашната и меѓународната јавност. *Јавна тајна* е дека Таип Реџеп Ердоган типува на *претседателската фотелја* која би претставувала „*круна*“ на неговиот успешен политички ангажман и по последниот гаф со Твитер ќе треба „*од петни жили*“ да се бори за секој глас. Без право на четврти премиерски мандат, Ердоган или треба да го освои повеќемнозинското гласачко тело или да се пензионира. (*Утрински весник*, 24.03.2014)

3.11. Различно претставување на страните од конфликтот

Преку избор на посебни лексички единици еден ист настан може да се именува на различни начини: на пример, тој може да биде претставен како операција, акција, саботажа, воен судир или др. Притоа, судрените страни може различно да се прикажат:

едната како непријателска и агресивна, а другата во позитивно светло ако се употребуваат и глаголи што означуваат позитивни и негативни дејства.

Во долунаведениот пример читателите градат слика за демонстрантите преку лексичките единици *stones* и *sticks* во комбинација со активниот глагол *threw* што означува напад. А, пак, полицијата е претставена како страна која одговара на нападот со солзавец и водени топови.

(20) Riot police in Venezuela have clashed with anti-government demonstrators who were protesting against the arrest of two opposition mayors. Hundreds of demonstrators in the Venezuelan capital, Caracas, threw *stones* and *sticks* at the police. They *responded with tear gas and water cannon*. (BBC, 21.03.2014)

’Полицијата за немири во Венецуела се судри со антивладините демонстранти кои протестираа против апсењето на двајца опозициски градоначалници. Стотици демонстранти во главниот град на Венецуела, Каракас, фрлаа *со камења и стапови* кон полицијата. Тие *одговорија со солзавец и водени топови*.‘

Сличен е примерот (21) во кој настанот е претставен преку изјава на полициски портпарол. Тој го опишува однесувањето на демонстрантите како *напад врз полицијата која морала да се брани од нападите со камења и петарди*.

(21) A police spokesman, Micky Rosenfeld, told AFP that Palestinians threw *stones* and *firecrackers* at police when they opened the walled compound's gates on Wednesday. Rosenfeld said *police responded with stun grenades* and closed the complex to the Jewish visitors after a small number had toured the site. (The Guardian, 16.04.2014)

’Портпаролот на полицијата, Мики Розенфелд, изјави за АФП дека Палестинците *фрлаа камења и петарди* врз полицијата кога ги отвориле портите на оградениот комплекс во средата. Розенфелд рече дека *полицијата одговорила со шок-бомби* и го затворила комплексот за еврејските посетители откако мал број го обиколиле местото.‘

Како што може да се види и подолу во примерите (22) и (23), еден ист настан преку избор на различни лексички средства може да биде прикажан и како мирен протест и како насилничка демонстрација со напади врз полицијата и предизвикување материјална штета. На пр. *The Guardian* се служи со колокации што ги легитимизираат протестите во Турција. Тоа се постигнува преку именување на реакцијата на владата како *violent reaction*, а демонстрациите со изразот *peaceful protest* (мировен протест) нагласувајќи дека милиони луѓе се бесни поради постапките на владата.

(22) **People of Turkey have spoken: we will not be oppressed!**: Millions are *outraged* by the *violent reaction* of their government to a *peaceful protest* aimed at saving Istanbul's Gezi Park. (The Guardian, 05.06.2013)

’**Народот на Турција проговори: нема да бидеме угнетувани!**: Милиони се *огорчени од насилната реакција* на нивната влада на *мирниот протест* со цел да се спаси паркот Гези во Истанбул.‘

Од друга страна, некои медиуми, истиот настан го минимизирале кога го претставиле како протест против изградбата на трговски центар. Во (23) метафоричниот израз *бојно поле* е употребен за прикажување на последиците на немирите предизвикани од демонстрантите. Активностите на демонстрантите се опишани со лексичките единици *петарди*, *контејнери* и *барикади*.

(23) Продолжуваат протестите против планот за изградба на трговски центар на просторот на паркот Гези на плоштадот Таксим во Истанбул: Откако групата демонстранти пристигна на булеварот Барбарос во квартот Бешикташ, полицијата интервенираше.

Утрово откако се раздени, подобро можеа да се видат и димензиите на синоќешните немири. Плоштадот Таксим во Истанбул беше претворен во *бојно поле*. Групата демонстранти која се собра кај сарајот Долмабахче и посака од улицата Гумушсују да премине на плоштадот Таксим, беше растерана од страна на полицијата со солзавец и водени топови. Демонстрантите *врз полицијата фрлаа петарди, ги запалија контејнерите* за отпад и *поставија барикади*. (TRT Macedonian, 01.06.2013)

4. ПРЕТПОСТАВКИ И МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

4.1. Претпоставки и предмет на анализа

Основната појдовна претпоставка на нашето истражување е дека новинарските текстови во англискиот, во македонскиот и во турскиот јазик се служат со посебни јазични стратегии преку кои влијаат врз формирањето на ставот на читателот. Претпоставуваме дека лексичките средства (метафори, идиоматизирани изрази, колокации, еуфемизми, емоционално обоени зборови) и граматички стратегии во новинарските написи од трите јазика се употребуваат не само за информирање на читателот, туку истовремено се ставаат во служба на формирање на јавното мислење во општеството.

Втората претпоставка е дека новинарскиот дискурс, со цел да привлече интерес на поголем број читатели, ги преувеличува некои аспекти од настанот за кој се известува и при тоа создава паника и страв меѓу читателите. Тоа го прави со користење на две идеолошки рамки: рамката на стравот и рамката на „ние“ и „другите“.

Следната претпоставка е дека манипулативните стратегии со кои се служат медиумите од трите говорни подрачја се универзални, согласно со новинарските правила и под влијанија на доминантното западно новинарство, кое служи како модел, но сепак може да се обликуваат зависно од средината во која делуваат медиумите, односно да се формираат во склад со сфаќањата на одредена културна и јазична заедница. Тоа се базира на ставот дека реалноста различно се обликува во различни култури според менталитетот и светогледот на одредена читателска публика. Затоа за манипулацијата со читателската публика се одбираат тие јазични средства што делуваат врз менталитетот на потрошувачот.²¹

При споредбата на средствата со кои се реализираат стратегиите за манипулација треба да ги имаме предвид културните разлики и сличности кои се отсликуваат и во новинарскиот дискурс. Историски гледано, може да се зборува за сличен менталитет кој се создавал со векови на балканските простори под византиската и османлиската власт (Дртковски 2013: 27-28).

Поаѓајќи од мултифункционалноста на новинарскиот дискурс, во истражувањето го бараме одговорот на прашањето дали има поврзаност помеѓу изборот на лексичките средства и нивната употреба во функција на убедување. Другите прашања што ги анализираме се: дали функцијата на убедување е имплицитно содржана во информативната функција на лексичките единици и дали убедувањето се врши само со употреба на одредени лексички единици или тоа се прави и со комбинирање на други стратегии, на пример, употреба на лексички единици во комбинација со граматички структури.

За потврдување или побивање на оформените претпоставки, во трудот анализираме написи од англојазичното, македонското и турското новинарство: вести, извештаи за дневно-политички настани и колумни во кои медиумите ги изнесуваат своите ставови. Во анализата се опфатени еуфемизмите, колокациите, лексичките единици со емоционален набој и др. Разгледуваме истовремено дали во текстот постојат метафори и со која цел ги употребил авторот на текстот, бидејќи метафорите „играат централна улога во конструкцијата на општествената и политичката стварност“ (Lakoff and Johnson 1980: 159). Во граматичката анализа ја опфаќаме и употребата на граматичките времиња кај глаголите во посебни значења, употребата на различни

²¹ Притоа имавме предвид дека, „ако сакаме да ги објасниме локалните процеси, доминантната западна политичка и јазична хегемонија која веќе одамна се наметна во глобални рамки, не ни остава друга можност, освен да ги споредиме нашите со нивните искуства и погледи на светот“ (Дртковски 2015: 119).

глаголски категории како пасивот, евиденцијалноста и модалноста, во манипулативни цели. Исто така, определуваме каква функција во овој контекст има употребата на директниот и индиректниот говор, како се претставуваат фактите преку топикализација во реченицата со цел убедување на читателот.

4.2. Методолошка постапка

За анализата на манипулативната функција на лексичките и граматичките средства во новинарскиот жанр, во истражувањето е обработен примерок од новинарски текстови составен од вести и извештаи од познати странски и домашни агенции и дневни весници од различна провениенција во македонскиот, во англојазичниот и во турскиот медиумски простор, меѓу кои *Дневник*, *Утрински весник*, *Макфакс*, *Вечер*, *Нова Македонија*, *The Telegraph*, *BBC*, *Reuters*, *The Mirror*, *The Independent*, *TRT*, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Cumhuriyet* и *Posta*. Примерокот содржеше околу 300 текстови кои известуваа за настаните поврзани со три теми: имиграцијата, епидемијата на ебола и пандемијата ковид.

Анализата се состоеше од следниве фази:

1. Определување и опис на категориите што се анализираат во истражувањето и
2. Споредба на нивна употреба во трите видови новинарски дискурс.

Во истражувањето на темата прво се изврши утврдување на инвентарот на јазичните и граматички средства што се употребуваат за манипулација на читателот во новинарскиот дискурс во англискиот, македонскиот и турскиот јазик. Со други зборови, беа определени сите јазични стратегии кои се употребуваат во трите јазици во манипулативна функција, а потоа преку контрастивната анализа се утврдија сличностите и разликите меѓу лексичките и граматичките особености на новинарскиот дискурс во анализираниите јазици. Соодветно на тоа, се користеа две методи во анализата на новинарските текстови: критичката анализа на дискурсот, со која се откриваат дискурсните стратегии за манипулација на читателот и контрастивната анализа на тие стратегии, со која се утврдуваат сличностите и разликите во нивната употреба.

Истражувањето почнува со анализата на јазичните карактеристики на новинарските наслови како најистакнат дел од новинарскиот дискурс во пишаните медиуми од англиското, македонското и турското говорно подрачје со цел да се утврди употребата на граматичките и лексичките средства наменети за манипулативни цели. Податоците беа добиени врз база на одбирање на насловите на вести и извештаи од познатите новински агенции и дневни весници. Насловите на критичките осврти беа изземени бидејќи тие претставуваат посебна подгрупа, го изнесуваат личниот став на авторот и по своите јазични карактеристики се разликуваат од вестите.

Главниот фокус на истражувањето е анализата на дискурсот на вестите и новинарските извештаи. Прво беа селектирани формите што треба да се споредат во секои од трите јазици (вклучително јазичните средства што содржат имплицитни значења) за да можат да се утврдат јазичните стратегии што се употребуваат во манипулативни функции. Потоа, преку контрастивна анализа беа откриени сличностите и разликите во употребата на јазичните средства (лексичките и граматичките одлики) во новинарскиот дискурс за вршење на истата функција во секој од анализираниите јазици. Тие функции се третираат како општи категории кои можат да се реализираат преку различни форми, зависно од типолошките особености на јазикот.

5. АНАЛИЗА НА НАСЛОВИТЕ ОД АНГЛОЈАЗИЧНИОТ, МАКЕДОНСКИОТ И ТУРСКИОТ НОВИНАРСКИ ДИСКУРС

За да ги анализираме јазичните својства на англојазичните, македонските и турските новинарски наслови и да ги откриеме нивните сличности и разлики, обработивме примерок од околу 200 наслови од водечки медиуми од англиското, македонското и турското говорно подрачје. Анализата ја спроведовме врз насловите на вестите и написите од информативен карактер објавени во водечките информативни гласила од англиското говорно подрачје како што се *BBC*, *Reuters*, *The Guardian*, *The Mirror*, *The Daily Telegraph*, од македонското говорно подрачје како што се *Макфакс*, *Дневник*, *Нова Македонија*, *Утрински весник* и *Вечер* и од турските медиуми: *Hürriyet*, *Milliyet*, *Cumhuriyet* и *Posta*. Во истражувањето не ги вклучивме насловите на критичките осврти бидејќи тие претставуваат посебна подгрупа затоа што го изнесуваат личниот став на авторот и по своите јазични карактеристики се разликуваат од вестите. Прво ги утврдивме општите својства на новинарските наслови како категории по кои ја вршиме анализата, а потоа секоја категорија ја анализиравме посебно поткрепувајќи ја анализата со илустративни примери. Тие категории се однесуваат на лексичките и граматичките средства (вклучително и синтактичките својства на конструкциите) во насловите. Од граматичките својства беа обработени категориите време, залог и начин на глаголот во насловот. Исто така, ја анализиравме и употребата на интерпункциските знаци во функција на јазични единици. Во анализата извршивме споредба на својствата на јазичните средства и ги утврдивме сличностите и разликите во нивната употреба во новинарскиот дискурс при пренесувањето на пораката од насловот.

5.1. Новинарските наслови како најистакнат дел на новинарскиот дискурс

Новинарските наслови го претставуваат најнагласениот дел на новинарскиот текст и имаат повеќе функции. Тие се воведен дел од текстот кој ја содржи главната идеја на написот и чија главна функција е на најдиректен и најкраток можен начин да ја пренесат пораката на написот и да го привлечат читателот да го прочита целиот текст. Според Ван Дијк (1983), насловот и главата на веста (*лидом*) т.е. воведниот параграф, се воедно и воведен дел и резиме и ја изразуваат семантичката макроструктура на текстот. При јазичното структурирање на насловот примарното место се дава на примателите на пораката. Новинарските написи се разликуваат од другите видови дискурс по тоа што авторот, т.е. новинарот, произведува текст за поголем број читатели кои се наоѓаат на различни места и во различни временски зони (Biber 2009). Ситуациските особености на новинарскиот регистар наметнуваат строги правила кои мора да се почитуваат при произведувањето на овој вид дискурс. Поради ограничениот простор и придржување до правилото на пишување со поголем фронт од останатиот текст, насловите се подложни на новинарските правила за концизност и телеграфско пренесување на пораката. Од друга страна, тие се условени од комерцијалните цели: привлекување на што поголем број читатели.

5.2. Општи јазични карактеристики на новинарските наслови

Во извршувањето на различните комуникативни функции, ограничени со правилата на новинарскиот жаргон, во насловите се употребуваат специфични јазични средства кои имаат посебна лексика и синтакса различна од другите видови дискурс. Стилските карактеристики на новинарските наслови, од друга страна, значително се разликуваат по

стилските особености и од самиот новинарски напис со наративна структура. Тие особини се должат, пред сè, на потребата да бидат концизни (24, 25).

(24) Bank says UK in sustained recovery (*BBC*, 20.11.2013)

’Банката вели дека Велика Британија е во одржливо закрепнување‘

(25) Fury at botched deportation attempt (*The Guardian*, 30.11.2013)

’Бес поради неуспешниот обид за депортација‘

Преку употреба на специфични лексички и граматичките средства како во горенаведените примери се постигнува прагматичкиот принцип на „комуницирање на многу повеќе од кажаното“ (Yule 1996). Во долунаведените примери произведувачот на пораката, т.е. авторот на новинарскиот напис, преку референцијална употреба на лична именка го применува овој прагматичен принцип, имплицирајќи дека читателот веќе поседува некое претходно знаење за светот за да ја разбере пораката од насловот. Во примерите се подразбира дека читателот знае дека „Работнички“ е спортски тим или дека *Rönesans* е познатата градба која се урна при катастрофалниот земјотрес.

(26) *Работнички* е сам на врвот (*Нова Македонија*, 19.11.2013)

(27) *Rönesans* neden arkaya devrildi? (*Milliyet*, 24.03.2023)

’Зошто *Ренесанс* се урна назад?‘

Притоа главното новинарско правило на „5 W + H“ кое лежи во основната структура на новинарскиот напис се применува и во насловот во мера која ја дозволува просторот.

5.3. Граматичките и лексичките средства во насловите

Граматичките средства кои често се употребуваат во насловите за поефикасно и пократко пренесување на пораката, се сведуваат на неколку синтаксичко-семантички операции: елизија, номинализација, транспозиција на глаголското време, употреба на скратена пасивна наместо активна форма на глаголот и избегнување на сложените глаголски форми. Во елизијата спаѓаат испуштање на копулата или на главниот глагол, испуштање на јазични единици (сврзниците и неодредениот и одредениот член во англиските наслови) и употреба на разни реченични конструкции со сврзници во кои е испуштен глаголот. Транспозицијата подразбира употреба на презентот со значење на минатост и на инфинитивот со значење на идност во англиските наслови.

Во новинарскиот стил, освен граматичките се забележуваат и употребата на посебни лексички средства како што се специфичната лексика особено забележлива во англиските наслови, употребата на еуфемизмите, метафорите и идиоматизираните изрази – клишеа со реторичка функција, употребата на бројките во функција на објективност и егзактност, како и на интерпункциските знаци наместо одредени јазични единици за постигнување концизност.

5.3.1. Синтаксичките конструкции и речениците на новинарските наслови

Новинарскиот наслов претставува завршена мисла, која може да биде пренесена преку потврдна, прашална и извична реченица. Меѓутоа, поради ограниченоста на просторот, насловите најчесто се реализираат со номинализации, а поретко со реченици како во

долунаведените примери. Истовремено, поновите тенденции покажуваат дека интернет-новинарството дава повеќе можности за подолги наслови отколку печатените медиуми:

(28) Владата воведува наградна игра за собирање фискални сметки (*Макфакс*, 19.11.2013)

(29) China sends warplanes into disputed airspace over East China Sea (*The Guardian*, 30.11.2013)

’Кина испраќа воени авиони во спорниот воздушен простор над Источното Кинеско Море‘

Позастапени се синтаксичките конструкции со номинализации, со именски фрази во субјектна позиција, но без глагол.

(30) Амбасадорот на предавање (*Нова Македонија*, 26.11.2013)

(31) *Нова американска политика* на Балканот (*Дневник*, 26.11.2013)

(32) *The International Space Station’s 15th Birthday* (*The Mirror*, 20.11.2013)

’15-ти роденден на Меѓународната вселенска станица‘

(33) Sunak, Makroon’a para teklif etti! Utanç *anlaşması* (*Posta*, 12.03.2023)

’Сунак му понуди пари на Макрон! Срамен договор‘

(34) Berlin Başkonsolosluğu’ndan başarılı öğrencilere ödül (*Hürriyet*, 23.10.2022)

’Награда за успешните ученици од Берлинскиот генерален конзулат‘

(35) Almanya Ece’ye ağlıyor! Okul yolunda kanlı saldırı (*Posta*, 07.12.2022)

’Германија плаче за Еце! Крвав напад на пат кон училиште.‘

Употребата на прашалните реченици е поретка во македонските и во англиските наслови, додека таа е повеќе застапена во турските наслови:

(36) Can ‘comet of the century survive’ close encounter with the Sun? (*The Independent*, 28.11.2013)

’Дали „кометата на векот“ може да преживее блиска средба со Сонцето?‘

(37) Се врати ли анадолскиот леопард во Турција? (*Макфакс*, 6.11.2013)

(38) Чартер-линија Скопје-Дубровник? (*Нова Македонија*, 26.11.2013)

(39) Pandemi prangalarından kurtuluyor muyuz? (*Hürriyet*, 09.04.2022)

’Се спасуваме ли од прангите на пандемијата?‘

(40) İngiltere, Fransa, İtalya, Portekiz, Yunanistan ve İspanya... Avrupa’da neler oluyor? (*Hürriyet*, 21.01.2023)

’Англија, Франција, Италија, Португалија, Грција и Шпанија... Што се случува во Европа?‘

Во собраниот примерок за потребите на ова истражување, употребата на императивните и извичните реченици е поретко застапена во македонските и во

англиските новинарски наслови, додека во турските медиуми се забележува широка застапеност на извични реченици.

- (41) Euro at 1.36=sell now! (*Reuters*, 28.11.2013)
'Евра по 1,36=продавај сега!'
- (42) One is very happy! See what has made the queen smile. (*The Mirror*, 20.11.2013)
'Некој е многу среќен! Погледнете што ја насмеа кралицата.'
- (43) *Исфрлете* ја лутината од секојдневниот живот. (*Mia*, 26.11.2013)
- (44) Сонцето наскоро ќе се сврти „наопаку“! (*Нова Македонија*, 19.11.2013)
- (45) Merkez bankasının kararı belli oldu! (*Milliyet*, 24.03.2023)
'Објавена одлуката на Централната банка!'
- (46) İkramiye zammı için yeni tahmin! (*Milliyet*, 24.03.2023)
'Нова прогноза за зголемување на бонусите!'

5.3.2. Испуштање на одредени јазични единици во новинарските наслови

Поради начелото на концизност, во новинарските наслови се врши редукција на елементите кои се подразбираат. Забележуваме редовно испуштање на копулата особено во пасивните конструкции како и испуштање на главниот глагол. Освен оваа појава, во англиските наслови по правило се испуштаат определениот и неопределениот член. Сето тоа потекнува од придржување на принципот на испуштање на деловите што се подразбираат или од претходното знаење за светот (т.н. скрипти)²² или од ко-текстот.²³

5.3.2.1. Испуштање на определениот и неопределениот член во англиските наслови

Во насловите од англискиот новинарски дискурс забележано е редовно испуштање на неопределениот член *a/an* и определениот член *the* поради принципот на економичност и концизност, бидејќи тие се сметаат за ирелевантни за значењето и го оптоваруваат текстот.

- (47) Australian threw ballerina fiancé off balcony (*The Telegraph*, 28.11.2013)
'Австралиец го фрлил вереникот на балерина од балкон'
- (48) French hostage describes escape (*BBC*, 28.11.2013)
'Француски заложник го опишува бегството'

Определениот член се употребува само кога нешто особено се нагласува:

- (49) Heroism amid *the* horror after eight killed in Glasgow helicopter smash (*The Daily Express*, 01.12.2013)

²² Повеќе за „скрипти“ види кај Кусевска и Бужаровска (2020).

²³ Во прагматиката се прави разлика помеѓу *контекстот* – физичкото опкружување во кое е употребен зборот, односно во која ситуација, кои се говорниците и сл. и *ко-текстот* – јазичното опкружување во кое е употребен зборот (Yule 1996: 128).

’Херојство среде ужасот по осум убиени во хеликоптерска несреќа во Глазгов.’

5.3.2.2. Употреба на членот во македонските наслови

Во македонските наслови се употребуваат членувани и нечленувани именски форми зависно од функцијата која сака да се постигне. Членуваните форми се употребуваат кога референтите се познати како во (50) и (51).

(50) *Петте* митови за Џ. Кенеди (*Макфакс*, 19.11.2013)

или генерични како во:

(51) *Компаниите* вложуваат во информациски технологии (*Утрински весник*, 30.11.2013)

Нечленуваните именски форми се применуваат особено при структурирање на релевантност, кое Ван Дијк (1988) го објаснува како генерален принцип на поставување на важната информација на прво место. Во (53) има неопределена, но референцијална употреба на именката (*еден хеликоптер*).

(52) *Рампа* за имигрантите од Бугарија и од Романија (*Дневник*, 30.11.2013)

(53) *Хеликоптер* се урна врз преполно кафуле во Глазгов (*Утрински весник*, 30.11.2013)

5.3.2.3. Испуштање на главниот глагол

Забележителна особеност на стилот на насловите е испуштање на главниот глагол како средство за скратување на насловот (54). Во (55) се користи номинализација преку употреба на именски израз и дополнение со сврзникот *за* наместо глаголот *аплаудира*. Со номинализацијата на глаголот, релевантната информација е поставена на почетокот на насловот.

(54) *Македонија на дневен ред* по европските избори (*Утрински весник*, 28.11.2013) (испуштен е главниот глагол *доаѓа*)

(55) *Бурен аплауз* за Македонската опера и балет во Џакарта (*Макфакс*, 26.11.2013)

Во (56) преку употреба на глаголска именка наместо глагол во активна форма се апсорбира агенсот во семантичката структура на номинализацијата.

(56) Од 1 септември *собирање* на фискални сметки (*Вечер*, 19.11.2013)

(57) *Önce tespit, sonra dönüşüm* (*Hürriyet*, 04.03.2023)

’Прво *утврдување*, после *реставрирање*’

Во примерот (58) наместо именскиот предикат (имплициран – *ќе биде оградена*) употребена е само прилошката определба за начин која следи по субјектот.

(58) *Бугарија со бодликава жица* на границата со Турција (*Нова Македонија*, 28.11.2013)

Слични примери има во англиските наслови со испуштен главен глагол, како *раскажува* во (59).

- (59) Sir David Jason *on being* a dad at 73 (*The Mirror*, 20.11.2013)
'Сер Дејвид Џејсон за тоа како станал татко на 73 години'

Испуштањето на глаголот во одредени случаи води до употреба на повеќечлени именски синтагми или именски фрази без глагол, како во примерите (62) и (63) од англиското и турското новинарство. Во (60) и (61) од македонските наслови речењето на именските фрази има реторичка функција.

- (60) Слобода на изразување, право на приватност, говор на омраза (*Нова Македонија*, 19.11.2013)

- (61) Нови сектори, нови началници и нова поставеност (*Вечер*, 19.11.2013)

- (62) Airport security: time for common sense (*The Telegraph*, 20.11.2013)

'Аеродромската безбедност: време за здрав разум'

- (63) Şimdi dayanışma zamanı (*Hürriyet*, 23.03.2023)

'Сега време за солидарност'

5.3.2.4. Испуштање на помошниот глагол и копулата

Насловите и од македонскиот и од англискиот новинарски дискурс се одликуваат со стилска особеност на испуштање на помошниот глагол „сум“, особено во пасивните конструкции (66, 67). Во примерот (68) испуштена е копулата:

- (64) US and Afghanistan Inch Closer to Security Deal (*Time*, 20.11.2013)

'САД и Авганистан за инча *поблиску* до безбедносен договор'

- (65) Примабалерината Мијалкова *добитник* на наградата „Св. Климент Охридски“ (*Утрински весник*, 28.11.2013)

- (66) Sardinia swept by deadly cyclone (*BBC*, 20.11.2013)

'Сардинија *срамнета* со смртоносен циклон'

- (67) Петмина *уапсени* за сајбер грабеж на 45 милиони долари (*Макфакс*, 19.11.2013)

- (68) Lobster hat, armadillo bag *on show* for British fashion muse. (*Reuters*, 30.11.2013)

'Капа од јастог, чанта од армадило *на ревија* за британската модна муза'

5.3.3. Глаголските категории во новинарските наслови

Категориите време, залог и начин можат да се применуваат во функција на концизно структурирање на пораката од насловот. Притоа се забележува употреба на глагол во различно време од вообичаеното.

5.3.3.1. Време

Во англиските наслови во однос на употребата на категоријата „време“ воочливи се две појави: упростување на сложените временски форми и транспозиција на времето кај глаголскиот предикат. Првата појава се однесува на испуштањето на помошниот глагол во сложената глаголска форма. Така, во насловот (69) наместо перфект (Present Perfect), употребено е сегашно време.

(69) *Malnutrition cases double in five years (The Independent, 20.11.2013)*

’Случаите на неухранетост се удвојуваат за пет години‘

Транспозиција на глаголското време е забележана при употребата на презентот (простото сегашно време) и инфинитивот. *Present Simple Tense*, освен за изразување на сегашност, се употребува и за изразување на минати дејства (70-72), додека инфинитивната форма може да значи идност (73-75):

(70) *Sardinia counts cost of deadly storm (Reuters, 20.11.2013)* (сегашност)

’Сардинија ги пресметува трошоците од смртоносната бура‘

(71) *Bombs in busy Baghdad market and streets kill 19 (Reuters, 20.11.2013)*
(минатост)

’Бомби на прометниот пазар и улици во Багдад убија 19 лица‘

(72) *Egypt jails women protestors for 11 years (The Telegraph, 28.11.2013)* (минатост)

’Египет ги затвори жените демонстранти на 11 години‘

(73) *Professionals star Lewis Collins dies (BBC, 28.11.2013)* (минатост)

’Почина ѕвездата на ’Професионалците’, Луис Колинс‘

(74) *30 Blockbuster stores to close in next few days: Is your local branch affected? (Mirror, 28.11.2013)* (идност)

’30 „Блокбастер“ продавници ќе се затворат во следните неколку дена: Дали вашата локална филијала е засегната?‘

(75) *Syria opposition head to go to talks (BBC, 28.11.2013)* (идност)

’Сириската опозиција ќе оди на преговори‘

Во македонските наслови формите на глаголот во сегашно, идно и минато определено време се употребуваат во своето вообичаено значење.

(76) Фил Колинс ќе ги враќа на сцена „Денезис“ (*Дневник*, 30.11.2013)

(77) На Аљаска се урна авион со 11 лица. (*Утрински весник*, 30.11.2013)

Најзастапена е употребата на сегашното време во функција на блиска иднина.

(78) Компаниите вложуваат во информациски технологии (*Утрински весник*, 30.11.2013)

(79) Франција се повлекува од КФОР (*Миа*, 28.11.2013) (идност)

(80) Двесте години од раѓањето на Његош се одбележуваат во кинотеката (*Дневник*, 30.11.2013) (идност)

И во турските наслови формите на глаголот во сегашно, идно и минато време се употребуваат во своето вообичаено значење, но застапена е и употребата на сегашно време во функција на блиска иднина.

(81) Cumhurbaşkanı Erdoğan seçim kararını imzaladı! Türkiye 14 Mayıs'ta sandığa gidiyor (Posta, 10.03.2023) (блиска иднина)

'Претседателот Ердоган ја потпиша изборната одлука! Турција *оди* на избори на 14 мај'

Сум-перфектот (познат и како л-форма) се употребува за незасведочени дејства, обично во преземени вести од странски извори кои честопати имаат и негативна конотација (82).

(82) Шокантно: Го *шверцувал* мртвиот вујко во стиропор! (Нова Македонија, 28.11.2013)

(83) *Ограбиле* бензиска и избегале со автомобилот на вработениот (Макфакс, 19.11.2013)

(84) Канада го *дозволила* шпионирањето на Г8 (Нова Македонија, 28.11.2013)

5.3.3.2. Залог: употреба на пасивот

Скратените пасивни форми наместо активната форма се наоѓаат во насловите на медиумите на англиски и македонски јазик. Под скратена форма подразбираме испуштање на помошниот глагол. Глаголите во пасивен залог во турскиот јазик не можат да се „скратуваат“. Скратениот пасив одговара на концизниот стил на новинарскиот дискурс. Воедно, со испуштањето акцентот се става врз самото дејство, т.е. врз настанот, како што може да се види и од примерите од двата јазика.

(85) *Нападнат* малолетник во автобус во Србија (Макфакс, 19.11.2013)

(86) *Објавени* добитниците на наградата „Св.Климент Охридски“ за 2013 (Mia, 28.11.2013)

(87) Македонија *примена* во Советот за човекови права во ОН (Mia, 28.11.2013)

(88) *Фрлени* 65 тони сол на критичните точки во Скопје (Вечер, 28.11.2013)

(89) Flowers *investigated* eight years ago (The Telegraph, 20.11.2013)

'Флауерс на распит пред осум години'

(90) UK *battered* by storms and *braced* for severe floods (The Guardian, 05.12.13)

'Велика Британија погодена од бури и подготвена за тешки поплави'

5.3.3.3. Начин: употреба на модални глаголи

Употребата на модални глаголи генерално не е вообичаена во насловите од вестите и извештаите, освен кога се пренесува директниот говор на одредено лице. Тоа потекнува од основната функција на новинарството да информира за одредени настани, што подразбира пренесување на факти, ставање акцент на содржината на настанот, а не изразување на субјективниот однос на авторот кон содржината на новинарскиот напис.

Затоа, модалните глаголи се повеќе карактеристични за колумните, освртите и анализите, во кои се изнесува личното мислење на авторот или ставот на редакцијата како на пример во:

(91) The divorce between England and Scotland *would be* a catastrophe (*Daily Express*, by Richard and Judy, 30.11.2013)

’Разводот меѓу Англија и Шкотска би бил катастрофа‘

5.3.4. Употреба на номинализации

Под номинализација подразбираме зборообразувачки процес на формирање именка од глагол при што агенсот се апсорбира во семантичката структура на номинализацијата. Номинализациите се ефикасно средство за скратување на насловите и за истакнување на релевантноста. Тие честопати заменуваат цели зависни реченици.

(92) *Проширувањето* на дел од „Трета македонска бригада“ готово до првата половина на 2014 (*Дневник*, 26.11.2013)

Но, тие можат да бидат употребени и како дел од главната реченица:

(93) *Пад* на цената на нафтата пред преговорите со Иран (*Макфакс*, 26.11.2013)

(94) *Call to raze home of April’s killer* (*BBC*, 28.11.2013)

’Повик да се уништи домот на убиецот на Април‘

(95) *Worrying drop in out-of- hours GPs* (*The Daily Express*, 01.12.2013)

’Загрижувачки *пад* на матичните лекари на служба вон редовно работно време‘

Во турските наслови повеќе се користи пасивна конструкција со функција на скратување на текстот на насловот и евентуално за прикривање на агенсот.

(96) 5 günlük yavru kedi enkaz altından sağ olarak *kurtarıldı* (*Posta*, 24.03.2023)

’Од урнатините *спасено* живо маче старо 5 дена‘

5.3.5. Употреба на лексички средства во насловите

Освен граматичките средства, се забележува и избор на посебни лексички единици кои не се употребуваат многу често во секојдневниот јазик и кои се неразбирливи и се пократки од зборовите во секојдневието. Првата појава е особено забележлива во англиските наслови. Примери за тоа се: *act, ban, blast, allege, blow, mob, key, raid, vow, urge, clash*. Насловите од македонското новинарство покажуваат тенденција за употреба на интернационализми: *перформанс, инсталација, фокус, статус кво, ефективен, примарен* и сл. (Kochan 2023: 159-160)

Новинарските текстови избилуваат со идиоматски и идиоматизирани изрази (клишеа) кои служат за претставување на настаните на сликовит и концизен начин. Примери за тоа се: *Achille’s heel, the hammer and the anvil; рамо до рамо, лов во матно, omuz omuza, tavan yaptı, zirveye oturdu, koca dehşeti, acı detaylar, gündeme oturdu, rekor kırdı* и сл. Турското новинарство избилува со клишеизирани изрази, до таа мера што речиси однапред може да се предвиди жаргонот употребен во веста. Овие изрази поради

концизността и илустративноста, кои се основни принципи за пренесување на пораката на најкраток можен начин до најголем број читатели, често се употребуваат и во насловите.

Метафорите се исто така застапени како семантички единици со реторичко значење:

(97) Hollywood's *big man* moves to the *small screen* (*The Times*, 30.11.2013)
'Големiot човек на Холивуд се сели на малите екрани'

(98) *Бела чао* за Јованка Броз (*Вест*, 19.11.2013)

(99) Irak Başbakanı *Beştepe*'de (*Hürriyet*, 22.03.2023)
'Ирачкиот премиер во *Беиштене*'

5.3.6. Интерпункциските знаци во функција на јазични единици во насловите од новинарскиот дискурс

Поради ограничениот простор, во новинарскиот дискурс се употребуваат интерпункциските знаци како запирка (,), две точки (:) и точка запирка (;) во функција на замена на одредени често застапени лексички единици. Запирката се употребува на местото на сврзникот „и“ (100), или со функција на означување на причинско-последични односи (101, 102):

(100) Gatehouse Bank, Sigma JV to build 6,600 UK rental homes (*Reuters*, 28.11.13)
'Gatehouse Bank, Sigma JV ќе изгради 6.600 куќи за изнајмување во Велика Британија'

(101) Çim biçme motorundan kendisine 'Formulaz' yaptı, her yere onunla gidiyor (*Posta*, 10.03.2023)
'Си направил 'Формулаз' од косилка, секаде оди со неа'

(102) Blast kills two at Antwerp refinery, gasoline unit shut (*Reuters*, 20.11.2013)
'Експлозија уби двајца во рафинеријата во Антверпен, затворена единица за бензин'

(103) Железничкиот сообраќај без застој, штрајкот ставен во мирување (*Mia*, 28.11.2013)

Запирка се употребува и за наведување на изворот на информацијата:

(104) Spanish ships could be mistaken for terrorists and shot at, minister warns (*The Telegraph*, 20.11.2013)
'Шпанските бродови би можеле да бидат помешани со терористи и по грешка да се пука врз нив, предупредува министерот'

Две точки (:) се употребуваат за презицирање и дообјаснување. На пример, во насловите (105) и (106) се одвојува предметот/темата на насловот од следната информација која се однесува на него; во (107) означува дообјаснување, а во (108) импликува причинско-последична врска.

(105) Акција „Филтер“: Започнува судењето за шверц на цигари во Бугарија (Утрински весник, 19.11.2013)

(106) Philippines: signs of normality amid debris (Reuters, 20.11.2013)
'Филипини: знаци на нормалност среде урнатини'

(107) Borsa'da gün sonu: işte ayrıntılar... (Cumhuriyet, 24.03.2023)
'Крај на денот на Берзата: еве ги деталите...'

(108) Diyarbakır'da 6 araç birbirine girdi: 3'ü ağır 5 yaralı (Cumhuriyet, 06.03.2023)
'Во Дијарбакир се судрија 6 возила: 5 повредени, од кои 3 потешко'

Две точки се употребуваат и на местото на глаголот „рече“ како во примерите (109), (110) од македонскиот и англискиот новинарски дискурс:

(109) Labour: We'll scrap benefits for under 25s (The Telegraph, 20.11.2013)
'Лабуристи: Ќе ги укинеме бенефициите за помладите од 25 години'

(110) Шулц: Проширувањето не е приоритет на ЕУ (Mia, 28.11.2013)

(111) Deprem uzmanlarından peşpeşe açıklamalar: Türkiye Batı'ya doğru ilerliyor (Hürriyet, 07.02.2023)

'Едноподруго изјави од експерти за земјотреси: Турција се движи кон Запад'

Точка запирка (;) може да се употреби за означување на резултат или последица:

(112) Вкупно три тепачки на автобуски постојки; десетина претепани (Макфакс, 19.11.2013)

5.4. Заклучок на поглавјето

При обработување на прашањето за јазичните карактеристики во новинарските наслови во англискиот, во македонскиот и во турскиот новинарски дискурс анализиравме наслови на агенциски вести и новинарски извештаи од повеќе весници. Во споредбената анализа на насловите забележавме дека во трите видови дискурси тие имаат слични особини кои потекнуваат од ограничувањата што ги наложува новинарскиот жанр: поради концизност се испушта сето она што може да се подразбере. Во оваа функција се применуваат следните стратегии: испуштање на копулата (во англискиот и во македонскиот дискурс) и на главниот глагол (во сите три дискурса), избегнување на модални глаголи, употреба на скратени пасивни форми (испуштање на помошниот глагол), употреба на номинализации, како и употреба на интерпункциски знаци во замена за лексички единици. Концизноста е позастапена во насловите од англискиот јазик, каде додатно во таа функција се избегнуваат сложени временски форми и се применува транспозиција на време, што не е вообичаено за македонските наслови. Овие разлики се појавуваат поради специфичностите на одделните јазици, но во изборот на јазичните средства влијае и профилот на примателите на пораката, т.е. читателите. Секој весник има свој профил на читатели и во него се употребуваат такви јазични и стилски средства преку кои најдобро и најефективно ќе се пренесе пораката. Разбирливоста на пораката се обезбедува врз основа на претходното знаење за светот на читателот,

неговото познавање на макроструктурата на новинарскиот текст и на знаењето за структурирање на вестите кои произведувачот на дискурсот, односно новинарот, ги има предвид при конципирање на текстовите и насловите од новинарскиот дискурс.

6. НОВИНАРСКИОТ ДИСКУРС НА СТРАВ И ПАНИКА ВО ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА ЕБОЛАТА ВО АНГЛИСКИТЕ, ВО МАКЕДОНСКИТЕ И ВО ТУРСКИТЕ МЕДИУМИ

Во критичката анализа на новинарскиот дискурс, освен теми како што се односот кон етничките малцинства, односот на властите во општествените конфликти, тероризмот и расизмот, се третираат и теми како борбата со пандемии: ебола, ковид-19 и сл. Притоа, се разгледува прашањето како разни центри на моќ влијаат врз претставувањето на истите настани во медиумите. Големата застапеност на вестите за еболата и ковид-19 во сите три јазични средини го побуди интересот за изучување на начинот на кои тие се претставуваат во домашните медиуми. Нашето истражување на написите за еболата во англојазичните, во македонските и во турските медиуми беше насочено кон откривање како проблемот на еболата се претставува преку дискурсот на страв и паника во нив.

Во нашата анализа првенствено се обидовме да испитаме дали дискурсот во новинарските текстови што известуваат за еболата е во функција само на информирање за проблематиката поврзана со оваа болест или преку употребата на различни јазични и новинарски техники придонесува за создавање на прекумерен страв и паника меѓу примателите на вестите. Во анализата се обидовме да ги утврдиме и анализираме лексичките единици и граматичките конструкции што се употребуваат во дискурсот на страв и паника. Како основна единица на анализата го користевме новинарскиот текст заедно со насловот.

Потоа се обидовме да ги утврдиме и сличностите и разликите на јазичните средства со кои се служи новинарскиот текст и како тие се применети во англискиот, во македонскиот и во турскиот новинарски дискурс во функција на создавање на страв и паника. Со таа цел, анализиравме новинарски текстови од информативен карактер применувајќи ја критичката анализа на дискурсот.

Во текот на истражувањето се обидовме да откриеме и дали зад јазикот на „страв и паника“ постои друга идеолошка рамка и дали зад преголемата застапеност и повторување на вестите за еболата стои комерцијализација на истоимениот настан од страна на медиумите. Се поставува прашањето од кои причини се врши насочување на читателот во различните видови новинарски дискурс и зошто еболата и короната се сместени во една поширока рамка на страв.

6.1. Концептот на страв како основна рамка за претставување на општествени проблеми

Стравот како концепт во психологијата традиционално се квалификува како една од фундаменталните сили кои го обликуваат човековиот живот (Debiac & Doux 2004: 813). Стравот е најчесто употребуван од комерцијални причини и претставува општа рамка во која се сместуваат одредени проблеми за кои се информира, како што се разните видови криминал, тероризмот и еболата. Алтхајд (Altheide 1997: 647, 649) тврди дека стравот е многу распространет во американското општество и дека тој се произведува преку комерцијалните медиуми. Најголемиот извор на ваквото сфаќање се должи на новинарското известување за криминални настани.

Медиумите во своите новинарски извештаи често манипулираат со стравот, односно го контролираат. Контрола на стравот значи дека некој што е на власт може да го препознае манипулативниот потенцијал на стравот и да употреби разни техники за создавање на контекст на страв во кој обичните поединци можат полесно да се манипулираат и контролираат (Marko 2013: 201).

Освен што служи за манипулација, Алтхајд (Altheide 2003: 10) го дефинира стравот како најосновно средство за забава во популарната култура во контекст на вестите за криминалот, кои скоро секогаш се поврзани со стравот. Медиумите употребуваат забавни новински формати што се очекуваат од страна на конзументите на вестите (Altheide & Snow 1991: 3).

Основната причина за преголемата застапеност на стравот во весниците е комерцијална. За да опстанат или да се одржат медиумите се трансформираат од само информативни во активни агенти во сферата на бизнисот и политиката (Marko 2013: 206). Новинските организации заработуваат приходи на два начина; преку продажба на весниците (вестите) на читателите и преку продавање простор за реклами наменети за истите читатели (Altheide 1999: 485). Системот функционира на принцип: колку повеќе страв, толку повеќе читатели и толку повеќе реклами.

Од друга страна, известуваните настани добиваат поголема важност и актуелност ако имаат поткрепа од официјални (полициски и државни) извори. Често видлива стратегија во новинарскиот дискурс е извлекување наслови од изјави на официјални лица или од официјални соопштенија. На тој начин се дава легитимитет на информацијата. Тоа можеме и практично да го видиме во следниов пример:

(113) Ebola Could Strike 20,000, *World Health Agency Says* (*The New York Times*, 29.08.2014)

’Еболата може да погоди 20.000, соопшти Светската здравствена агенција’

Темата „ебола“ поради нејзиното сместување во рамката на стравот, стана ударна вест во светските медиуми во почетокот на 2014 г. и успеа да се задржи како таква на светската агенда повеќе месеци. Како што е случај со другите стереотипи за проблемите од глобален карактер од западното новинарство, кои се пренесуваат во македонскиот и турскиот новинарски дискурс, така и дискурсот на страв од еболата се пресликуваше од западните во македонските и во турските медиуми. Тоа го покажуваме со анализа на новинарскиот дискурс посветен на еболата во англиското, македонското и турското новинарство.

6.2. Анализа на дискурсот на написите за „еболата“

Методата на критичката анализа на дискурсот има главна цел да ја разоткрие манипулативната идеологија што „се крие“ зад информацијата. Идеолошките структури во дискурсот се изложуваат преку позитивното претставување на „ние“ и негативното претставување на „другите“. Ван Дијк (Van Dijk, 1998: 202-203, 207-208) наведува неколку техники за постигнување на позитивното претставување на „нас“ меѓу кои се нагласувањето, потврдувањето, хиперболата, ставањето на насловите во истакната позиција, деталниот опис на настанот и др. Наспроти нив, се користат разни техники за негативно претставување на „другите“: ненагласување, побивањето, потценувањето, поставувањето на информацијата во неважна позиција, индиректното претставување без аргументација и сл. Со ваков начин на претставување на настаните се создава негативна претстава за другиот, па на овој начин и еболата се вклопува во негативната претстава за „сиромашната црна Африка“ како извор на бројни проблеми. Имплицитно се пренесуваат старите расистички предрасуди и стереотипи наследени од колонијализмот (кои сега не можат отворено да се искажат заради „политичка коректност“ односно залагање за хуманистички вредности). Со постојано повторување на истите настани се создава предимензионирана слика за проблемот на еболата и потоа преку генерализација

на одредени случаи во јавноста се постигнува впечаток дека сите луѓе од Африка се потенцијални пренесувачи на еболата и затоа се опасни.

Податоците говорат дека еболата однесе повеќе од четири илјади жртви и фактички беше ограничена на регионот на Западна Африка. Спорадичните случаи на заболениите од оваа болест вон „црниот континент“ беа луѓето ангажирани во медицински и други мисии, па природно имале контакт со заболениите. Со оглед на територијалната ограниченост на оваа епидемија, не постоеше основана опасност таа да премине во пандемија. Паниката беше создадена со речиси хистерично, често неверодостојно информирање за спорадичните случаи во земјите надвор од Африка.

6.2.1. Претставување на еболата во англискиот новинарски дискурс

Западното новинарство од англиското јазично подрачје при известувањето за еболата се користи со посебни лексички, синтаксички и реторички средства. Лексичките средства кои се состојат од концизни изрази со семантички набој како *safe burial*, *devastating impact*, *deadly virus*, *disease epicentre* се комбинираат со лексика од медицинскиот дискурс. Од реторичките средства се користат метафората и персонификацијата, а во некои текстови еболата дури се пишува и со голема буква, како лична именка. Се употребуваат пасивни конструкции со поставување на ударната информација во насловот, со употреба на бројки придружени со неопределени модификатори како *more than*, *nearly* и *almost* се предимензионира информацијата. Во текстот се забележува поставување на информацијата што може да привлече најмногу внимание на почетокот на веста во самиот лид, т.е. „главата“ на веста која всушност ја резимира целата вест.

Во англиските текстови дискурсот на страв и паника се забележува уште во самите наслови, со што стравот и паниката се ставаат на истакнато место. Паника и страв се сее со наслови во кои се ставаат бројките за засилување, како во примерот:

(114) *Mali ebola victim had contact with 141 people, 57 still sought* (Reuters, 31.10.2014)

’Жртвата на еболата во Мали имала контакт со 141 лице, но 57 сè уште се трага‘

Во вториот дел од насловот со прилогот за трајност *сè уште* – „по 57 души сè уште се трага“ се создава психоза на неизвесност и се имплицира ширење на оваа заразна болест, чии пренесувачи можат да бидат насекаде.

Дел од насловите содржат негативно претскажување на исходот на мерките што се преземаат против еболата. Тоа се постигнува преку употреба на прилози со негативна конотација како што покажуваат следниве примери. Во (115) преку прилогот *unlikely* и прилошката определба *within a year* се акцентира сериозноста на проблемот и неизвесноста на напорите што се прават за негово отклонување, додека во (116) се констатира дека е веќе предоцна за вакцина.

(115) *Ebola crisis unlikely to be under control within a year* (The Telegraph, 23.10.2014)

’Кризата со ебола веројатно нема да биде под контрола во рок од една година‘

(116) *Vaccine ‘too late’ for outbreak* (BBC, 17.10.2014)

’Вакцината „предоцна“ за болеста‘

Во насловите често се цитираат официјални извори со кои се соопштува дека дури и Светската здравствена организација како најкомпетентна институција за светското здравје е во паника поради еболата.

(117) *Ebola: WHO under fire over response to epidemic (BBC, 20.10.2014)*
'Ебола: СЗО на удар поради одговорот на епидемијата'

Во насловите еболата често се персонифицира. Во (118) болеста е наречена „вирус убиец“ кој треба да биде уништен (*beating*). Персонификацијата е поткрепена со метафората која придонесува за посликовито прикажување на опасноста од еболата.

(118) *How Nigeria is beating the killer virus (BBC, 16.10.2014)*
'Како Нигерија го победува вирусот убиец'

Во текстовите еболата често се употребува со глаголи и именки кои вообичаено се употребуваат за живи суштества. Тука можат да се вбројат колокациите: „*ebola battle*“, „*deadly virus*“ или „*fight ebola*“. Еболата е непријател пред којшто треба да се извојува победа: *victory over the virus*. Еболата често се употребува со глаголот *убива*, а ефектот на страв се постигнува со споредба на болеста со други болести за да се нагласи дека „ebolata е убиец кој е поопасен од сите други болести заедно“ како што може да се забележи во следниов пример:

(119) *Ebola has killed more than all the others combined (BBC, 6.10.2014)*
'Еболата уби повеќе од сите други заедно'

6.2.2. Употреба на медицинскиот дискурс во англојазичното новинарство

Речиси неизоставен вокабулар во англојазичниот новинарски дискурс на страв и паника се: *alarm, epidemic, deadly, deads, victims, crisis, outbreak, devastating* и др. Ваквата лексика често се комбинира со елементи и структури од медицинскиот дискурс, што го прави проблемот уште посериозен, посложен и понеразбирлив за читателите. Дел од медицинскиот дискурс пренесен во новинарскиот дискурс е следниов: *epidemic, treatment, quarantine, burial team, collecting the body of an Ebola victim, keen in isolation, disease epicentre, plague, patients with dangerous infectious diseases, vaccine expertise, medical volunteers, maximum incubation period, 92-bed treatment facility, extremely contagious* и др. Како се инкорпорира медицинскиот дискурс во новинарскиот можеме да видиме во следниов пример:

(120) *Medical professionals say Ebola is difficult to catch and is spread through direct contact with bodily fluids from an infected person and is not transmitted by asymptomatic people. Ebola is not airborne. (Reuters, 31.10.2014)*

'Медицинските експерти велат дека еболата тешко се фаќа и се пренесува преку директен контакт со телесни течности од заразено лице и дека не се пренесува од асимптоматски лица. Еболата не се пренесува преку воздухот.'

За подгревање на атмосферата на страв и паника се забележува и употребата на предупредувања од други заразни болести својствени на Африка, со што проблемот со еболата станува уште поопасен. Во примерот (121) се најавува почетокот на сезоната на маларијата и се наведува дека нејзините симптоми се слични со оние на еболата, со што читателот се предупредува дека проблемот може да се претвори во уште поголем

кошмар. Со неколку прашални реченици едноподруго се изразува сомнеж за решавање на проблемот:

(121) The *malaria* season, which is generally in September and October in West Africa, *is now starting*. This will present *a number of* issues. Will there be capacity to treat patients with malaria? Will people infected with malaria seek treatment if the nearest hospital is rammed with suspected Ebola cases? How will healthcare workers cope when *malaria and Ebola* both present *with similar symptoms*? (BBC, 06.09.2014)

’*Сега започнува сезоната на маларија, која генерално е во септември и октомври во Западна Африка. Ова ќе донесе голем број проблеми. Ќе има ли капацитет за лекување на пациенти со маларија? Дали луѓето заразени со маларија ќе бараат третман ако најблиската болница биде опфатена со сомнителни случаи на ебола? Како здравствените работници ќе се справат кога маларијата и еболата, и двете се манифестираат со слични симптоми?*‘

За засилување на стравот и паниката, во вестите се употребуваат комбинации од повеќе јазични стратегии: Во примерот (122) во информацијата за *двегодишно девојче* на почетокот на веста преку употребата на модален глагол се искажува претпоставка поткрепена со бројка, која се засилува со изразот *as many as* (наместо само да се даде бројката). Неизвесноста и стравот од ширењето на болеста се изразуваат со модален предикат *have to be traced* и временска определба *yet*:

(122) Geneva, Oct 31 – *A 2-year-old girl who brought Ebola to Mali may have had contact with as many as 141 people, 57 of whom have yet to be traced*, according to health experts concerned the disease *could spread in Mali and beyond*. (Reuters, 31.10.2014)

’Женева, 31 октомври – *2-годишно девојче* кое ја донело еболата во Мали *можеби имало контакт со дури 141 лице, од кои по 57 допрва треба да се трага*, според здравствените експерти загрижени дека болеста *може да се прошири* во Мали *и пошироко*.‘

6.3. Дискурсот на „страв и паника“ во вестите за ебола во македонското новинарство

Забележуваме дека македонското новинарство, пресликувајќи го западниот модел на известување при информирање за еболата, главно го пренесува западниот новинарски дискурс. Во насловите се истакнуваат бројки за да се „објективизира“ сериозноста на проблемот.

(123) *4 000 луѓе* починале од еболата во Западна Африка (Вечер, 16.10. 2014)

Како и во западниот новинарски дискурс, еболата се персонифицира преку глаголи кои се употребуваат за живи лица (што е синтаксичка калка од англискиот јазик):

(124) Ебола *го уби* докторот што ги лекуваше болните (Вест, 31.07.2014)

Во функција на нагласување на алармантната состојба со болеста, главната информација се става на почетокот на насловот или се употребуваат интерпункциски знаци.

(125) Доцна попладне ќе се знае има или не ебола во Македонија

Во карантинот во хотелот во Мавровка *и едно бебе!* (Вечер, 11.10.2014)

Македонскиот новинарски дискурс за еболата избобилува со изрази од медицинскиот дискурс од кои најчесто се сретнуваат следниве: *микроскопска анализа, примероци на ткива, биолошки материјал, аутопсија, обдукација, симптоми, лабораторија, микробиолошки испитувања на крвта, наоди од обдукација, патолози и микробиолози, негативни наоди, карантин, хеморагична слика, засилени здравствени контроли* и др.

Македонските медиуми, покрај што ја следат ситуацијата со еболата на глобален план, особен акцент ставаат на локалните случаи и случаите од соседните земји. Интересно е што сите локални случаи кои предизвикаа голема паника, се испостави дека се неосновани.

(126) Има ли ебола во Македонија ќе се знае *попладнево* (Вечер, 11.10.2014)

(127) Паниката не стивнува. Сè уште *врие од полиција* во Мавровка – атмосферата пред хотелот во моментот. (Вечер, 09.10.2014)

(128) Во Македонија нема ебола. Агонијата заврши! (Вечер, 11.10.2014)

Со наслови како што се долунаведените се создава паника поради можна закана од соседните земји:

(129) Во Србија *708 луѓе под медицински надзор* поради ебола (Утрински весник, 10.10.2014)

(130) Еболата стигна во Приштина! (Вечер, 17.10.2014)

Во (131) се наведени случаи од три земји од соседството, а дискурсот на паника (*симптоми на ебола, карантин, смртоносен вирус, интервентни медицински и воени екипи*) е засилен со временската определба *на два часа од Македонија* со која се имплицира сериозноста на заканата.

(131) **Еболата на два часа од Македонија:** *Приштина* е во паника откако медиумите објавија вест дека *аџија* кој се вратил од Саудиска Арабија имал *симптоми на ебола*. Во *Белград* времено во *карантин* беше девојка која допатувала од Германија, а за која постоеле информации дека е болна од *смртоносниот вирус*. *Соседна Грција* ги зголемува *интервентните медицински и воени екипи* кои вежбаат транспорт на болен од ебола – *мигрант* од Африка. (Вечер, 17.10.2014)

Дискурсот на страв е сместен во идеолошката рамка на „ние“ и „другите“, бидејќи болеста се поврзува со мигранти. Во овој вид вест се употребува јазик на различност, често се спомнува етничкото потекло на заболениите со што се повлекува линија на разграничување меѓу „нас“ и „другите“ т.е. оние кои не се „наши“:

(132) *Грк* со симптоми слични на ебола хоспитализиран во болница во Атина (Макфакс, 08.08.2014) или

(133) Нема симптоми на ебола кај *студентот од Нигерија* (Вест, 08.09.2014)

Во последната вест воопшто не се спомнува името на заболениот туку наместо тоа се употребуваат синтагми *младиот студент од Нигерија, Нигериецот* или *пациентот*.

Во примерот (134) се укажува на закана од ебола од нигериски имигранти со потенцирање дека Македонија е една од транзитните земји за мигрантите кон Европа, додека во (135) се изразува стравување од пренесување на еболата од сириски мигранти.

(134) Еболата може да стигне и преку *мигранти* (Нова Македонија, 19.08.2014)

(135) **Мигрантите ќе ни донесат ебола:** Само синоќа дојдоа над 100 Сиријци. Ги има од сите возрасти, но најмногу се млади луѓе. Некои се со жени и со деца, но поретко, главно се сами и во групи. *Се плашиме дека ќе ни донесат некоја заразна болест.* Може се заразени и од ебола, од кај да знаеме. (Вест, 27.10.2014)

Голем дел од паниката од ебола во Македонија беше создаден со враќањето на локалните ации од Саудиска Арабија и контролите на граничните премини. Во овие случаи паниката се зголемуваше со спомнување на опасност од други заразни болести како колера или маларија, кои би можеле да бидат пренесени преку ациите, за што сведочат следните наслови:

(136) Здравствените власти уверуваат дека ни пиле не може да прелета!

Засилени контроли на Деве Баир - над 500 ации пристигнаа во Македонија (Вечер, 13.10.2014)

(137) Ациите под засилен 21-дневен надзор за колера, ебола, маларија (Дневник, 09.10.2014)

Во еден дел од вестите кои се сместени во рамката на „ние“ и „другите“ се сретнува и политизирање на еболата и нејзиното поврзување со биотероризмот. Тие вести обично се пренесуваат од западното новинарство и служат за поттикнување непријателство кон идеолошките непријатели, како во примерот (138), па дури и кон бившите, како во примерот (139):

(138) **Израелски извори: Ебола меѓу џихадистите на Исламската Држава!**

„Знаеме дека ИСИЛ има воени логори во Африка и *мошне веројатно* е дека настрадале и *џихадистите* кои дошле во контакт со вирусот“, вели за израелската агенција *експерт за борба против тероризмот, кој се претставил како Ави*, пренесуваат медиумите во регионот. (Нова Македонија, 03.10.2014)

(139) **Вашингтон пост: еболата е биолошко оружје создадено од Советскиот Сојуз:** „Вашингтон пост“ објави дека еболата е *биолошко оружје* создадено во *тајните советски лаборатории*. Со овој вирус биле правени обиди за промена на човечкиот генетски код. (Вечер, 28.10.2014)

Еболата беше употребена и во функција на прикривање на вистинските проблеми во општеството. Прекумерната застапеност на еболата стана предмет на критика на колумните во одредени весници што ги напаѓаа медиумите кои ѝ дадоа преголем простор на еболата на штета на другите настани. Тука беа изнесени обвинувања дека „еболата“ беше користена за прикривање на други важни случаи. Во примерот што следи се критикува прекумерниот интерес на новинарите за смртниот случај со сомнеж на ебола во еден скопски хотел, наспроти занемарувањето на „драматичната вест од Брисел за иднината на земјата“.

(140) **Нема ебола, има идиоти:** Воопшто не се вознемирени големите журналисти од силната шпаканица што им ја влепи лабораторијата од Хамбург за големиот успех што го постигнаа во директниот пренос како во Македонија стасала *страшната болест* ебола. Всушност, тие сè уште се многу горди што јавно објавија дека

го направиле први во светот најдобриот извештај за хорор-филмот „смрт во скопски хотел“.

И сега што? Ништо. *Колку силно одекнуваше застрашувачката вест три дена дека има ебола во Македонија, толку придушено одвај се слушна добрата и олеснувачка вест дека нема ебола во Македонија.* Газиме храбро понатаму по нови новинарски подвизи. Значи ебола нема, ама идиоти има, и тоа поприлично. Само прашањето е кој е поголем идиот, дали тие што ја *вознемируваат и алармираат јавноста* и тоа им е целта или граѓаните кои со години и по илјадници лаги, прелаги и пропаганди *слепо веруваат на најгледаните комерцијални телевизии* кои се во дослух и под контрола на власта, а кои во овој случај застрашувачки најгласно сеат паники.

Некому многу му се брзаше да ги *оддалечи луѓето од вистинската драматична вест за иднината на земјата* која е доведена во прашање според оценките на европската влада од Брисел. (*Утрински весник*, 12.10.2014)

6.4. Дискурсот на страв и паника во новинарските написи за еболата во турските медиуми

Комерцијалното новинарство во Турција ја употребуваше темата за ебола како медиумски производ кој добро се продава и носи висок рејтинг. Претставена преку дискурсот на страв и паника оваа вест беше многу застапена од самата појава на болеста во светот. Турските јавни гласила ги пресликуваа настаните и психозата на страв и паника од светските медиуми. Со претставување на сомнителни локални случаи, од кои сите се покажаа неосновани, ја проширија паниката. Иако и официјално беше потврдено дека во Турција нема случаи на заболени од болеста, турските медиуми продолжија да ја претставуваат еболата како „болест која му се заканува на светот“.

Во дискурсот на страв и паника се употребуваа разни техники. Во примерот (141) се наведуваат големи бројки (*повеќе од 10 илјади*), а во (142) се употребува лексика и конструкции што имаат експресивен набој (*трагедија, трепери од страв*).

(141) *Ebolaya yakalananların sayısı 10 bini aştı (Radikal, 25.10.2014)*
'Бројот на заболените од ебола *повеќе од 10 илјади*'

Таквите средства се употребуваат за генерализација на спорадични случаи како во (142) каде во самиот наслов се претставува дека исфрлањето на умрените од ебола на улица е вообичаена појава во Либерерија.

(142) **Ebola virüsünden ölenlerin cesedi sokağa atılıyor**
Dünya korkudan titriyor. Batı Afrika'da 900 kişi hayatını kaybetti. Virüse yakalananların hali korkutuyor, insanlar ne yapacaklarını bilmiyor. Öyle ki AP'den geçen bir fotoğraf trajedinin boyutunu gözler önüne serdi. Liberya'da hayatını kaybeden bir gencin cesedi en yakınları tarafından sokağa atıldı. (Hürriyet, 08.08.2014)

'Телата на умрените од ебола *се фрлаат на улица*
Светот *трепери од страв*. Во Западна Африка *900 лица* ги загубија животите. Состојбата на заразените од вирусот е *заплашувачка*. Луѓето не знаат што треба да прават. Една фотографија од АП најдобро ја покажа вистинската димензија на *трагедијата*. Мртвото тело на еден младич беше *исфрлено на улица од неговите најблиски*.'

Сензационалистичкото новинарство пренесува и други аспекти на проблемот со цел да ја одржи актуелноста на темата. Во (143) се соопштува за економските последици

на берзата од појавата на вирусот, а во (144) се шпекулира за можните причини на појавата на ебола од гледна точка на теории на завера.

(143) ABD'de Ebola virüsü çıktı, ilaç şirketlerinin hisseleri patladı (*Hürriyet*, 02.10.2014)

’Во САД се појави вирусот на ебола, акциите на лекови експлодираа‘

(144) ABD’li profesörden suçlama: Ebola virüsü *Pentagon deneyi*

’Професор од САД обвинува: Вирусот на ебола е *опит на Пентагон*‘ (*Hürriyet*, 28.10.2014)

Тоа што го нема во турските медиуми е алузија на расната дискриминација имплицирана во дискурсот за ебола. Со доза на сарказам се пренесуваа и вестите за расизмот во Америка. Во (145) се потенцира етничкото потекло и се покажува емпатија кон жртвите на нападот преку изразите *сенегалските браќа* и *еболиски ќотек*.

(145) ABD'de Senegalli kardeşlere "Ebola" dayağı (*Radikal*, 28.10. 2014)

’,Еболиски“ ќотек во САД за сенегалските браќа.‘

Сензационалистичкото новинарство се служи со посебен дискурс на паника во турските наслови, и покрај тоа што во самата вест по насловот се истакнува дека тревогата била неоснована. Во (146) кај сомнителниот патник не била утврдена ебола, а во примерот (148) се покажало дека „жолтиот прав“ бил креда.

(146) Üsküp'te Ebola paniği (*Hürriyet*, 10.10.2014)

’Паника од ебола во Скопје‘

(147) Nairobi-İstanbul uçağında Ebola paniği (*Hürriyet*, 15.08.2014)

’Паника од ебола во авионот Најроби-Истанбул‘

(148) 'Sarı toz' tebeşir çıktı (*Radikal*, 28.10. 2014)

’,Жолтиот прав“ се испостави дека бил креда‘

Стравот и паниката се поткрепуваат со изјави од стручни лица кои го засилуваат дискурсот на стравот, преку употреба на разни јазични средства како што се колокацијата *застрашувачката ебола*, засилувачкиот прилог *дури и* и изразот *од човек на човек* во (149).

(149) **Korkutan ebola virüsü insandan insana terle bile geçiyor:** Doç. Dr. Kıvanç Şerefhanoglu ebola virüsünün şiddetli kanamalı ateşe neden olduğunu açıkladı ve *insandan insana ter, kan, dışkı, idrar ile bile geçtiğini* söyledi. (*Hürriyet*, 07.08.2014)

’*Застрашувачкиот вирус* на ебола се пренесува *дури и* со пот *од човек на човек*: Доц. д-р Киванч Шерефханову соопшти дека вирусот на ебола причинува висока температура со крвање и дека може да се пренесе *од човек на човек дури и* преку пот, измет и урина.‘

Комерцијализацијата на стравот продолжи со објавување постојани вести за случаи со симптоми на висока температура и други слични симптоми на ебола. Притоа, на мета беа акциите кои доаѓаа од Саудиска Арабија. Атмосфера на страв создаваа информациите за сомнителните случаи на ебола во градови ширум Турција, со што се

добиваше впечаток дека целата земја е загрошена од болеста. Заедно со вестите за ациите, покрај еболата, за првпат станаа актуелни и другите заразни болести како мерсот и маларијата, кои се вклопија во рамката на стравот и придонесоа за понатамошното ширење на паниката.

Додека тревогата за ебола со секој нов сомнителен случај се покажуваше како неоснована и властите ја смируваа јавноста, експлоатацијата на страв продолжи со мерсот. Така во примерот (150) се користи определба за големо количество *голем број луѓе* и метафорично се употребува глаголот *се слеваат* за да се визуелизира река луѓе што одат во болници. Манипулативната функција на дискурсот се забележува во употребата на неопределените изрази *многумина*, *голем број луѓе* и *некои пациенти*, наместо да се наведуваат проверени факти и изворот на информацијата. Исто така, изразот *преддијагноза на мерс* е многу нејасен термин која изглед дека единствено има функција да ги зголеми стравот и паниката.

(150) **Mers ve ebola korkusu Türkiye'yi sardi:** Hatay'da bir gencin MERS-CoV virüsünden ölmesi *birçok insanda* paniğe neden oldu. Hem MERS hem de Ebola virüslerinin saldıđı korku nedeniyle *bir sürü insan* hastanelere *akın etmeye başladı*. Şu ana kadar Türkiye'de Ebola virüsüne kimsede rastlanmazken, MERS ön tanısı konulan *bazı hastalar* oldu. (*Hürriyet*, 23.10.2014)

'Турција *sардисана од страв од мерс и ебола*: *Многумина* се во паника по смртта на еден млад човек од вирусот *мерс ков* во Хатај. *Голем број луѓе* почнаа да *се слеваат* во болниците. Додека досега во Турција не е установен вирус на ебола, утврдени се *некои пациенти со преддијагноза* на мерс.'

Во голем дел од вестите се забележува честа употреба на зборовите *сомнеж* и *аларм*. Притоа, голем број на сомнителни случаи се однесуваат на лица кои биле во Африка, на ацилак или пак, се од црнечко потекло, односно се наведуваат местата од каде што доаѓа опасноста, па на тој начин се имплицира дека тоа се „другите“ (151, 152, 153).

(151)İzmir'de bir üniversiteli Ebola *şüphesiyle* tedavi altına alındı (*Radikal*, 22.10.2014)

'Студент во Измир земен на лекување *под сомнеж* дека е заболел од ебола'

(152) Sivas'taki MERS virüsü *şüphesi* (*Radikal*, 27.10.2014)

'*Сомнеж* од вирус на мерс во Сивас'

(153) Hacdan dönerken rahatsızlanan kadında ebola *şüphesi* (*Radikal*, 21.10.2014)

'*Сомнеж* од ебола кај жена на која ѝ се слоши кога се враќаше од ацилак'

Во некои вести се употребуваат синтаксички средства: пасивни конструкции кои служат за дефокусирање на агенсот кога не се даваат податоци за изворот на веста. Агенсот не се спомнува или поради тоа што не е познат или пак, поради непровереноста на изворот на информацијата како во примерот (154). Исто така, се даваат информации за идни настани кои уште не се случиле, па затоа не се веродостојни.

(154) **Antalya'da ebola alarmı:** Antalya'da ebola paniđi yaşandı. Cinsiyeti, kimliđi ve *milliyeti açıklanmayan yüksek ateşli hastanın* ebola *olabileceđi şüphesi* üzerine hastaneye hazırlıklı olmaları yönünde bilgi verildi. Bunun üzerine, acil servisteki hastalar başka servislere

alındı. Acil servisteki hastane personeli ise yüzlerine *maske* takarak, önlem aldı. Hastanın ambulansla havalimanından hastaneye sevk edileceği *belirtildi*. (DHA, 21.10.2014)

’Аларм за ебола во Анталија: Во Анталија паника од ебола. *Под сомневање* дека постои опасност од заболување од ебола кај пациент чиј пол, идентитет и *националност не се откриваат*, на болницата ѝ се дадени упатства за преземање на превентивни мерки. По ова, болните од одделението за итни интервенции се префрлија во другите одделенија, а персоналот од истото одделение презеде мерки со заштитни маски. *Се наведува дека пациентот ќе биде префрлен од аеродромот во болницата.*’

6.4.1. Еболата како тема на забава во турските медиуми

Еболата често беше застапена и како тема за забава во турските медиуми. Во следниот пример во насловот на веста се алудира на алкохол наместо ебола. Во текстот се наведува и *црнечкото* потекло на пијан патник за кој се сомневало дека е заболел од ебола (155).

(155) **İstanbul'da '360 promil' Ebola:** İstanbul'da dün saat 18.00 sıralarında Kadıköy'e gitmek için vapura binen *siyahi* yolcu, bir süre sonra bayıldı. Bu kişinin ebola hastası olabileceği söylentisiyle vapurda panik çıktı. Tetkikler sonucunda bu kişinin, 3.60 promil alkollü olduğu ortaya çıktı. (Hürriyet, 19.10.2014)

’Ебола од 360 промили во Истанбул: Во Истанбул вчера околу 18.00 часот еден *црномурест* патник кој се качи на брод со намера да оди за Кадиќој, по извесно време се онесвести. Во бродот настана паника по разгласувањето на веста дека лицето би можело да биде заболено од ебола. На крајот од анализите кај лицето беше утврдено присуство на алкохол од *360 промили.*’

Следниот пример претставува изјава на генералниот директор на државната авиокомпанија ТХЈ (Турски авиотранспорт) за намерно намалување на опасноста на еболата за да ги заштити интересите на авиокомпанијата.

(156) **THY Genel Müdürü Kotil'den Ebola açıklaması: O kadar da kötü değil ama bulaşınca öldürür:** Türk Hava Yolları (THY) Genel Müdürü Temel Kotil, Ebola virüsünün *göründüğü kadar kötü olmadığını* söyledi. Kotil, "Tabii ki, Allah göstermesin! Bulaşınca öldürüyor" dedi. "Ama en çok son aşamasında oluyor. Afrika'dan gelenlere de havalimanlarında kontrol yapılıyor. Uçakta tedbir var. İnşallah yakında ilacı da bulunur" diye konuştu. (Radikal, 17.10.2014)

’Изјава за еболата од генералниот директор на ТХЈ: Не е многу лоша, но ако се заразите убива: Генералниот директор на ТХЈ истакна дека вирусот на ебола *не е толку лош колку што изгледа*. Котил додаде: „Нормално, не дај боже! Доколку ве зарази, убива. Но, тоа се случува најмногу во последната фаза. На аеродромите вршине контрола врз дојденците од Африка. Преземени се мерки во авионите. Ишала наскоро и лекот ќе ѝ се најде“.

Некои вести пласираа хумористична дезинформација во самите наслови за привлекување на интересот на читателите. Во насловот од (157) се вели дека еболата се пренесува од компјутер на компјутер (а се работи за компјутерски вирус).

(157) **Ebola virüsü bilgisayara bulaşmaya başladı!:** Dünyanın *yeni büyük kabuslarından* Ebola virüsü artık sadece insandan insana değil, bilgisayardan bilgisayara da geçiyor. İnternette Ebola ismini kullanan virüslü mail'lere aman dikkat... (Radikal, 23.10. 2014)

’Вирусот на ебола почна да се пренесува преку компјутер: Вирусот на ебола, кој е еден од новите големи кошмари на светот, веќе не се пренесува само од човек на човек, туку и од компјутер на компјутер. Внимавајте на е-пораците со вируси кои го употребуваат името „ебола“...‘

Во функција на забава се пренесува и странска вест за „ебола играчка“.

(158) **Ebola’nın oyuncasını yaptılar!:** Şu ana kadar 5 bine yakın kişinin hayatını kaybettiği Ebola virüsü fırsata çevirdiler (!) Nasıl mı? Amerikalı oyuncak üreticisi Giant Microbes, Ebola’nın oyuncasını yaptı. (*Hürriyet*, 24.10.2014)

’Направија ебола играчка!: Вирусот на ебола кој однесе околу 5 000 *животи* го претворија во шанса за заработувачка (!) Како ли? Американскиот производител на играчки Џајант Мајкробс, направи *ебола играчка*.‘

6.5. Сличностите и разликите во новинарскиот дискурс за еболата од англојазичното, македонското и турското новинарство

Во контрастивната анализа на текстовите забележавме дека дискурсот на страв и паника е во голема мера застапен во вестите за еболата од англојазичното, македонското и турското новинарство. Во сите три вида дискурси вестите за еболата секојдневно се следеа и беа дадени во идеолошката рамка на стравот. Изборот на специфични дискурсни единици придонесе за создавање психоза на паника во јавноста. Постојаното повторување на вестите и следењето на секој потенцијален случај на ебола, како и големиот публицитет на известување за непотврдени случаи, покажува дека еболата се пласираше како комерцијален медиумски производ. Освен тоа, во турското новинарство забележавме дека покрај психозата на страв, еболата во одреден период станала и тема со забавна содржина.

Во трите вида новинарски дискурси забележавме пренесување на изрази и конструкции од медицинскиот дискурс во новинарскиот, со што се потенцираше сериозноста и сложеноста на ситуацијата. Освен медицинскиот речник, кој во помала мера беше застапен во турското новинарство, во сите три вида дискурси често употребувани дискурсни единици беа именките: *закана, аларм, жртви, паника, вирус, сомнеж*; колокациите: *смртоносна/ инфективна/опасна болест, засилени контроли, смртоносен вирус*; неопределените прилози: *повеќе, речиси, околу* во комбинација со бројки со кои се истакнува поголем број на жртви и случаи отколку што реално ги имало. Бројките особено се забележуваат во насловите на вестите.

Еболата се персонифицира во сите три вида дискурси најмногу преку употреба на глаголите *убива, однесе (жртви)* и со атрибутот *смртоносна (болест)*. Во англиските и во турските медиуми забележавме и пишување на еболата со голема буква за персонификација на болеста. Застапена е пасивната форма со која не се спомнува агенсот но, и покрај тоа, се постигнува ефект на страв и паника. Во турското новинарство додатно забележавме употреба на пасивот како средство за пласирање на неодредени и непроверени информации во кои не е наведен изворот на веста.

Во сите три вида новинарски дискурси е забележано и претставување на еболата преку идеолошката рамка на „ние“ и „другите“ употребена со генерализација, со што во јавноста се создаваше впечаток дека секој Африканец или црнец е потенцијален пренесувач на еболата. Анализата покажува дека дискурсот на страв и паника употребен во известувањето за еболата во медиумите придонесе за создавање на страв кај читателите. Проблемот на еболата беше преувеличен преку постојано повторување и истакнување како главна вест во медиумите во периодот на појавата на болеста.

Дека паниката доби прекумерни и неконтролирани димензии, за што очигледно придонесе и новинарскиот дискурс на страв, покажуваа алармантните состојби што настанувале кога заболениот имал висока температура и доаѓал од странство. Откривме дека, освен кај еболата, стравот се експлоатираше и кај другите заразни болести како што се мерсот, маларијата и најново, кај ковид-19. За зголемување на чувствата на неизвесност и страв во новинарскиот дискурс беа употребени разни теории на заговор. Во македонското новинарство забележавме критики изразени во колумните на одредени гласила со кои власта се обвинуваше дека преку медиумите ја одржува актуелноста на „еболата“ за да маскира некои непријатни настани од политичката агенда.

Хумористичниот аспект на еболата беше најмногу застапен во турското новинарство и тој беше поткрепен и со свои локални примери, покрај оние кои беа пренесувани од западното новинарство.

7. ПРЕТСТАВУВАЊЕТО НА КОВИД-19 ВО АНГЛИСКОТО, ВО МАКЕДОНСКОТО И ВО ТУРСКОТО НОВИНАРСТВО ВО РАМКата НА СТРАВОТ И РАМКата НА „НИЕ“ И „ДРУГИТЕ“

Пандемијата на ковид-19, која избувна во 2019 година, предизвика паника кај луѓето на глобално ниво. Медиумите постојано ги пренесуваа вестите за ковидот со константно повторување на бројот на жртвите, на податоците за големата заразност и смртност на оваа болест. Проблемот беше во почеток претставен на ниво на информирање за првите случаи во Кина, но од моментот кога се појавија првите случаи во Европа, особено зголемениот број на жртви во Италија, вестите за ковид добија друга димензија. Главниот фактор за појавата на стравот беше заразноста на болеста. Многу непознати факти за оваа нова варијанта на вирусот, која всушност беше нова варијанта на познатата група вируси под заедничко име „корона,“ создадоа подлога за уште поголемо ширење на страв меѓу населението. Медиумите ја експлоатираа максимално темата на короната употребувајќи разни стратегии за претставување на овој проблем, преку претежно негативен вербален и визуелен дискурс, честопати ширејќи информации базирани на непотврдени податоци од добро познатите комерцијални причини. Позитивниот дел на информирањето се однесуваше на објавување на податоци за преживеаните случаи и совети за превенција од заразата.

Короната беше сместена во рамката на стравот во новинарските текстови, а подоцна оваа тема доби и политички размери со појавата на вакцината и полемиките за и против вакцинирањето. Оваа рамка можеме да ја сметаме за рамка во која настаните се преувеличуваат со намера да предизвикаат страв и паника. Истражувачите кои се занимаваат со прашањето на отпорот против вакцинирањето и колебањето околу вакцинацијата истакнуваат дека противењето кон вакцинирањето започнало практично веднаш откако јавно било објавено дека е почнато да се работи на проблемот на пронаоѓање на вакцината против ковид-19 (Albrecht 2022 во Neshkovska & Strezovska 2023: 61).

Ковидот доведе до зголемување на нетрпеливоста во општеството кон малцинските заедници и туѓинците бидејќи тие се сметаа за виновни за ширењето на болеста. Оваа состојба беше причина за обраќањето на генералниот секретар на ОН Антонио Гутереш до медиумите и компаниите на социјалните мрежи да работат против „вирусот на омразата“, како што тој го нарече ковидот-19 и упати повик за глобално прекинување на говорот на омраза. Во изјавата што ја даде на *Асошиетед прес*, Гутереш истакна дека ксенофобичноста се зголемува и онлајн и на улиците, се шират антисемитски теории на завера и се појавиле антиисламски напади поврзани со ковид-19 и криминални дела на омраза, особено кон лица од азиско потекло. Гутереш се изрази метафорично со повик за зајакнување на имунитетот на нашите заедници против вирусот на омразата и повик кон медиумите да ги отфрлат расистичките, мизогиничните и другите содржини, истакнувајќи дека „битно е медиумите да не предимензионираат едно критично прашање какво што е ковид-19 за да не создаваат непотребна паника кај луѓето, што може да донесе поголеми здравствени компликации. Тој истакна дека конструктивното покривање на пандемијата ќе ѝ помогне на јавноста да се справи со стравот од пандемијата“ (Ogbodo, Onwe et.al. 2020).

7.1. Претставување на короната во рамката на стравот во англиските медиуми

За анализата на начинот на претставување на короната во британскиот новинарски дискурс, истраживме бројни новинарски написи од англиското говорно подрачје како што се *BBC*, *The Telegraph*, *Newsweek*, *The Daily Mail* и *The Sun* за да утврдиме дали тие

се сместени во рамката на стравот и рамката на „ние“ и „другите“. Рамката на стравот, како што може да се види од долунаведените примери, служеше како матрица за сместување на новинарските написи за короната. Новинарскиот дискурс како и во случај на други епидемии, пандемии, имиграција и слични настани се служеше со истакнување на бројки во насловите и ставање во истакната позиција. За опишување на страшната болест се употребуваа именски изрази со неопределени определби: *повеќе, речиси, скоро, најмалку*, како и со определби за големо количество: *голем број луѓе*. Во долниот пример, во насловот на веста, во која една потресна семејна приказна е ставена во рамката на стравот, кога бројот на жртвите изнесувал 35 души во Обединетото Кралство, „вирусот“ и „смртта“ се ставени во именска фраза еднододруго:

(159) **Virus Death:** Coronavirus – *Wife's agony as her 'soul mate' husband, 59, becomes youngest UK victim as death toll hits 35: Nick Matthews is one the 35 patients who has died from the coronavirus... Nick, who had underlying health issues, fell ill soon after he and wife Mary returned and died early on Saturday. The dad of two is understood to be the first person under 60 to be killed by the virus in Britain. (The Sun, 15.03.2020)*

’Смрт од вирус: Коронавирус – *Агонијата на сопругата* откако нејзината „сродна душа“, сопругот, 59, стана *најмладата жртва во ОК* кога *бројот на починатите достигна 35*: Ник Метју е еден од 35-те пациенти кој почина од корона-вирусот. Ник кој имал и други здравствени проблеми, паднал болен кратко откако тој и сопругата Мери се вратиле од одмор и починал рано во саботата. За овој *татко на две деца* се дознава дека бил прво лице под 60-годишна возраст *убиено од вирусот* во Британија.’

Со опишување на жртвата како *youngest UK victim* ’најмладата жртва во ОК’, иако тој имал 59 години, се создава паника меѓу постарото население; направен е контраст со возраста на жртвата: тој е најмлад меѓу жртвите, што значи дека вирусот ги напаѓа постарите лица. Ставена на почетокот на реченицата именската фраза *татко на две деца* ја потенцира семејната трагедија, додека вирусот е персонифициран во изразот *убиен од вирусот*. Подолу во веста се спомнува дека жртвата имала и други здравствени проблеми.

Поголемиот дел од анализираниите вести ја истакнуваат заразноста на болеста, преку дискурс на страв и паника. Долните примери содржат делови од вести кои говорат за големата заразност на болеста, дека таа се пренесува уште во мајчината утроба – веста за смртта на бебе старо само два дена, за заразени шофери од градскиот сообраќај во Лондон, што, исто така, говори за високата заразност на болеста, давање статистики зад кои стојат примери со фотографии и лични приказни на луѓето што починале од короната: родителите, бабите, дедовците, браќата, сестрите, сопружниците, луѓето околу нас. Тие имплицитно се ставаат во рамката на стравот со тоа што се алудира дека болеста „опустошува“ околу нас меѓу нашите најблиски и не ги бира своите жртви. Во вестите се редат животните приказни на жртвите од ковид-19 со фотографии од нивните среќни денови, а за жртвите се зборува во суперлативна форма, истакнувајќи ги нивните најубави карактерни особини преку придавки во суперлатив. Во (160) се истакнува професијата, возраста, благородниот карактер и добрината на жртвата, а во (161) на прв план е мигрантска драма со несреќен крај по семејството.

(160) **Lord Gordon of Strathblane was a former political editor of STV and he founded Radio Clyde.** He died at Glasgow Royal Infirmary on 31 March after contracting coronavirus, Radio Clyde reported. *He was 83. His family paid tribute to his "generosity, his kindness and his enthusiasm for life".*

’Лорд Гордон од Стратблејн бил поранешен политички уредник на СТВ и го основал радиото Клајд. Умрел во Кралската клиника во Глазгов на 31 март по контакт со корона-вирусот, извести радиото Клајд. *Имал 83 години.* Неговото семејство оддаде почит на неговата „*милосрдност, љубезност и животен ентузијазам.*“

(161) **Mofizul Islam was beginning a new life in Scotland after relocating from Bangladesh when he fell ill with coronavirus.** His death has left the family "completely helpless", according to a family friend as they have no documents, no bank account and they are struggling for money. (BBC, 14.05.2020)

’Мофизул Ислам токму кога започнал нова страница од животот во Шкотска по преселувањето од Бангладеш, се разболел од корона. Неговата смрт го оставило семејството „потполно беспомошно“, според семеен пријател, бидејќи тие немаат никакви исправи, банкарска сметка и се борат за пари.’

И во случајот на короната, сместувањето во рамката на стравот се вршеше со истакнување на бројки и нивното ставање во истакната позиција како и со споредби со бројот на жртвите од другите земји. Во веста од *The Sun* прикажана подолу за Њујорк се користи апозицијата *светска престолнина на вирусот* бидејќи бројот на мртвите надминува 10 000 што е „повеќе од жртвите во Кина и Иран заедно“. Веста е комбинирана со визуелен дискурс од повеќе фотографии од улиците на Њујорк и здравствените работници кои пренесуваат заразени во болниците. На едната е прикажана картата на Америка со наслов „Распространетоста на вирусот убиец“ (персонификација) и прво е истакнат бројот на жртвите и заболените, а под нив е ставен бројот на оздравените. Со сето тоа се промовира негативен дискурс на страв и паника, кој одговара на рамката на стравот.

(162) **Virus Capital Of World: New York City’s coronavirus death toll soars past 10,000 – more than China and Iran combined:** New York's virus death toll has jumped by 3,700 to soar past 10,000 in the revised coronavirus death count. The new toll is worse than Iran and China's combined – with the city already the virus capital of the world... More people have died in New York on a per capita basis than in Italy. New figures, released by the city’s Health Department, also push the overall US death toll past 26,000. (*The Sun*, 14.04.2020)

’Светска престолнина на вирусот: Бројот на мртвите во Њујорк се искачи на повеќе од 10 000 – што е повеќе од Кина и Иран заедно: Бројот на мртвите во Њујорк се искачи од 3 700 на повеќе од 10 000 во ревидираниот биланс на мртви. Новиот биланс е полош од оној на Иран и Кина заедно – така што градот веќе стана светска престолнина на вирусот... Повеќе луѓе умреле во Њујорк по глава на жител отколку во Италија. И новите бројки обзнанени од Одделението за здравје на градот, наведуваат дека билансот на мртвите во Обединетите држави се искачува и изнесува повеќе од 26 000.’

Во (163) забележуваме персонифицирање на короната како „убиец“, која добива име и е роднина „сестра на САРС-от“ и која „убива и инфицира“ луѓе „низ светот“. Персонификацијата е комбинирана со бројки за зајакнување на ефектот и со неопределени определби (*повеќе од „more than“*) и прилошки определби (*низ светот*).

(163) **New killer coronavirus is named Covid-19 – as experts confirm it’s a strain of SARS:** THE disease caused by the new killer coronavirus has finally been given an official name – Covid-19, the World Health Organization has announced. International experts also confirmed that the deadly infection is a sister of the SARS illness, which killed 774 people

between 2002 and 2003. ... It comes six weeks after the virus was first identified in the Chinese city of Wuhan in late December. Since then it has *killed 1,116 people and infected more than 45,000 around the globe.* (*The Sun*, 14.04.2020)

’Новиот убиец корона-вирус наречен ковид-19, како што потврдуваат експертите, е варијанта на САРС. Болеста која е предизвикана со *новиот убиец* коронавирус конечно *добе* и официјално *име* – ковид-19, објави СЗО. Меѓународните експерти воедно потврдија дека смртоносната инфекција е *сестра на болеста САРС*, која во периодот од 2002 до 2003 *уби 774 лица*... Таа се појави шест недели откако вирусот бил за првпат идентификуван во кинескиот град Вухан при крајот на декември. Оттогаш тој *има убиено (усмртено) 1 116 лица и заразено повеќе од 45 илјади луѓе низ светот.*‘

Преку употребата на метафори се постигнува сликовитост во претставување на короната и се опишува нејзиното разорно дејство, неспоредливо со други болести, на пр. со пневмонијата:

(164) **‘Pneumonia was a walk in the park:** ‘Pneumonia was a walk in the park compared to this’: Six coronavirus cases with very different symptoms: A fitness addict, a psychologist, a single mum, a golf coach, a family-of-four and a super self-isolater: six very different experiences. (*The Telegraph*, 25.03.2020)

’**Пневмонијата како прошетка во парк:** Пневмонијата беше *прошетка во парк* споредено со ова: Шест случаи на заразени од корона со многу различни симптоми: зависник од фитнес, самохрана мајка, тренер по голф, четиричлено семејство и супер самоизолатер: шест многу различни искуства.‘

Во следната вест корона-вирусот е прогласен за јавен непријател и заканата од него, со пренесување на мислење на стручно лице, е прикажана како поголема од тероризмот.

(165) **Public Enemy:** Coronavirus Covid-19 *could kill 45 million* – and ‘poses bigger threat than terrorism’: World health bosses have declared the illness, officially named Covid-19, “*Public Enemy Number 1*” as the *death toll surpassed 1,110.*

Professor Gabriel Leung, chair professor of public health medicine at the Faculty of Medicine at the University of Hong Kong, issued the warning “A virus can have *more powerful consequences than any terrorist action.* If the world doesn’t want to wake up and consider this enemy virus as *Public Enemy number 1*, I don’t think we will learn from our lessons.”... Killer coronavirus could infect 60 per cent of the world, a leading expert has warned. (*The Sun*, 12.02.2020)

’**Јавен непријател:** Корона-вирусот Ковид-19 *може да убие 45 милиони* и „претставува *поголема закана од тероризмот*“: Светските здравствени авторитети ја прогласија болеста, официјално наречена Ковид-19, „*јавен непријател број 1*“ бидејќи *бројот на мртвите надмина 1 110.* Професорот Габриел Леунг, професор по јавно здравство на Медицинскиот факултет на Универзитетот во Хонг Конг, предупреди: „Вирусот може да има *посилни последици* од која било терористичка акција. Ако светот не сака да се разбуди и да го смета овој непријателски вирус за *јавен непријател број 1*, мислам дека нема да извлечеме поука од нашите лекции.“... Коронавирусот убиец може да зарази 60 отсто од светот, предупреди водечки експерт.‘

Во голем дел од написите насловите се во прашална форма, кои првично изгледаат информативни, но подгреваат страв и паника кај оној што ги чита. Се работи за прашални

реченици кои кај читателот би можеле да побудат интерес поради неизвесноста на информациите за вирусот чии особености во тој момент не биле толку познати:

(166) **Coronavirus: what does Covid-19 do to the body?:** Coronavirus spreads by droplets from the mouth and nose and you can pick it up by touching someone who is infected (for example, shaking hands), by touching a contaminated surface or by breathing in an infected person's respiratory secretions. *But what does it actually do to you once entering the body?* (*The Telegraph*, 29.03.2020)

'Коронавирусот: Што му прави ковид-19 на вашето тело?: Коронавирусот се шири со капки од устата и носот и вие можете да го добиете со допирање на некој што е инфициран (на пример при ракување), со допирање на контаминирана површина или со вдишување на честици од респираторен секрет на заразено лице. *Но што тој всушност прави откако еднаш веќе ќе влезе во телото?'*

Во рамката на стравот се сместени и вестите за преносливоста на короната од мачки на луѓе и обратно. Тоа се постигнува со правење тензија во веста со техника на кажување на информацијата „дека никој од домашните не бил заразен од мачката“, дури на крајот од веста:

(167) **Two New York Cats Become First Pets in U.S. Infected With Coronavirus:** On Wednesday, *two cats* in New York became *the first pets in the U.S. to become infected with COVID-19*, according to a statement from the Dept. of Agriculture (USDA), the Centers for Disease Control and Prevention (CDC) and the National Veterinary Services Laboratory. According to the statement, the first cat was tested by its veterinarian after showing signs of a mild respiratory illness. While the cat tested positive for COVID-19, the respiratory disease caused by the new coronavirus, *no individuals in the household* where the cat lived, *were confirmed to have the virus.* (*Newsweek*, 22.04.2020)

'Две њујоршки мачки се првите миленици во САД заразени со корона-вирусот: Во средата *две мачки* од Њујорк станаа *првите миленици заразени со ковид-19*, според соопштението на Одделението за земјоделие, центрите за контрола и превенција на болести и Лабораторијата на националната ветеринарна служба. Според изјавата, првата мачка била тестирана од нејзиниот ветеринар по покажување знаци на благо респираторно заболување. Додека тестот на мачката испадна позитивен на ковид-19, респираторна болест која ја причинува новиот коронавирус, за никого од домашните каде што живеела мачката, *не е потврдено дека се заразени со вирусот.'*

Медиумите се користат со непотврдени случаи, изнесувајќи ги како факти и сместувајќи ги во рамката на стравот. Во (168) се става акцент дека вирусот не го пренесуваат само живите туку и мртвите. Дури на крај на веста се наведува дека случајот е од Тајланд. Со релативната реченица *за кој се верува* се модификува именката *случај* со што се создава впечаток на неизвесност, се импликува дека не е познато колку од починатите биле заразени и од колку од нив вирусот бил пренесен на медицинските лица.

(168) **Coronavirus Spreads from Dead Body in First Reported Case of Its Kind:** A medical examiner has died from coronavirus after *catching it from a dead body* in what is *believed to be the first case* of its kind. ... "At present, *there is no data* on the exact number of COVID-19 contaminated corpses since *it is not a routine practice to examine for COVID-19 in dead bodies* in Thailand. Nevertheless, infection control and universal precautions are necessary." (*Newsweek*, 14.04.2020)

’Корона-вирусот пренесен од мртво тело во првиот пријавен случај од овој вид: Медицински контролор умрел од корона *по заразување со вирусот од мртво тело при случајот за кој се верува дека е прв од тој вид...* Сега засега не постојат податоци за точниот број на лешеве контаминирани со ковид-19 бидејќи не постои рутинска пракса за испитување на мртвите тела во Тајланд. Наспроти тоа, контрола на инфекцијата и универзални мерки се неопходни.’

Во долунаведениот пример се објавува една непроверена вест во екот на короната со која само се подгрева стравот кај читателите. Во насловот дури е употребена прашална реченица за привлекување на вниманието на читателот. Чувството на страв и паника се постигнува со информација за вирус кој го пренесуваат глодарите. Дури на крајот од веста се наведува дека не е познато името на починатиот, дека резултатите на тестот биле нејасни и дека во извештајот не била наведена причината за смрта на починатиот.

(169) What Is Hantavirus? Man in China Tests Positive After Dying of Infection Spread by Rodents: A man in China has reportedly died after *catching hantavirus*. The man, from Yunnan Province, southwest China, died on Monday while traveling to Shandong Province in the east, the state-run Global Times newspaper reported. It appeared the man was screened for the bug after he died. A further 32 people on the bus he was onboard were tested for the virus, *which is rarely passed from human to human*. The results of the tests were unclear. The individual was not named in the report, and his cause of death was not stated. (Newsweek, 24.03.2020)

’Што е ханта-вирус? Маж во Кина позитивен по смртта предизвикана од инфекција која ја шират глодари: Маж во Кина пријавен за мртов по *заразување со вирусот ханта*. Мажот од провинцијата Јунан, во југозападна Кина, починал во понеделникот додека патувал во провинцијата Шандонг на исток, соопшти продржавниот весник „Глобал тајмс“. Човекот бил тестиран откако умрел. И останатите 32 лица кои биле во автобусот со којшто патувал, биле тестирани на вирусот што *ретко се пренесува од човек на човек*. Резултатите на тестот биле нејасни. Во извештајот не било наведено името на лицето и причината за неговата смрт.’

7.1.1. Сместување на вестите за короната во рамката на „ние“ и „другите“

Рамката на „ние“ и „другите“ често се поврзува со имиграцијата и расизмот (Van Dijk 2018, Foner & Simon 2015; Köhler 2020; Domke, McCoy & Torres 1999). Во случајот на епидемии, како што изнесовме во претходното поглавје за еболата, ширењето на болеста се поврзува со „другиот“. Во медиумите едно од основните начини за насочување на јавното мислење е и изборот на вестите: дали некој проблем ќе се покрива и како ќе се покрива. Така и во (170) можеме да забележиме дека се потенцира анкетата која покажува како Американците го смениле своето мислење и поради пандемијата поддржуваат големи рестрикции кон имиграцијата, т.е. бараат таа да се прекине за време на пандемијата бидејќи сметаат дека имигрантите од одредени земји преставуваат опасност за општеството како преносители на заразата.

(170) Most Americans Now Support Pausing All Immigration Because Coronavirus Changed Their Minds, Polls Show: Americans increasingly *support major restrictions on immigration* from other countries, particularly as the coronavirus pandemic spreads across the globe, a Newsweek review of recent polls showed.

A USA Today/IPSOS poll conducted March 10-11 found that 76 percent of Americans supported a temporary stop to immigration from high-risk countries affected by the virus at the time, such *China, South Korea, Iran, and Italy*. (*Newsweek*, 22.04.2020)

’Повеќето Американци сега поддржуваат прекинување на целата имиграција затоа што корона-вирусот им го сменил мислењето, покажуваат анкетите: Американците сè повеќе *поддржуваат големи ограничувања за имиграцијата* од други земји, особено додека пандемијата на корона-вирус се шири низ целиот свет, покажа прегледот на Њусвик на неодамнешните анкети. Анкетата на USA Today/IPSOS спроведена од 10 до 11 март покажа дека 76 отсто од Американците поддржуваат привремено запирање на имиграцијата од земјите со висок ризик погодени од вирусот во тоа време, како што се *Кина, Јужна Кореја, Иран и Италија*.‘

Во (171) се дава заклучок од студија за пациенти црнци заразени со корона-вирусот. Притоа се става акцент и на културното ниво на црнциите, кои се претставени како недисциплинирани во споредба со другите раси, затоа што и покрај тоа што имаат здравствено осигурување, не се тествале и не барале медицинска помош, сè додека состојбата не им стане ургентна и дека тие се многу повеќепати хоспитализирани од белците. Сето ова имплицира дека тие се товар на општеството бидејќи користат здравствени услуги повеќе од другите.

(171) **Black coronavirus patients are hospitalized at THREE times the rate of white and Hispanic patients, study finds:** *Black coronavirus patients* in the US are being hospitalized much more often *in comparison with other races*, a new study suggests. Researchers, from the California-based healthcare system Sutter Health, found that African-Americans were being admitted *at nearly three times the rate* of white and Hispanic patients. What's more, *black patients* were *more than twice as likely* to be transferred to intensive care units once hospitalized compared to white patients. The team suggests that, *despite having insurance, black COVID-19 patients may not be tested or seek medical care until it is an emergency that requires hospitalization...* Researchers also found that black patients were *less likely to be tested for the virus* or go to the emergency room for care compared to white, Hispanic or Asian patients. (*Daily Mail*, 25.05.2020)

’Пациентите црнци заразени со корона се хоспитализирани трипати повеќе од пациентите белци и оние од шпанска националност, открива студијата: *Пациентите црнци* заразени со корона-вирус во САД се хоспитализирани многу почесто *во споредба со другите раси*, се наведува во новата студија. Истражувачите од калифорнискиот здравствен систем „Sutter Health“ открија дека Афроамериканците се примаат со *речиси трипати поголема* стапка од пациентите со бела и шпанска националност. Освен тоа, *пациентите црнци* во споредба со пациентите белци имале повеќе од двојно поголема веројатност да бидат префрлени во единиците за интензивна нега откако биле хоспитализирани. Тимот сугерира дека, *и покрај тоа што имаат осигурување, црните пациенти со ковид-19 може да не се тестваат или бараат медицинска помош, сè додека не се работи за итен случај што бара хоспитализација...* Истражувачите исто така открија дека пациентите црнци *со помала веројатност се тествани на вирусот* или одат во одделението за итни случаи за нега во споредба со белците, шпанските или азиските пациенти.‘

Вестите за Кина и Русија се поврзуваат со ковид-19 во негативно светло. Во (172) се префрла одговорноста за пандемијата на Кина и се користат воени метафори: *биолошко оружје* и *уништи*. Кина е претставена како непријател на Запад, која го создала вирусот и која е под сомнеж дека ја криела појавата на вирусот.

(172) **Up to 40% of people in England believe China purposely created the coronavirus as a bio-weapon to destroy the west, study reveals:...** US officials believe China intentionally concealed the severity of the pandemic – which has now killed more than 330,000 people – in early January and hoarded medical supplies. (*The Daily Mail*, 22.05.2020)

’До 40% од луѓето во Англија веруваат дека Кина намерно го создала коронавирусот како биолошко оружје за да го уништи Западот, студијата открива: ... Американските власти веруваат дека Кина намерно ја прикрила сериозноста на пандемијата – која сега усмрти повеќе од 330 000 луѓе – и на почетокот на јануари складираше медицински материјали.’

Кинеските производи не се котираат добро на Запад, па така и во случајот на короната се изнесува сомнеж во квалитетот на пулмоналните вентилатори увезени од Кина.

(173) **British Doctors Say Ventilators Purchased From China Could Kill Coronavirus Patients:** Senior British doctors and medical managers have raised concerns over 250 ventilators the United Kingdom purchased *from China*. If these ventilators are used in hospital, the group warns "significant patient harm, including death", according to a letter seen by NBC News. (*Newsweek*, 30.04.2020)

’Британските лекари велат дека апаратите за вештачка вентилација купени од Кина може да убијат пациенти со корона: Високорангирани британски лекари и медицински менаџери изразија загриженост за 250 вентилатори што Обединетото Кралство ги купи од Кина. Доколку овие вентилатори се користат во болница, групата предупредува за „значителна повреда на пациентот, вклучително и смрт“, се вели во писмото што го виде NBC News.’

Во (174) се поврзува одбележувањето на победата над нацистите со борбата на Путин со кризата создадена од ковид-19 каде што имплицитно се прави сугестија за падот на некогашната голема сила и изгубена битка со вирусот на некогашниот победник над нацизмот како губитник во борбата со заразата. Во оваа вест се врши политизирање на короната, што може да се смета за подрамка на рамката „ние“ и другите“.

(174) **Russia is Now in the Top 5 Countries Most Affected by the Coronavirus:** A sharp rise in the number of cases in Russia has seen the country become home to *the fifth highest number of confirmed infections worldwide*, according to data compiled by John Hopkins University.... Russian President Vladimir Putin was intending to host French President Emmanuel Macron and President Xi Jinping of China in Moscow's Red Square this weekend to mark the 75 anniversary of the defeat of Nazi Germany. However, *Putin now finds himself battling a crisis that has seen Russia become another European COVID-19 hotspot*. (*Newsweek*, 08.05.2020)

’Русија сега е во топ 5 земји најпогодени од коронавирусот: Остриот пораст на бројот на случаи во Русија доведе до тоа земјата да стане *дом на петтиот по ред најголем број потврдени инфекции во светот*, според податоците собрани од Универзитетот Џон Хопкинс. Рускиот претседател Владимир Путин имаше намера да ги угости францускиот претседател Емануел Макрон и кинескиот претседател Си Џинпинг на Црвениот плоштад во Москва овој викенд, по повод одбележувањето на 75-годишнината од поразот на нацистичка Германија. *Меѓутоа, Путин сега се најде во борба со криза поради која Русија стана уште едно европско жариште на ковид-19.*’

7.1.2. Резултати од анализата на вестите за короната во британските медиуми

Од анализираниот корпус на новинарски написи од англискиот медиумски простор можеме да заклучиме дека дискурсот на короната се служи со двете идеолошки рамки: рамката на „ние“ и „другите“ и рамката на стравот, која повеќе се користи во претставување на короната. Забележана е вообичаената употреба на бројки со кои се истакнува смртноста на болеста, особено се забележува ставање акцент на заразноста. Се даваат навидум информативни вести и упатства за превентивни мерки, се пренесуваат разни анкети и анализи што го испитуваат реагирањето на црниците на короната и нивната недисциплинираност во однос на обраќање на здравствените установи. Во рамката на „ние“ и „другите“ се пренесуваат вестите што ги прикажуваат негативно идеолошките противници, Кина и Русија, како и имигрантите кои се претставени како преносители на короната. Во јазичните стратегии се користат изрази комбинирани со бројки и споредбени конструкции. Од реторичките средства се употребуваат метафорите и персонификациите: (*короната убива*). Се пренесуваат приказни со акцент на емоционалната состојба на жртвите. Може да се заклучи дека дискурсот од англојазичниот медиумски простор при претставување на короната во голема мера предизвикува страв и паника меѓу примателите на вестите.

7.2. Претставувањето на „ковид-19“ во македонскиот новинарски дискурс

За откривањето на начинот на кој короната беше претставена во македонските медиуми анализиравме написи од поголем број медиуми меѓу кои *Нова Македонија*, *Утрински весник*, *Макфакс*, *Слободен печат*, *Вечер* и *Курир*. Во анализата се обидовме да утврдиме дали медиумите објективно ја следеа ситуацијата или ја преувеличуваа и со тоа воедно ширеа страв и паника меѓу читателите. Ги поставивме следните прашања: Дали во написите короната се поврзуваше со политиката, економијата, криминалот и слични негативни појави? Дали тие ја истакнуваа и ја повторуваа негативната страна на короната и изнесуваа непотврдени вести за да се зголеми рејтингот и финансискиот приход? Дали од тие причини ја сместуваа короната во рамката на стравот?

Утврдивме дека во испитаните текстови се употребени повеќе техники вообичаени за новинарскиот дискурс: истакнување на големи бројки во насловите и нивно поставување на прво место, употреба на речник на страв и паника, употреба на стилски фигури, т.е. персонификација за короната, прикажување на емотивни животни приказни на починатите, употреба на минимизирачки модификатори како *само*, заокружени бројки кои поттикнуваат страв и незивесност и сл. Следејќи ги истите „правила“ во сите три вида дискурси прво се пренесува бројот на новозаразените, а потоа на излечените, како што може да се види во примерот (175) подолу:

(175) **Од Ковид-19 досега починале 260 медицински сестри: Најмалку 90 000 здравствени работници во светот се заразени со ковид-19, соопшти денеска Меѓународниот совет на медицински сестри (ИЦН).** (*Слободен печат*, 06.05.2020)

Исто така, се употребуваат техники за истакнување на одреден сегмент од веста поврзан со стравот, со големи букви и голем фонт (176, 177):

(176) **СТРАШНО ПРЕДУПРЕДУВАЊЕ:** Може да се појави супер сој на коронавирус кој е имун на сите вакцини (*Вечер*, 28.03.2022)

(177) **НОВ ВИД НА КОРОНА** кој не може да се открие со ПЦР-тест! (*Вечер*, 20.03.2021)

Короната може да се политизира и да служи и како тема за препукување на власта и опозицијата која ја пренесуваат медиумите како во (178, 179).

(178) **Македонија е рекордер по починати од корона на милион жители во целиот регион:** *Власта исклучително лошо ја менаџира здравствената и економската криза која произлезе од епидемијата со корона вирусот. Заев и соработниците се занимаваат со внатрешартички пресметки и матни зделки, а здравствените работници се оставени без долго најавуваната набавка на медицинска опрема и заштитни средства, кои им се неопходни за борба со епидемијата, соопшти ВМРО-ДПМНЕ. (Макфакс, 02.05. 2020)*

(179) **Сомнежи за бизнис во МЗ:** *Државните тестирања за корона-вирус и до четирипати поскапи од приватните! (Курир, 27.03.2020)*

Опозициските медиуми во насловите ставаат алармантни податоци, а стравот и паниката се зголемуваат со спротивната реченица како во примерот *а немаат ни информација*.

(180) **Низ аптеките нема ни маски ни средства за дезинфекција, а немаат ни информација** кога ќе добијат *(Вечер, 26.02.2020)*

Гласилата од опозицијата во поголема мера се служат со вокабулар на страв и паника:

(181) **Короната коси:** *Регистрирани се 314 нови случаи на Ковид 19, починале 27 заболени (Вечер, 25.04.2021)*

7.2.1. Вестите за короната во рамката на „ние“ и „другите“ во македонските медиуми

Следните наслови илустрираат како короната придонесува за ксенофобијата:

(182) **Автобус со 34 патници од Косово донесе корона кластер,** се жалат во Австрија *(Вечер, 14. 04.2021)*

(183) **Скандалозна изјава на германскиот министер за здравство:** *Балканците ни ја донесоа короната! (Вечер, 04.06.2021)*

Долунаведениот пример покажува дека ксенофобијата предизвикува насилство.

(184) **Злосторствата од омраза спрема Кинезите** во Велика Британија пораснале за време на епидемијата на корона вирусот, покажуваат податоците од британската полиција. Во првите три месеци на 2020 година, за време на кризата на Ковид-19 забележани се *најмалку 267 кривични дела*, вклучувајќи и напади, грабежи и вознемирување. Жртвите опишувале дека *на улица ги удирале, плукале и навредувале заради корона вирусот откако првиот случај беше пријавен во Кина. (Слободен печат, 20.03.2020)*

Короната се персонифицира за да се зголеми стравот: таа е како живо суштество кое „кружи како лудо“, „коси животи“ и „затвора школи“ (185, 186). Стравот се поттикнува со пласирање вести за случаите на короната во соседните земји (187).

(185) *Корона-вирусот кружел како луд во Вухан и пред декември 2019 година (Вечер, 15.02.2021)*

(186) *Корона-вирусот го затвори училиштето „Браќа Миладиновци“ во Струга (Вечер, 05.04.2021)*

(187) *Експертите тврдат дека најзаразната варијанта на корона – кракен, стигнала во Србија (Вечер, 11.01.2023)*

Со поврзување на короната со економската криза како во (188) се изразува грижа за иднината.

(188) **Корона-кризата нè турка во должничко ропство:** Обезбедени 676 милиони евра, бараме уште 1,2 милијарди!: Економистите велат дека не е спорно дека сега мора да се задолжуваме, пари може да најдеме, но прашањето е под кои услови и уште повеќе како потоа овие огромни износи ќе ги враќаме. (Слободен печат, 06.05.2020)

Да сумираме: во анализираните вести забележавме дека короната се сместува во рамката на стравот. Негативните вести доминираат над позитивните, што делумно може да се базира и на отсликување на реалната ситуација. Забележуваме тенденција за пласирање на вести во кои основната функција на информирање е ставена во заден план, додека стравот и паниката се во преден план. Се даваат вести со непотврдени податоци и приказни за да се создава „опасна“ реалност со наведените стратегии. Сепак, забележавме мал број позитивни вести, кои може да се каже дека се сместени во рамката на „надежта“.

Сите вести од медицинските извори се пренесуваат како новинарски информации, а од самото следење на корона вирусот од час во час, се јавува и популаризирање на медицината. Од друга страна, можеби за првпат во случај на една пандемија, медиумите почнаа да ги цитираат медицинските лица, дури и некои од нив станаа редовни гости и толкувачи на ситуацијата.

7.3. Претставување на короната во турските медиуми

За да испитаме како беше третиран проблемот на короната во турските медиуми, анализиравме бројни написи од познати медиуми како што се *Hurriyet, Milliyet, Ntv, TRT, Posta, Sözcü*. Се обидовме да видиме дали написите за короната имаат само информативен карактер или од комерцијални причини создаваат чувство на страв и паника кај читателите. Во голем дел од анализираниот примерок согледавме дека и тука, како и во написите од западното новинарство, се употребуваат истите јазични стратегии на новинарскиот дискурс, на пр. именски изрази со бројки кои се даваат во насловите и во самиот текст. Прво се редат негативните податоци, а дури потоа на крајот од написот се даваат бројки на излечените случаи.

(189) *Kovid-19 vaka sayısı 4 milyon 400 bini aştı (Posta, 13.05.2020)*

’Бројот на случаите со ковид-19 надмина 4 милиони и 400 илјади‘

(190) **Fransa'da Kovid-19 nedeniyle son 24 saatte 135 kişi hayatını kaybetti:** Sağlık Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre, virüs tespit edilen kişi sayısı son 24 saatte 387 artışla 202 bin 54'e ulaştı. Kovid-19 nedeniyle 3 bin 819'u yoğun bakımda olmak üzere 25 bin 815 kişi

hastanelerde tedavi görüyor. Yoğun bakımda bulunanların sayısı 25 gündür düşmeye devam ediyor. İyileşen kişi sayısı da 245 artarak 50 bin 784'e çıktı. (Posta, 03.05.2020)

'135 лица изгубија живот поради ковид-19 во последните 24 часа во Франција: Според соопштението на Министерството за здравство, бројот на заразени со вирусот во последните 24 часа со зголемување од 387 случаи изнесува 202 илјади и 54. Поради ковид-19, 3 илјади и 819 лица се на интензивна нега, а 25 815 души се на болничко лекување. Во последните 25 дена се забележува пад во бројот на лицата на интензивна нега. И бројот на оздравените се зголемил за 245 души и се искачи на 50 784.'

Вестите се сместуваат во рамката на стравот со истакнување на информациите пренесени од анализите од светот, за поголема веродостојност (191):

(191) **Corona virüs mutasyona uğrayarak 30 türe ayrıldı: En ölümcül tip Avrupa'da:** Çin'de yapılan yeni bir araştırmada, yeni tip corona virüsün (Covid-19) geçen yıldan bu yana onlarca kez mutasyona uğradığı ve şiddetleri değişken olan en az 30 farklı türe ayrıldığı ortaya konuldu. Buna göre, en ölümcül tip Avrupa kıtasında görülürken en hafif türler ABD'ye yayıldı. (NTV, 21.04.2020)

'Вирусот на короната мутирал и се разгранил на 30 вида? Најсмртоносниот вид е во Европа: Едно ново истражување направено во Кина, покажува дека новиот тип на вирусот корона (ковид-19) десетици пати мутирал почнувајќи од лани и се разграничил на 30 различни вида со варијабилен интензитет. Според ова, најсмртоносниот вид бил забележан во Европа, а најслабите видови во САД.'

(192) **İşte yeni korkumuz 'Nu' varyantı:** İlk olarak Güney Afrika'da görülen "B1.1.529" adlı yeni mutasyon dünya çapında paniğe neden oldu. Ülkeler peş peşe Afrika uçuşlarını iptal etme kararı alırken DSÖ ve aşı şirketleri yeni varyant üzerinde çalışmaya başladı. (Hürriyet, 26.12.2021)

'Еве ја нашата нова причина за страв – варијантата „Ну“: Новата мутација наречена „B1.1.529“ која за првпат беше забележана во Јужна Африка е причина за паника низ целиот свет. Додека земјите ги откажуваат летовите за Африка, СЗО и фирмите за производство на вакцини почнаа да работат на новата варијанта.'

Дискурсот на страв се подгрева со вести за нови опасности, како на пример „циновски смртоносни оси“.

(193) **ABD'de koronavirüsün ardından katil arı endişesi:** Sahip olduğu bir milyonu aşkın vaka ve 70 bine yakın ölümlerle yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisinin merkezi olan ABD'yi bu kez katil eşek arıları tehdit ediyor. Ülkedeki bilim insanları boyu 5 santimetreye ulaşan zehirli Asya dev eşek arılarıyla mücadele etmenin yollarını arıyor. (Posta, 04.05.2020)

'Во САД по вирусот на короната загриженост од смртоносни оси: САД кои со повеќе од 1 милион заразени случаи и околу 70 илјади смртни случаи се центар на пандемијата на ковид-19, овој пат се под закана на смртоносни оси. Научниците од оваа земја бараат начини како да се борат со овие отровни азиски циновски оси чија големина достигнува 5 сантиметри.'

Таблоидите ги истакнуваат екстремните случаи во насловите пренесувајќи вести кои привлекуваат голем интерес поради необичност. Така во (229) се известува за случај за „најмало бебе кое се заразило со корона“ и кој е добар пример за

сензационалистичкото новинарство. Со тоа се имплицира дека короната почнала да напаѓа бебиња, што се коси со првобитното верување дека ги напаѓа постарите луѓе.

(194) *8 günlük bebeğe corona virüs teşhisi kondu (Posta, 14.04.2020)*
'Осумдневно бебе со дијагноза на корона'

Вестите за медицинските лица заболени со корона ги има и во турскиот печат. Во нив се истакнува големата заразност на болеста, бидејќи доколку шефот на интензивна нега се разболува во стерилни услови, изгледите за заразување на другите се уште поголеми.

(195) *Yoğun bakım sorumlusuna korona bulaştı (Posta, 17.05.2020)*
'Шефот на Интензивна нега заразен со корона'

Дискурсот на страв и паника се зголемува со вести за стравот од корона т.н. *коранофобија*, кои се пренесени од странските медиуми, а подоцна и од потврдени научни извори. Во овие вести, иако изгледаат дека се напишани со информативна и просветителска намера, уште во насловите се забележува таквата реторика.

(196) **Normale dönüş korkusu: koronafobi:** Sosyal hayatın corona virüs yayılımı için tehlikeli olması, yeni bir korku sendromu yarattı: *Koronafobi*. Bu sendrom normal hayata dönüş korkusu taşıyanlarda görülüyor. İngiltere merkezli araştırma kuruluşu Ipsos MORI, koronafobi bilançosunu araştırdı. İşte, eski düzene dönmekten endişe duyan insanların oranları... (Posta, 02.05.2020)

'Страв од враќање во нормала: *коранофобија*: Чувството дека социјалниот живот е опасен за ширење на заразата, создаде еден нов синдром на стравот: *коранофобија*. Овој синдром се појавува кај оние кои стравуваат да се вратат во нормален живот. Истражувачката институција од Англија *Ipsos Mori* го истражи билансот на коранофобијата. Еве ги процентите на луѓето кои се плашат да се вратат на стариот поредок...'

(197) **Türkiye koronafobi haritası çıkarıldı! İşte salgından ölmekten en çok korkan bölgemiz:** 81 ilde, 6 bin 318 kişinin katılımıyla "Türkiye Koronafobi ve Salgınla İlişkili Duygu Çalışması" başlıklı araştırma gerçekleştirildi. Buna göre, **salgından en fazla korkan bölgelerimiz** Ege ve Doğu Anadolu oldu. Karadeniz ise, corona virüsten korkmayanların oranının en fazla olduğu bölgemiz. (Posta, 29.04.2020)

'Составена карта на *коранофобија* за Турција! Еве кој регион најмногу се плаши да умре од епидемијата: Направено е истражување во 81 провинција со кое биле опфатени 6 318 лица, насловено „Истражување на емотивноста во однос на епидемијата и коранофобијата во Турција“. Според него, наши региони кои најмногу се плашат од епидемијата се Егејскиот и Анадолскиот регион. Црноморието, пак, е наш регион кој најмалку се плаши од вирусот на короната...'

Во рамката на стравот се сместени вестите за заболениите од хронични болести и се истакнува нивната поврзаност со короната.

(198) *Kalp hastalarına corona virüse karşı 12 öneri (Posta, 24.04.2020)*
'12 предлози против короната за срцеви болни'

(199) *Corona virüs stresi mide rahatsızlıklarını artırıyor (Posta, 14.04.2020)*

7.3.1. Претставување на короната во вестите за имиграцијата

Короната преку написите за имиграцијата, освен во рамката на стравот се сместува и во рамката на „ние“ и „другите“. Можеме да забележиме дискриминаторски однос кон имигрантите, за кои се создава претстава дека сите се преносители на вирусот. Во (200) метадискурсниите елементи како што се *згора на тоа, за жал, како тоа да не е доволно* се употребени во функција на насочување на читателот да заземе негативен став. Во насловот се изразува претпоставка и можност, а во текстот се цитира изјавата на еден пратеник од парламентот. За имигрантите се користат имињата на етницитетите: *Сиријци* и *Авганистанци* со што се врши генерализација. Се нагласува нивното слободно движење преку границата, со што се критикуваат пропустите на власта. Понатаму во текстот имигрантите се спомнуваат со заменката *овие*, што го покажува дискриминаторскиот однос на весникот кон имигрантите. Се употребуваат именски изрази (на пр. *нашиот народ*), со кои се потенцира различноста на „другите“. Со прашалната реченица *Дали овие се земаат под контрола во камповите и дали се тестираат за ковид?* се сее страв меѓу народот дека имигрантите неконтролирано се движат и претставуваат потенцијален извор на зараза поради непознатиот факт *дали се тестираат* воопшто.

(200) ‘*Mülteciler, pandeminin yeni bir atak yapmasına neden olabilir*’: İYİ Parti İzmir Milletvekili ve Genel Başkan Başdanışmanı Dr. Aytun Çıray, son haftalarda vaka sayılarının yükselmesi ve aşı karışıklığına dikkat çekti ve *mülteci akınının* yeni bir corona virüsü atağını başlatabileceğine vurgu yaptı. **„Yeni bir covid atağının oluşmasında Suriyeli ve Afganlılara dikkat!... Üstelik bu sığınmacılar serbestçe Suriye'ye gidip geliyorlar. Yetmiyormuş gibi, Afganistan'dan ülkemize büyük gruplar halinde göç başladı. Bunların kamplarda kontrol altına alınıp COVID testleri yapılıyor mu? COVID-19 taşıyıcısı olup olmadıkları tespit edilmeden ve hasta olanlarının tedavi edilmeden halkımızın arasına karışmaları pandeminin yeni bir atak yapmasında ne yazık ki çok etkili olacaktır.** (Sözcü, 16.08.2021)

‘Бегалците може да бидат причина за нов атак на пандемијата: Пратеникот на ИЈИ партија од Измир и главниот советник на претседателот на партијата, д-р. Ајтун Чурај, истакна дека во последните недели се зголемува бројот на случаите и на противниците на вакцинирањето и нагласи дека *напливот на бегалци* може да поттикне нов напад на короната. **„Внимавајте на Сиријците и Авганистанците за нов напад на ковид!“**... *Згора на тоа, овие бегалци слободно одат и се враќаат во Сирија. Како тоа да не е доволно, започна голема миграција од Авганистан во нашата земја. Дали овие се земаат под контрола во камповите и дали се тестираат за ковид? Без да се утврди дали се носители на ковид-19 и без да се излечат болните, нивното пуштање меѓу нашиот народ, за жал, ќе има големо влијание за појава на нов атак на пандемијата.*‘

Во (201) се хиперболизира ситуацијата со ковидот во грчкиот камп на островот Лезбос на Егејското Море, кој е на блиска оддалеченост од Турција. Направена е генерализација дека во сите бегалски кампови има корона, се изнесува податок дека „кај уште 19 души е утврден вирус на корона“ без да се спомне бројот на претходно заразените. Испуштањето на податокот создава сомнеж дека се манипулира со читателот во врска со бројот на заразените.

(201) **Yunanistan'ın Midilli adasında bulunan mülteci kampında 10 kişide corona virüsü tespit edildi:** Yunanistan'daki mülteci kamplarında *corona virüsü alarmı* verildi. Ülkenin en büyük üçüncü adası olan Midilli adasında bulunan Moria isimli mülteci kampında *10 kişide daha corona virüsü tespit edildi.* (Sözcü, 07.09.2020)

'Во бегалскиот камп на грчкиот остров Лезбос кај 10 души утврден вирусот на корона: *Аларм за корона* во бегалските кампови во Грција. На третиот по големина грчки остров Лезбос, во бегалскиот камп „Мориа“ кај *десет души* утврден вирус на корона.'

Во турските медиуми забележуваме претежно негативен дискурс во вестите за короната. Тие се сместени во двете идеолошки рамки, рамката на стравот и рамката на „ние“ и „другите“. При сместување на веста во рамката на стравот се користат разни стратегии како на пример, истакнување на бројките, цитирање на податоци од разни истражувања во функција на подгревање на стравот, поврзување на други болести со короната и наведување на опасности по заболени од други хронични болести. Технички, вестите се опремени со слики на негативен дискурс, а насловите се со голем фронт, при што кај некои од интерпункциските знаци се употребуваат извичници и прашалници.

Рамката на „ние“ и „другите“ се комбинира со рамката на стравот кога се даваат вестите за корона поврзани со имигрантите. Тоа е повеќе забележано кај опозициските весници поради критиката на владината политиката за прифаќање на бегалците. Во таквите вести се употребуваат именките како „Сиријци“ и „Авганистанци“ за бегалците од тие земји. Можеме да заклучиме дека медиумите, користејќи вокабулар на страв и паника, придонесуваа за зголемување на и онака тешката и сложена ситуација предизвикана од ковидот. Тоа го правеа од комерцијални причини, за обезбедување на што поголема читаност на вестите. Темата за короната се испостави дека беше експлоатирана многу повеќе од потребното и ги засенуваше сите други настани.

8. ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА ИМИГРАЦИЈАТА ВО НОВИНАРСКИОТ ДИСКУРС ВО АНГЛИСКИТЕ, ВО МАКЕДОНСКИТЕ И ВО ТУРСКИТЕ МЕДИУМИ

Имиграцијата е еден од горливите проблеми на денешницата. Војните и превирањата во кризните подрачја на Блискиот Исток, Источна Европа и Африка и глобалната економска криза предизвикуваат сè поголем број луѓе да бараат спас и да се впуштат во потрага за подобар живот во развиените западни земји. Особено со сириската војна од 2011 г. приливот на бегалците и барателите на азил во западните земји значително се зголеми. Тоа предизвика воведување на поригорозни мерки на ЕУ за заштита на своите граници и воведување на нови одредби со кои се регулираат односите меѓу Унијата и соседните земји.

Велика Британија, Турција и Македонија не се засегнати од проблемот на имиграцијата во иста мера, па затоа оваа тема различно се отсликува во новинарскиот дискурс на медиумите во трите различни средини. Со *Договорот за прифаќање на имигрантите* (Readmission Agreement) потпишан меѓу Турција и ЕУ во 2013 година, Турција се обврза да ги преземе назад имигрантите од трети земји кои преминале преку нејзината територија во земјите членки на Унијата. Со таквите одредби и билателарни договори, Турција, како соседна земја на Сирија, се најде во позиција на тампон зона за балансирање и ублажување на проблемот на илегалната имиграција кон ЕУ. Новонастанатата состојба од бегалската криза со околу 2 милиони сириски бегалци се отсликуваше во турските медиуми преку разновидно претставување, што предизвика различни реакции на јавноста: од ксенофобија до загриженост за негативното влијание на имиграцијата врз турското општество. Македонија, како транзитна земја на рутата на имигрантите кон Запад, не беше толку погодена од проблемот на имиграцијата, па сходно на тоа и застапеноста на оваа проблематика е помала во медиумите. Велика Британија, како и другите земји на Западна Европа, освен редовниот прилив на имигранти, по сириската криза се соочи со најголемиот прилив по 1990-тите и стана конечна дестинација на мигрантите. Од 2005 година кога беа формирани единиците за заштита на надворешните граници на ЕУ, Фронтекс, со флота од бродови, авиони и хеликоптери, воспостави поголема контрола на границите на земјите членки на Унијата. Ваквиот општествен контекст придонесе за различно третирање на овој проблем во британското новинарство. Англојазичното новинарство го претставува бегалскиот проблем како проблем што влијае врз зголемената невработеност, врз падот на цената на работната рака, па се оди и до ксенофобични ставови како што се стравот од губење на културните вредности и асимилација на британското општеството.

Во анализата на новинскиот материјал забележавме дека во медиумите од трите јазика се пласираат стереотипни слики за бегалците придружени со негативен дискурс (*илегални имигранти, азиланти, бегалци*) во комбинација со текстови за криминални дејства, сиромаштија, тероризам и други негативни општествени појави кои придонесуваат за формирање на антиимигрантски став и дискриминаторски однос во јавноста. Познатата медиумска група од Глазгов (Glasgow Media Group) во своето истражување *Лоши вести за бегалците (Bad News for Refugees)*²⁴ го разработува токму прашањето на стигматизирање на бегалците преку политичкиот и медиумскиот дискурс. Негативното претставување на имигрантите влијае врз обликувањето на јавното мислење за имиграцијата.

Загриженоста од имиграцијата во општеството е пресликана и во новинарскиот дискурс. Се даваат анализи на проблемот на миграција, графикони со статистички податоци за потеклото и бројноста на „апликантите за азил“, се испитува опасноста од

²⁴ Види (Philo, Brian & Donalt 2013).

нив по другите земји. Како што можеме да видиме во следниот пример, се истакнува дека земјите во развој прифаќаат повеќе од 80 % од бегалците во светот, но нивната цел е Западот.

(202) It is important to remember that *developing countries host more than 80% of the world's refugees*. People fleeing conflict or persecution often end up in a neighbouring country – but many do not want to settle there permanently. (BBC, 30.08.2014)

’Важно е да се запамети дека земјите во развој *се домаќини на повеќе од 80 % од бегалците во светот*. Луѓето кои бегаат од конфликти или прогон често завршуваат во соседна земја – но многумина не сакаат трајно да се населат таму.’

Причините за ваквиот начин на претставување, освен ако се последици на стереотипни сфаќања од минатото, можат да бидат идеолошки. Тогаш проблемот на имиграцијата се пласира како основна причина за рецесијата во одредени општества и се користат од страна на политичарите во предизборните кампањи (дека ќе ги подобрат општествените проблеми што се наводно резултат на имиграцијата). Овој вид на вести можат да се пласираат и од комерцијални причини бидејќи привлекуваат интерес со нивното вклопување во рамката на стравот, во која се вградуваат криминалот, тероризмот, епидемиите и слични појави кои поради елементот на страв го предизвикуваат интересот на читателите.

Претставувањето на имигрантите во јавните гласила преку посебен вокабулар (нагласувајќи ја нивната различност во општеството), дадена во комбинација со речник на страв и паника, создава негативна слика за бегалците. Поларизацијата на „ние“ и „другите“, која се вклопува во рамката на стравот, во новинарските текстови индиректно формира негативна претстава за имигрантите, т.е. за „другите“. Со истражувањето на начинот на претставување на проблемот на имиграцијата во англојазичното, во македонското и во турското новинарство се обидовме „да ги анализираме јазичните елементи со цел да ги откриеме врските помеѓу јазикот, моќта и идеологијата кои се скриени од луѓето“ (Fairclough 1989: 5). Во поголемиот дел од написите што ги анализиравме, текстовите се придружени со снимки на голем број имигранти, обично сликани од грб, снимени од воздух, прикажани на бродови и чамци, во приколки од камиони, во кампови со смет или во текот на нивното апсење. Иако во голем дел од вестите се користи политички коректен јазик и се употребуваат еуфемизми, комбинацијата на коректниот текст со визуелен дисфемизам (фотографии на кои е прикажана најнегативната страна на одредена група) придонесува за обликување на негативна слика кај читателот.

Во 80-тите и 90-тите години од минатиот век повеќе лингвисти почнале да сфаќаат дека значењето не се пренесува само преку јазик, туку и преку други визуелни елементи. Пример за тоа се рекламите, но истата анализа, која се нарекува *Мултимодална критичка анализа на дискурсот* (Machin & Maug 2002: 6), може да се примени на новинарските текстови со фотографии.

8.1. Идеологијата на расизмот во медиумите

Под идеологија се подразбира систем на заеднички верувања на општествените групи (Van Dijk 1998: 135). За разлика од традиционалните критички пристапи кои идеологијата ја дефинираат како инструмент за доминација, Ван Дијк (Van Dijk 1998) смета дека постојат и други идеологии: идеологија на опозицијата (или идеологии на еднакви групи со еднаква моќ) и идеологијата за опстанок на човечкиот род. Тој ги означува како „лоши“ идеологиите што ја легитимираат општествената нееднаквост,

класната доминација, расизмот и сексизмот (Van Dijk 1998: 11). Разните предрасуди создаваат негативна претстава за имигрантите: за нивниот економски статус – дека се сиромашни и сакаат да се збогатат, за нивната културна припадност – дека зборуваат друг јазик, дека често се од исламската вероисповест, дека имаат чудни навики и негативни лични карактеристики – тие се криминалци, не сакаат да работат напорни работи и сл. (Van Dijk 1998: 66, 67). На овој начин расизмот ги дефинира имигрантите како извор за повеќето општествени проблеми (Van Dijk 1998: 67). Ван Дијк тврди дека расизмот во голема мера се базира врз идеологијата на елитата, иако постои и „популарен“ расизам кој потекнува од народот (Van Dijk 1998: 177). Интелектуалната и политичката елита има пристап кон средствата за комуникација и јавниот дискурс со кој се врши репродукција на идеологијата. Сè додека елитата искрено не го прифати мултикултурализмот на белите западни општества, мала е веројатноста дека такво нешто ќе се случи меѓу пошироката популација (Van Dijk 1998: 173, 174, 186).

Старите расистички предрасуди и стереотипи добиваат друг облик и се искажуваат имплицитно и со политички коректен речник. Ван Дијк (Van Dijk 1998: 166, 167), кој ги карактеризира традиционалните системи на моќ како насилни, вели дека модерната моќ е убедувачка, дискурсна и идеолошка. Доминантните групи повеќе не ја одржуваат својата позиција само со сила или закана, туку со комплексни системи на дискурс и идеологии кои ги наведуваат доминантните групи да ги прифатат. Оваа прикриена форма на расизам која се изразува преку јавниот дискурс и со која имигрантите се претставуваат како закана на антиимигрантските идеологии, Баркер (Barker 1981) ја нарекува „нов расизам“.

8.2. Дискурсот на „ние“ и „другите“ во претставување на имиграцијата во британските, во македонските и во турските медиуми

Во анализата на новинарскиот дискурс се фокусиравме на откривањето на имплицитните значења на дискурските единици, употребени во различни новинарски и јазични стратегии во функција на формирање на јавното мислење, во однос на проблемот на имиграцијата и влијанието на тие единици во реконструкција на стварноста пласирана од медиумите. Анализата ја спроведовме врз новинарските текстови што ги содржат лексемите „имигранти“, „илегални имигранти“ и „бегалци“. Се обидовме да ги утврдиме сличностите и разликите во претставување на поларизацијата на „ние“ и „другите“ во трите вида новинарски дискурси, поларизација преку која се формира негативна слика за имигрантите во јавноста. Преку методата на критичка анализа на дискурсот, истраживме дали анализираните текстови содржат антиимигрантски ставови реализирани преку специјални реторички средства. Сето ова го разгледавме во рамката на еден поширок социолошки контекст кој е различен за трите говорни подрачја поради различната актуелност на прашањето за имиграцијата.

Употребувајќи ја критичката анализа на дискурсот, се обидовме да ја разоткриеме манипулативната идеологија прикриена во информацијата и изразена преку имплицитните својства на дискурските единици и структури. Се обидовме да откриеме како се претставени бегалците во медиумите преку идеолошката рамка на „ние,“ и „другите“ и како тоа влијае врз формирањето на мислењето на читателите. Истраживме дали во новинарските написи се употребува јазик на омраза и дискурс на дискриминација и дали јазичните структури, пред сè лексичките елементи, придонесуваат за негативното претставување на „другите“, т.е. имигрантите.

Гласилата за јавно информирање при покривање на актуелните настани можат да користат т.н. мултимедијални текстови, т.е. текстови кои се опремени со слики и графички дел, кои често се употребуваат како замена за зборови и како такви можат да

изразат многу повеќе од самите зборови. На пр., доколку покрај текстот е поставена фотографија со голем број имигранти, нема потреба да се пишува дека се „илјадници“ бегалци. Прикажувањето на бегалците со замаглување на нивните лица или во замаглена заднина, прикажување од грб или со поглед кој не е вперен во читателот, прикажување зад ограда или жица и на сличен начин, се елементи со кои се поставува јасна граница помеѓу „нас“ и „другите“ во медиумите. Тие имплицитно влијаат врз читателот да заземе дикриминаторски став кон проблемот на имиграцијата. Во графичкиот дел спаѓа и употребата на голем фонт во насловот (Thredgold 2009: 12). Сите овие елементи ја дополнуваат претставата која сака да се постигне и обично служат за негативно прикажување, сатанизирање и маргинализирање на лицата што се опишуваат и на повлекување на јасната граница помеѓу нив и читателите. Овој вид на претставување може да се смета за нова, навидум поблага и скриена форма на изразување на старите предрасуди кон припадниците на други етникуми, религии и раси, кои постојат во колективната меморија.

Освен што може да бидат резултат на стереотипни сфаќања од минатото, кога можеби несвесно се применувале од страна на новинарите, причините за ваквиот начин на претставување може да бидат идеолошки, кога проблемот на имиграцијата се пласира како основна причина за рецесијата во одредени општества и кога се користат во отворена форма од страна на политичарите во предизборните кампањи (дека ќе ги подобрат општествените проблеми што се наводно резултат на имиграцијата). Овој вид на вести може да се пласираат и од комерцијални причини, бидејќи привлекуваат интерес со нивното вклопување во рамката на стравот, во која се вградуваат криминалот, тероризмот, епидемиите и слични појави кои поради елементот на страв го предизвикуваат интересот на читателите. Во случајот на имигрантите се провлекуваат старите предрасуди, стравот од непознатото, ксенофобијата, стравот од загрозување на стандардот, идентитетот и слично, за кои како причинител се наведува имиграцијата.

Сметаме дека претставувањето на имиграцијата во медиумите е пристрасно, бидејќи тие создаваат негативна претстава за имигрантите и не придонесуваат за нивното прифаќање во општеството, туку напротив, медиумите се главната причина за подгревање на негативни, дискриминаторски и ксенофобични чувства кон нив. Тоа се постигнува преку едностран новинарски пристап кон проблемот на имиграцијата, кој се забележува во постојаното прикажување на стереотипни слики и вести. Денес овој проблем во западните земји се претставува како голема закана за економијата на земјата и благосостојбата на граѓаните, па како таков и како најзначаен проблем на општеството е постојана тема на политичарите, особено во предизборните кампањи во борбата за повеќе гласови.

8.3. Претставувањето на имиграцијата во британскиот новинарски дискурс

Во британското новинарство забележуваме различно претставување на имиграцијата во зависност од профилот на весникот и на неговите читатели. Од анализата на примероци од британскиот дневен печат можеме да заклучиме дека медиумите имплицитно или експлицитно создаваат негативен стереотип за имигрантите преку употребата на вербални и визуелни средства во дискурсот.

Ова прашање во дел од текстовите се употребува како тема за напаѓање на идеолошки спротивното становиште кое го поддржува одредениот медиум. Имиграцијата, на пример, може да се употреби како повод за напаѓање на политиката на владеачката партија, но и на политиката на друга земја кон имигрантите. Како што може да се забележи во следниот пример, француските власти се критикуваат што дозволиле формирање на камп од имигранти со *глетки кои како да припаѓаат на третиот свет* и

кои се опишани како *постапокалиптични*. Ваквото хиперболично опишување не создава позитивно мислење за имигрантите кај читателите.

(203) *French authorities are up in arms over the scenes which look like they belong in the third world: Post-apocalyptic images of the camp will no doubt be used as anti-immigration propaganda across the channel in the upcoming election. (The Mirror, 04.04.2015)*

’Француските власти протестираат поради сцените кои изгледаат како да припаѓаат на третиот свет: постапокалиптичните слики од кампот несомнено ќе се користат како антиимиграциска пропаганда „преку Каналот“ на претстојните избори.’

Со метафората *across the channel/преку Каналот* се потсетува на близината на опасноста од имигранти која демнее од спротивниот брег на Ламанш. Стравот од имигрантите се потенцира и во (204) каде тие се наречени *идни баратели на азил (would-be asylum-seekers)* кои се решени т.е. *се очајни да станат на британска почва (desperate to set foot on British soil)*.

(204) *Just a few months ago the four-acre site and giant hanger just a short distance from the ferry port was a makeshift city, home to 2,000 would-be asylum-seekers desperate to set foot on British soil. (The Mirror, 01.04.2015)*

’Пред само неколку месеци, локацијата од четири хектари и циновски хангар на кратко растојание од пристаништето за фериботи беше импровизиран град, дом на 2 000 потенцијални баратели на азил очајни да станат на британска почва.’

Во примерот (205) можеме да забележиме како колумнистот на весникот го политизира прашањето на имиграција напаѓајќи го премиерот пред претстојните општи избори на земјата, поради политиката на владата кон имиграцијата и предвидува дека таа политика ќе биде кривецот за продлабочување на сиромаштијата, нееднаквоста и небезбедноста во земјата. Преку овие негативни лексеми имигрантите се претставени како голема опасност за општеството, која може да го наруши стандардот на живеење и безбедноста на граѓаните:

(205) *David Cameron's nasty manifesto would deepen poverty, inequality and insecurity: On every count he's failed. Blowing a dog whistle on immigration was shameful. The net figure jumping to nearly 300,000 – instead of dropping below 100,000 – was another Cameron flop. (The Mirror, 14.04.2015)*

’Лошиот манифест на Дејвид Камерон би ја продлабочил сиромаштијата, нееднаквоста и несигурноста: По секоја точка тој не успеа. Срамно беше да се употреби кучешко свиркање за имиграцијата. Него цифрата која скокна на речиси 300 000, наместо да падне под 100 000, беше уште еден пад на Камерон.’

Метафората *dog whistle* со која се напаѓа владејачката политика се употребува за означување политички говор кој претежно се користи во предизборните кампањи. Изразот означува кодиран или сугестивен јазик за придобовање на одредена група без да се провоцираат опонентите и е поврзан со имиграцијата и прикриениот расизам. Таков кодиран говор може да има едно значење за поголемиот дел на популацијата, но друго за некоја подгрупа која е мета на дискриминацијата.²⁵ Во оваа вест читателот се насочува

²⁵ На пример, зборувањето за намалување на даноците во општеството може да значи индиректно преземање мерки против некоја друга подгрупа која нема да ја сфати дискриминаторската политика скриена во пораката.

да заземе негативен став кон владеачката политика преку изнесување на податок за бројот на имигрантите, кој наместо да се намали, како што се ветувало, се искачил трипати повеќе.

Во написите отворено се изјавува стравот и нетрпеливоста од имигрантите како во текстот подолу во конзервативниот *Телеграф* од (08.03.2015). Дискурсот содржи изрази во кои се забележува отворен дискриминаторски став кон имигрантите, се зборува за *редовна диета* (порција) од *бангалдешки сапуници*, *турски програми за готвење* и *српско-хрватски програми за запознавање*. Се поставува прашањето какво општество се сака, *дали интегрирано* или *балканизирано*, се употребуваат хиперболични изрази – *огромен миграторски прилив* и се зборува за *ансорпција* и *асимилација* на имигрантите:

(206) **For their sake, immigrants must speak the language of Shakespeare:** There is a chap I know who has just got married, and who wants to watch satellite television – cricket and so on. He needs to put a dish, an aerial, on the exterior wall of his flat. The *Lefty council* in question has told him that he may not do this, because *in their snooty opinion* the dish would be an eyesore. There is, however, one way that he could secure the right to install the device. According to the letter from the council, they might show mercy if he could demonstrate that he had “social needs”. And what, he has asked the council, do they mean by “social needs”? Well, he has been told, he might need to watch programmes *in a foreign language*. He might be at risk of “social exclusion” unless he is able to watch a regular diet of *Bangladeshi soaps* or *Turkish cookery shows* or *Blind Date in Serbo-Croat*. ... The question is: what sort of society do we want – *a society that is integrated*, or one that is *balkanised*? Do we let people live and work in mutually *segregated sub-cultures*? Or do we insist on the *primacy of the English language*?... But the final reason why I think we should insist on English is unashamedly emotional, atavistic, and culturally conservative. This is our language, the language of Shakespeare, the King James Bible, the language that has been spoken in London for centuries; and in the face of the *vast migratory influx* we have seen, we must insist on English if we are to have any hope of *eupeptic absorption and assimilation*. (*The Telegraph*, 8.03.2015)

’Заради себе, имигрантите мора да го зборуваат јазикот на Шекспир:

Има еден младич што го знам, кој штотуку се ожени и кој сака да гледа сателитска телевизија – крикет и така натаму. Тој треба да стави чинија, антена, на надворешниот ѕид на неговиот стан. Дотичниот *Левичарски совет* му рекол дека можеби нема да може да го направи тоа, бидејќи според нивното *неодобрувачко мислење*, чинијата ќе биде очи. Меѓутоа, постои еден начин на којшто тој би можел да го добие правото да го инсталира уредот. Според писмото од Советот, тие би можеле да покажат милост доколку тој би покажал дека има „социјални потреби“. А што, го прашал тој Советот, подразбираат под „социјални потреби“? Па, кажано му е, можеби ќе треба да гледа програми на *странски јазици*. Тој може да биде изложен на ризик од „социјално исклучување“ освен ако не биде способен да гледа редовна порција *бангалдешки сапуници* или *турски програми за готвење* или *Состанок на слепо* на српско-хрватски. Прашањето е: какво општество сакаме – општество кое е *интегрирано* или кое е *балканизирано*? Дали им дозволуваме на луѓето да живеат и работат во меѓусебно сегрегирани супкултури? Или инсистираме на *приматот на англискиот јазик*? Но, последната причина зошто мислам дека треба да инсистираме на англиски е бесрамно емотивна, атавистичка и културно конзервативна. Ова е нашиот јазик, јазикот на Шекспир, Библијата на кралот Џејмс, јазикот што се зборува во Лондон со векови; и наспроти *огромниот миграциски прилив* што го видовме, мораме да инсистираме на англискиот јазик ако сакаме да имаме некаква надеж за *сварлива ансорпција* и *асимилација*.

Дискриминаторскиот однос може да се забележи уште во насловите. Во примерот (5) подолу, за опис на имигрантите од Романија и Бугарија се употребува именска синтагма со негативна суперлативна придавка *најсиромашни Европјани*. За информирање на читателот се употребуваат прецизни статистички податоци: *пораст од 576 %, 187 370 Романци и Бугари*. Преку споредби како *седумпати по толку мигранти*, со кои се потенцира порастот и преку употреба на дисфемизми: *најсиромашните земји на Европа, најоскудни земји на Европската Унија (the two most deprived countries in the European Union)*, отворено се искажува непријателски однос кон имигрантите од двете членки на ЕУ:

(207) **Immigration: 576% Rise In Poorest Europeans Registering For Work:** Official figures show 187,370 Romanians and Bulgarians were given National Insurance numbers over the course of 2014 after immigration rules were relaxed, up from 27,700 during the previous year. Seven times as many migrants from the poorest countries in Europe registered to work in Britain after immigration rules were relaxed last year. Official figures showed 187,370 Romanians and Bulgarians were given National Insurance numbers over the course of 2014, up from 27,700 during the previous year. This represented a 576 per cent increase in the numbers of migrants from the two most deprived countries in the European Union who registered to work or receive state benefits in the space of just 12 months. (*The Telegraph*, 7.03.2014)

’Имиграција: пораст на најсиромашните Европејци кои се регистрираат за работа: Официјалните бројки покажуваат дека 187 370 Романци и Бугари добиле национално осигурување во текот на 2014 година, откако правилата за миграција биле олабавени, што е многу повеќе од 27 700 во текот на претходната година. Ова претставува зголемување за 576 % на бројот на мигранти од двете најсиромашни земји во Европската Унија кои се регистрирале да работат или да добиваат државни бенефиции во период од само 12 месеци.’

Антиимигрантскиот став на медиумот може да оди дотаму што присуството на имигрантите во земјата се прикажува на географски карти.

(208) **Where are the immigrants? This map will tell you:** Latest ONS figures show net flow into the UK was 298,000 last year – three times higher than the government target. Find out where immigrants live in England and Wales. (*The Telegraph*, 15.04.2015)

’Каде се имигрантите? Оваа мапа ќе ви каже: Најновите бројки на ONS покажуваат дека нето приливот во ОК лани бил 298 000 – трипати повеќе од целта на владата. Дознајте каде живеат имигрантите во Англија и Велс.’

Во дел од текстовите од информативен карактер генерално се употребува политички коректен јазик. Меѓутоа, одбраните дискурсни структури: изразите со експресивен набој како *невиден наплив на мигранти*, определбите за големи количества на бегалци – *повеќе од 280 000 луѓе*, нагласувањето дека со затоплувањето на времето дури повеќе луѓе ќе бегаат од конфликти и сиромаштија за подобар живот во Европа, опишуваат една алармантна ситуација за која написот го известува и го предупредува својот читател. Од примерите подолу забележуваме дисфемистички изрази за имигрантите, така што, наместо да се употреби именката *имигранти*, се одбира генеричката именка *луѓе* или пак именката *мигранти* која значи „луѓе што мигрираат, се селат“, која се разликува од терминот *имигранти* – „доселеници за подолготраен или постојан престој во одредена земја“. Ова имплицитно го изразува односот на неприфаќање на доселениците. Се одбегнува и употребата на синтагмата *илегални*

имигранти и наместо тоа се одбира конструкција од активна реченица во која е употребен прилогот за начин *илегално*, при што на поинаков начин е пренесено истото значење:

(209) *The migrants, including Africans fleeing extremism, poverty and oppression, and Syrians escaping their country's horrific civil war, were packed into 20 rickety fishing boats and overloaded inflatable dinghies, officials said. Figures show more than 7,000 migrants have been plucked from the Mediterranean in the last four days. "The unprecedented influx of migrants at our borders, and in particular refugees, is unfortunately the new norm and we will need to adjust our responses accordingly," the EU's commissioner for migration, Dimitris Avramopoulos, said in Brussels. More than 280,000 people entered the European Union illegally last year. European coastguards have been overwhelmed by the numbers, and as the weather has begun to warm, even more people have been fleeing conflict and poverty for better lives in Europe. (The Mirror, 14.04.2015)*

’Мигрантите, вклучително и Африканците кои бегаат од екстремизмот, сиромаштијата и угнетувањето, и Сиријците кои избегаа од ужасната граѓанска војна во нивната земја, беа натрупани во 20 рибарски преоптоварени гумени чамци, изјавија официјални лица. Бројките покажуваат дека повеќе од 7.000 мигранти биле извлечени од Медитеранот во последните четири дена. „Невидениот прилив на мигранти на нашите граници, а особено бегалци, за жал е новата норма и ќе треба соодветно да ги приспособиме нашите одговори“, рече во Брисел еврокомесарот за миграција, Димитрис Аврамопулос. Европската крајбрежна стража е преплавена од бројноста, а како што времето почна да се затоплува, уште повеќе луѓе бегаат од конфликти и сиромаштија за подобар живот во Европа.’

Во поголемиот дел од написите што ги анализиравме, текстовите се придружени со снимки на имигрантите во кои се прикажани во голем број, снимени од воздух, прикажани на бродови и чамци, обично сликани од грб, во приколки од камиони, во кампови со смет или во акции на нивно апсење. Иако во голем дел од вестите се користи политички коректен јазик и се употребуваат еуфемизми, комбинацијата на коректниот текст со визуелен дисфемизам (фотографии на кои е прикажана најнегативната страна на одредена група) придонесува за обликување на негативна слика кај читателот. Во (210) дел-реченицата *една недела откако 17 илегални имигранти беа фатени (a week after 17 illegal immigrants were caught)* се истакнува честотата на случаите на илегални имигранти во земјата. Новинарот се користи со техника на ограднување од вистинитоста на податоците преку употреба на наводници.

(210) **11 'Illegal Immigrants From Syria' Caught On M20 In Kent:** "Eleven men, all claiming to be Syrian, were arrested on suspicion of immigration offences and have been taken into immigration detention while their cases are dealt with." Their arrest comes a week after 17 illegal immigrants were caught on the M25 motorway in Surrey. (*The Telegraph*, 31.03.2015)

’Единаесет „илегални имигранти од Сирија“ фатени на М20 во Кент: „Единаесет мажи, сите тврдејќи дека се Сиријци, беа уапсени под сомнение за имиграциски прекршоци и беа приведени во имиграциски притвор, додека се решаваат нивните случаи“. Нивното апсење се случи една недела откако 17 илегални имигранти беа фатени на автопатот М25 во Сари.’

Загриженоста од имиграцијата во општеството е пресликана и во новинарскиот дискурс. Во дел од написите за имиграцијата се изразува загриженост од негативното

влијание на имиграцијата во доменот на образованието и врз економската ситуација во земјата, како и врз падот на платите поради странските работници.

(211) **Q&A: Immigration Bill:** Why is immigration such a *big political issue*?

There have been *concerns* over pressure on services such as *education and schools*, while many workers say *their wages are being driven down by foreign employees*. (BBC, 22.10.2013)

’Прашања и одговори: Закон за имиграција: Зошто имиграцијата е толку *големо политичко прашање*? Имаше *загриженост* поради притисокот врз услугите како што се образованието и училиштата, додека многу работници велат дека *нивните плати се намалуваат поради вработените странци*.‘

8.3.1. Сензационалистичкото претставување на имиграцијата во британското новинарство

Имигрантите можат да бидат и тема на сензационалистички вести. Во ваквите вести главно место се дава на насловите и фотографиите од настанот и се експлоатира чувството на љубопитност на читателот. Вниманието на читателот се насочува на моментот во кој се случил бизарниот настан. Во примерите (212 и 213), двата случаја се прикажани со повеќе фотографии. Во првата се пренесува текст од италијанското новинарство за фрлање на мртов имигрант на ајкули, во која весникот се оградува од вистинитоста со употреба на наводници во насловот и прилогот на прекажаност *reportedly* – „наводно“, а во втората се работи за полициска акција на откривање на имигранти – „слепи патници“ во еден камион во Англија. Со ова воедно се става акцент на илегалната, криминална страна на имиграцијата што е во склад со формираните стереотип.

(212) **Traffickers 'Threw Dead Migrant to Sharks':** Horror: *Sharks reportedly ate a migrant who was thrown overboard*. (File picture) The Italian press today reported that *human traffickers threw a dead migrant to the sharks* in a separate incident. (*The Mirror*, 14.04.2015)

’Трговците со луѓе „фрлија мртов мигрант на ајкули“ Хорор: *Ајкули наводно изеле мигрант* кој бил фрлен во морето. (Слика од датотека) Италијанскиот печат денеска објави дека *трговците со луѓе фрлиле мртов мигрант на ајкули* во посебен инцидент.‘

(213) **See The Moment Sniffer Dog Tracked Illegal Immigrants Hiding In Refrigerated Lorry:** *This is the moment* a group of illegal immigrants were discovered *hiding in the back of a refrigerated lorry* following a 200-mile trip from Europe. The five *Afghan stowaways* were found inside the large lorry by *police sniffer dogs* after the vehicle had been pulled over by Gloucestershire Police earlier today. (*The Mirror*, 08.04.2015)

’Погледнете го моментот кога куче трагач следел илегални имигранти кои се криеле во камион ладилник: *Ова е моментот кога група илегални имигранти беа откриени како се кријат во задниот дел на камионот ладилник* по патување од Европа долго 200 милји. Петмината *авганистански слепи патници* беа пронајдени во големиот камион, од *полициски кучиња трагачи*, откако возилото претходно денеска беше запрено од полицијата во Глостершир.‘

Сензационалистичкото новинарство, чија главна цел е комерцијална добивка, може на хумористично-саркастичен начин да ги претстави и трагикомичните ситуации на имигрантите. Репортажата за илегалните имигранти, во која е пренесена исповедта на илегален сириски имигрант, е обоена со иронија и црн хумор преку сведочењето на

самиот соговорник за неговото илегално преминување во земјата во танкер полн со чоколадо во кој со „останатите 6 бегалци замалку ќе се удавеле“. Во извадокот (214) од подолгиот текст, приказната на некогашниот бегалец чие име не се открива и за кој се известува дека живее во Шефилд, претставена е со емпатија и коректен јазик. Изборот на употреба на директниот говор во наводници, како употребата на изразот *really good feeling* за опишување на паѓањето во резервоар полн со стопено чоколадо, освен што служи за поткрепа на веродостојноста, го ослободува новинарот од одговорност за напишаното. Приказната е речиси целата претставена преку директниот говор на бегалецот и преку оваа техника бегалецот самиот се претставува во комична и дури подредена состојба како припадник на инфериорна група, односно раса, а новинарот се оградува од изнесување мислење или коментар. Текстот, кој според насловот, на прв поглед може да изгледа информативен, содржи елементи кои многу кажуваат за општествениот контекст. На пример изразот „18-тиот обид да побегне од *излитениот камп за бегалци во Кале (a down-and-out refugee camp in Calais)*“ алудира на бегалскиот коридор помеѓу Франција и Велика Британија; истакнувањето дека бегалецот *сега живее во Шефилд*, алудира на постоење на илегални имигранти вработени на црно, а претставувањето на начинот на илегалното влегување во земјата укажува на какви сè начини можат бегалците да влезат во земјата:

(214) **Seven Refugees Nearly Drowned In Melted Chocolate While Trying To Smuggle Into Uk:** *A Syrian refugee has told of the terrifying moment he was trapped inside a tank of melted chocolate that nearly killed him. In his 18th attempt to escape a down-and-out refugee camp in Calais by jumping on a lorry bound for the UK, the unnamed man was trapped into the over-heated vat of chocolate for more than two hours. Talking to the BBC World Service, the refugee – who now lives in Sheffield – said: "It was chocolate. We were going to sneak into the UK in a heated tank of liquid chocolate." Getty Chocolate Sticky situation: The refugees were trying to get into the UK: Although it was a "really good feeling" to climb out of the freezing conditions and into the chocolate tank at first, it started to become uncomfortable after about 15 minutes, the man said. Despite fearing for their lives in the truck, the refugee said it was good to eat all the chocolate smothered all over them on the long walk back to their tents.*

"It was good chocolate, though. We were still licking at it on the way home. You could see our footprints stretching out on the road behind us." (*The Mirror*, 31.03.2015)

’Седум бегалци за малку ќе се удавеле во стопена чоколада додека се обидуваа да се прошверцуваат во Велика Британија: Сириски бегалец раскажал за застрашувачкиот момент кога бил заробен во резервоар со стопена чоколада која за малку ќе го убиела. Во неговиот 18-ти обид да побегне од бегалскиот камп во Кале, скокајќи на камион кој се спремал за ОК, неименуваниот маж бил заглавен во прегреаниот резервоар со чоколада повеќе од два часа. Зборувајќи за Светскиот сервис на Би-Би-Си, бегалецот – кој сега живее во Шефилд – рече: „Тоа беше чоколада. Ќе се шмугневме во Обединетото Кралство во загреан резервоар со течна чоколада“. Леплива ситуација со гети-чоколада: Бегалците се обидуваа да влезат во ОК: Иако на почетокот беше „навистина добро чувството“ да се извлечеш од условите на замрзнување и да влезеш во резервоар со чоколада, по околу 15 минути почна да станува непријатно, рече човекот. И покрај стравот за своите животи во камионот, бегалецот рече дека било добро да се изеде целата чоколада во којашто биле пропаднати на долгото пешачење назад до нивните шатори.

„Сепак, тоа беше добра чоколада. Сè уште ја лижевме на пат кон дома. Нашите стапки се гледаа како се протегаат на патот зад нас.“

8.4. Претставувањето на имиграцијата во македонското новинарство

Илегалната имиграција како дел на стварноста е постојан предмет на новинарското известување и во македонскиот печат. Понекогаш текстот може да содржи сосема коректен дискурс, меѓутоа комбинацијата на тој дискурс со визуелен дисфемизам, слики од притворање во кои бегалците се замаглени со што се нагласува нивната криминална страна и се повлекува граница помеѓу „нас“ и „другите“, придонесуваат за создавање на негативен стереотип за имигрантите. Таквите вести обично се сместуваат во „црната хроника“.

(215) Двојно зголемен бројот на *кривични дела со мигранти*, вкупно 1 750 ја минале *нашата граница* (Макфакс, 10.03.2015)

(216) *Пронајдени* вкупно 11 *Сиријци скриени* во возила (Макфакс, 29.10.2014)

(217) *Фатени* шест сириски мигранти (Макфакс, 26.11.2014)

Во текстовите од македонскиот печат се пренесува дискурсот од западното новинарство во претставувањето на проблемот на миграцијата. Застапена е употребата на бројки со вообичаените прилози или прилошки определби за позитивно или негативно засилување на значењето како на пример *повеќе, речиси, најмалку* и *рекорден број*.

Се забележува различен однос кон овој проблем кога се известува за случаите во други земји кои се напаѓаат поради дискриминаторскиот однос кон имигрантите, додека во извештаите за домашните случаи, покрај употребата на претежно политички коректен речник во текстот, насловите содржат елементи што продуцираат негативен став кај читателот.

Како вестите се сместуваат во рамката на „ние“ и „другите“ можеме подетално да видиме од анализата претставена подолу во која поистакнато место заземаат насловите. Во насловите забележуваме примена на дискурсни структури со експресивен набој *рекорден број* и *драматичен раст* за хиперболично претставување на проблемот на имиграцијата, со што се привлекува внимание на настанот. (218) и (219) се примери на вести пренесени од странскиот во домашниот печат:

(218) Во Германија *рекорден број* доселеници (Макфакс, 19.02.2015)

(219) *Драматичен раст* на бројот Косовци кои сакаат илегално да влезат во ЕУ (Макфакс, 07.02.2015)

Во дел од текстовите во македонското новинарство се забележува политизирање на прашањето на имиграцијата преку известување за „расистичкиот однос“ на соседните и западните земји кон имигрантите, што е најмногу истакнато во насловите. Текстовите се поткрепени со фотографии на бегалци прикажани зад решетки или зад жица или сликани од грб, со што се потенцира дискриминаторскиот однос на тие земји кон имигрантите. Во ваквите вести прашањето на имиграција се употребува за делегитимизирање на политиката на соседните и западноевропските земји преку пренесување на дискурс на странски извор (на пр. на Хјуман Рајтс Воч):

(220) **Грција: полицијата апси имигранти само заради нивниот изглед:** Полицајците *ги повредуваат* и *психички малтретираат* имигрантите кои ги запираат и претресуваат и честопати *со часови ги држат во притвор*, пред да се утврди нивниот идентитет, посочи организацијата (Хјуман Рајтс Воч) во својот извештај. (Дневник, 09.02.2015)

Во дел од вестите се покажува емпатија за бегалците преку лексички средства (221): бегалците дошле *со надеж за нов почеток* и ја напуштиле *родната земја*. Овие елементи се употребени во комбинација на стратегија на напаѓање на дискриминаторската политика на соседната земја изразена со употреба на изразите со негативно значење, со кои се опишува состојбата на бегалците: *мизеруваат, го колнат денот, ги тепаат, ги депортираат*, а преку употреба на апозицијата *државата на ЕУ* за соседната земја, се нагласува контрастот помеѓу вредностите на човековите права во државата членка на ЕУ со европските:

(221) **Сириските бегалци мизеруваат во Грција**: Повеќето Сиријци што избегале од војната во *родната земја* и дошле во Грција *со надеж за нов почеток го колнат денот* кога стапнале во *државата на ЕУ*. Полицијата и ултрадесничарите *ги тепаат*, шверцерите им ги *земаат документите и заштедата*, а властите не им даваат азил и *ги депортираат*.

Веста продолжува со изазување емпатија кон сириските бегалци преку истата стратегија на употреба на негативни изрази за соседната земја (*банкротирана*) и употреба на дисфемистички вокабулар за имигрантите (*сириски бегалци, нелегални доселеници и маките на сириските бегалци*).

Пет месеци подоцна, *Сириеџот* е заглавен во *банкротираната Грција*. Приказната на Осам ги нагласува *маките на сириските бегалци*, кои во Грција *бараат сочувство*, азил или работа. Тие завршиле во *пренатрупан* притворен центар за *нелегални доселеници*. (*Нова Македонија*, 22.03.2013)

Преку претставување на состојбата на имигрантите читателот се насочува на заземање негативен став во однос на јужниот сосед. Од текстот во (222) не е јасно дали глаголската именка „чистење“, која е употребена со метафорично значење, е преземена директно од изворното гласило или е домашна парафраза која содржи сарказам за дискриминаторската политика на странската земја.

(222) Операција „метла“ против *илегалните имигранти* во Атина: Грчката полиција подготвува голема операција наречена „метла“, за „чистење“ на централниот дел на главниот град Атина од *илегални имигранти*, објави весникот „Та Неа“. (*Нова Македонија*, 21.03.2012)

Во примерот (223) подолу, каде се пренесува вест од *Гардијан*, читателот повеќе се насочува кон делегитимизирање на одлуката на судот отколку на состојбата на имигрантите, на што се алудира со знакот извличник на крајот од реченицата:

(223) **Скандалозна одлука**: За *грчкиот суд* 28 убиени имигранти, *берачи на јагоди*, не се причина за затвор на газдите убијци! (*Вечер*, 31.07.2014)

Забележуваме двоен однос кон проблемот на имиграцијата: истите медиуми кои го критикуваат ставот на западните или соседните земји кон имигрантите и самите продуцираат дискурс на дискриминација кога проблемот се префрлува на домашен терен. Критичниот однос кон другите земји го согледуваме и во насловите од долунаведените примери. Во примерот (223) погоре, во насловот е употребено реторичко прашање *Каде оди Швајцарија* и извличник кој го изразува чудењето на весникот за причината на рестриктивните мерки на Швајцарија. Во (224) критиката се изразува со реченицата *убаво им е*, а во (225) се осудува *срамниот однос кон мигрантите*. Во (225)

со синтагмата *бугарска жица*, освен што се критикува дискриминаторскиот однос кон имигрантите, се побудува и негативен став кон странската држава која се критикува.

(223) **Каде оди Швајцарија:** Помалку имигранти за да се заштити животната средина! (*Вечер*, 30.11.2014)

(224) **Велика Британија се затвора:** *Убаво им е сами со себе: Не сакаат странци*, уште помалку бегалци (*Вечер*, 28.11.2014)

(225) **Бугарска жица против имигрантите** (*Утрински весник*, 31.07.2014)

Двојните стандарди во однос на имигрантите се забележуваат во текстовите што известуваат за домашни случаи на имигранти или бегалци. Во следниот наслов саркастичната конотација на глаголот *испратиле* и употребата на придавката *полн* се показатели на негативниот став кон имигрантите и имплицитно создаваат негативна слика за нив. Во (226) изразот *македонските пруги* прави јасно разграничување помеѓу „нас“ и „другите“, а именската фраза *нов бран* предупредува на опасност потсетувајќи на слични поранешни случаи.

(226) Грците ни *„испратиле“* товарен воз *полн со имигранти* (*Нова Македонија*, 14.03.2013)

(227) **Нов бран мигранти:** По подолго време бегалците од Блискиот Исток *пак се вратија на македонските пруги*, на пат кон ЕУ (*Утрински весник*, 22.02.2015)

Негативната слика за имигрантите може да се постигне и со глаголите што означуваат негативни општествени појави (*крадат*), како и со генерализирањето на спорадични случаи.

(228) **Имигранти крадат милиони од социјалните фондови:** Банди внесуваат и психички болни во Британија за *со лажни документи да ирпат* од тамошните фондови (*Утрински весник*, 02.02.2014)

Во изборот на повратниот глаголот *се исплати* со дативната кратка заменска форма *ѝ* во (229) се согледува негативниот однос кон имигрантите и одобрување на политиката на подигнување ограда, во истото гласило во коешто, како што изнесовме погоре, се објавуваат и вестите што го критикуваат дискриминаторскиот однос на странските земји кон имигрантите.

(229) **Оградата против имигранти ѝ се исплати на Бугарија:** За да го намали приливот на *илегални имигранти* Бугарија постави ограда од бодликава жица на јужната граница во должина од 33 километри. Минатата година оваа земја се соочи со голем прилив од *речиси 10 илјади бегалци*, главно *Сиријци*, со што бројот на *баратели на азил* во оваа *најсиромашна членка на ЕУ* се зголеми за десетпати. (*Вечер*, 18.07.2014)

Во следниот пример веста е сместена во рамката „ние“ и „другите“ преку генерализација во самиот наслов со употребата на именката *Сиријци* и изборот на глаголот *нападнаа* со директниот објект *нашите граници*. Со присвојната заменка во прво лице множина *нашите*, се поставува јасна разлика помеѓу бегалците и нас. Во овој пример – извадок од репортажа во која се опишуваат илегалните преминувања на границата и драмата на бегалците – употребата на глаголот *ги нападнаа* во насловот, сведочи за неприкриен дискриминаторски став.

(230) **Сиријци ги нападнаа нашите граници:** Бројот на сириски бегалци се зголеми десетпати во соседна Бугарија, а нивниот пат за Запад минува низ Македонија (Утрински весник, 02.09.2013)

8.5. Позитивното претставување на имигрантите

Позитивниот пристап кон имигрантите може да се забележи во дел од насловите во кои се пренесува политиката на властите. Меѓутоа, дискутабилно е дали и ваквите вести имаат само информативна функција и колку придонесуваат за позитивната слика за имигрантите. За попрецизна анализа треба да се земе предвид општествениот контекст – на пр. постоењето нерешени станбени прашања на локалното население и колку весникот го зел предвид овој општествен контекст кога ја пласирал веста. Во насловот во (231), на штета на новинарското правило на концизност, се дава податок кој го нагласува потеклото на семејствата (од Косово и од Сирија) и од можните варијанти на одбрана е лексемата *дом* која има пошироко семантичко поле и имплицира „татковина“.

(231) Семејства од Косово и од Сирија ќе добијат дом во Македонија (Нова Македонија, 20.08.2014)

Во (232), иако веста е позитивна, изборот на еуфемизмот *депортира* наместо „протерува“ не го намалува дискриминаторскиот однос поради употреба на личната именка *Роми* со која се истакнува етничкото потекло на имигрантите.

(232) Македонија нема да депортира Роми. (Нова Македонија, 21.09.2010)

8.6. Дискурсот на „ние“ и „другите“ во претставувањето на имигрантите во турските медиуми

Во анализата на текстовите од турските медиуми забележавме различно претставување на прашањето на имиграцијата во зависност од читателите на медиумите. Не треба да се заборава дека весниците, од идеолошки и од комерцијални причини, можат да ги земат предвид сфаќањата на своите читатели по однос на одредени проблеми во општеството и да известуваат во согласност со нивните очекувања. Во дел од јавните гласила позастапени се вестите кои пишуваат за хуманитарните активности на властите или на хуманитарни организации, како и на индивидуални добротвори. Додека се истакнува домашната хуманост, се прави споредба со дискриминаторскиот однос на други држави кон имигрантите или кон самите турски имигранти кои се наоѓаат на Запад или пак, во однос на некои земји, се прави алузија на старите непријателства од минатото. Во таквите вести имигрантите не се претставуваат како „други“ туку како дел од „нас“. Извештаите се комбинирани со фотографии што го надополнуваат текстот и во комбинација со него ја пренесуваат саканата порака до читателот. Долниот пример е извадок од вест за извештајот на Хјуман Рајтс Воч пренесен во турскиот печат, во кој преку употреба на глаголи со негативно значење се потенцира нехуманиот однос на властите на наведената земја, а со синтагмата *срзнувачки студ* се изразува емпатија со имигрантите:

(233) ***Sırp polisinden göçmenlere kötü muamele:*** polisin sığınmacıları tehdit ettiği, aşağıladığı, para aldığı, mallarını gasbettiği, dövdüğüne yönelik iddialara yer verilen raporda,

ailisi olmayan çocukların ve bazı аилелерин ашери соғукларда баринма меркезлерине alınmayarak *dondurucu soğukta* дшарида гецеlemek zorunda bırakıldıғи kaydedildi.

'Лош третман на имигрантите од страна на српската полиција: Во извештајот во кој е изнесено тврдењето дека бегалците *се понижуваат, им се одземаат личните работи, се тенаат и им се закануваат*, се истакнува и дека децата без родители и некои семејства не се земаат во центрите за прифаќање на бегалците и дека тие се принудени да преноќуваат на *смрзнувачки студ* надвор.' (*Hürriyet*, 14.04.2015)

Сличен пример на критика во однос на политиката кон имигрантите на соседните земји може да се забележи во (234) каде во самиот наслов изразот *шокантно соопштение* го тера читателот кон посакуваната интерпретација на веста, а преку заменката *нив* јасно се истакнува дискриминаторскиот однос на западниот сосед.

(234) **Yunanistan'dan şok açıklama:** Onları istemiyoruz: *Yunanistan hükümeti, göçmenlerle ilgili acil bir plan hazırlayarak ülkede artan Suriyeli göçmenlerin başka ülkelere nakledilmeleri için BM'den yardım istedi.* Yunanistan Savunma Bakanı Panayotis Kammenos ise Yunanistan'da göç meselesinin çok büyük bir sorun haline geldiğini, ülkenin buna dayanmasının mümkün olmadığını söyledi. Kammenos, göç meselesinin *Türkiye ile de bağlantısı bulunduğunu*, AB'nin Türk hükümetine bu konuda baskı yapması gerektiğini savundu.

'Шокантно соопштение од Грција: Нив не ги сакаме: Грчката влада подготви итен план за имигрантите и побара помош од ОН за префрлање на *сириските бегалци* во други земји. Министерот за одбрана на Грција, Панајотис Каменос, истакна дека прашањето на имиграцијата е многу голем проблем во Грција и дека неговата земја не може да го издржи тоа. Каменос изјави и дека прашањето на имиграција *има врска и со Турција* и дека ЕУ треба да изврши притисок на Турција по ова прашање.' (*Hürriyet*, 14.04.2015)

Сензационализмот на вестите во кои се известува за акциите на спасување на бегалците се зголемува со фотографии од самите акции во кои е прикажана бегалската драма. Вестите како (235) подолу го изразуваат и ставот на делот од јавноста која не е задоволна од ригорозните мерки на ЕУ. Во самиот наслов отворено се искажува дека постои конфронтација меѓу двете земји по однос на ова прашање: соседот е претставен во негативно светло со изразот *ги препушти на смрт*, за разлика од домашните власти кои се претставени во позитивно светло преку глаголот *ги спаси*:

(235) **Yunanistan ölüme terk etti, Türkiye kurtardı:** Kurtarılan göçmenler, denize açıldıktan bir süre sonra Yunan botu tarafından durdurulduklarını, lastik botlarının *patlatıldığını*, Yunan botu tarafından yapılan manevralar ile *batırıldığı* ve 1 arkadaşlarının yaşanan olaylar sırasında bacağında yaralandığını anlattı.

'Грција ги препушти на смрт, Турција ги спаси: Спасените имигранти раскажуваат како, по извесно време откако се нашле на море, биле запрени од грчки чамец и нивниот гумен чамец бил пробушен и **потопен** со маневри од страна на грчкиот чамец.' (*Hürriyet*, 01.12.2015)

Прашањето на имиграцијата може да послужи за побудување на непријателства од минатото. Во самиот наслов на (226) е употребен зборот *сид* за потсетување и потенцирање на дискриминаторскиот однос на соседната земја кон турското малцинство пред 20 години. Новинарот се служи со асоцијации правејќи паралела меѓу настаните

што се случиле во голем временски интервал но кои, според него, ја покажуваат истата дискриминаторска политика на соседната земја.

(236) **Bulgaristan Türkiye sınırına 'duvar' örüyor:** Bundan yaklaşık 20 yıl önce Bulgaristan, vatandaşlarını içeride tutarak Türkiye'ye göç etmelerini önlemek için *sınıra koyduğu tel örgüyü kaldırmıştı*. Geçen yılların ardından şimdi *yeniden dikenli teller örülüyor* ancak bu kez *Türkiye'den Bulgaristan'a* göç edenleri engellemek için. İlk 30 kilometresi Eylülde tamamlanan duvarın uzunluğunun 160 kilometre olması hedefleniyor. (*Hürriyet*, 07.04.2015)

'Бугарија подигнува „сид“ кон турската граница: Отприлика 20 години пред ова, Бугарија ја имаше *трзнато жичената ограда* со која ги *задржуваше своите државјани* и ја спречуваше нивната *миграција кон Турција*. По изминатите години, сега *повторно се плете бодликава жица*, но овој пат за спречување на *мигрантите од Турција кон Бугарија*. Сидот чии први 30 километри беа завршени во септември се планира да биде долг 160 км.'

Критика и делегитимизација на политиката на Европа кон имигрантите се прави со цитирање на компетентни лица. Таа политика е опишана со изрази кои имаат голем емотивен набој како *срам на човештвото, ригорозна политика, најсмртоносно море на светот, со невидена суровост и осудени на смрт*.

(237) **Avrupa'nın tutumu insanlık ayıbına dönüştü:** İzmir'deki Gediz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Sibel Safi, AB'nin sığınmacılara uyguladığı *sert politikanın*, Akdeniz'i *dünyanın en ölümcül denizine* çevirdiğini söyledi, "*Sıradışı bir acımasızlıkla karşılaşan insanlar ölüme mahkum ediliyor*" dedi. (*Hürriyet*, 07.03.2015)

'Европскиот став се претвори во срам на човештвото: Членот на наставничкиот одбор на катедрата за меѓународно право на Правниот Факултет на Универзитетот Гедиз во Измир, помошник доцент, д-р Сибел Сафи, истакна дека *ригорозната политика* која ЕУ ја применува кон бегалците, го претвори Средоземното Море во *најсмртоносно море на светот*. „Луѓето кои се соочуваат со *невидена суровост* биваат *осудени на смрт*“, рече таа.'

Темата на имигрантите може да се пласира во предизборните кампањи во гласилата што ги поддржуваат одредени политичари. Во еден опозициски весник во насловот се наведува дека извесниот изборен кандидат ќе школува сириски деца со своја плата доколку биде избран. Веста за имигрантите се користи во изборната кампања за оцрнување на политиката на владата со директното пренесување на изјавата во која се напаѓа употребата на имигрантското прашање во политички цели од страна на владата, што како што се наведува, се коси и „со муслиманскиот и со политичкиот морал“.

(238) **Halaman, seçilirse maaşıyla Suriyeli çocuk okutacak:** CHP İstanbul 2. Bölge aday adayı Cemal Halaman, milletvekili seçildiği takdirde, *maaşını Suriyeli çocukların eğitimine* özellikle de kız çocuklarının eğitimine *harçayacağını* açıkladı. Halaman, "*İktidarın propaganda amacıyla, iç politika malzemesi* yapmak için *Türkiye'ye getirdiği bu insanlar, çocuklar hergün yeni bir acıya uyanıyorlar*. Bu manzara *Müslümanlığa da, siyasi ahlaka da yakışmıyor*" dedi. (*Cumhuriyet*, 20.03.2015)

'Доколку биде избран, Халаман со платата ќе школува сириски деца: Кандидатот за кандидат од 2. изборна област на Истанбул, на Републиканската народна партија (ЦХП) Цемал Халаман, изјави дека доколку биде избран за пратеник, *ќе ја тропи*

својата плата на школување на сириски деца, особено на женските. Халаман рече дека „овие луѓе, деца, кои власта ги донела во Турција со пропагандни цели и за да ги употребува во внатрешно-политички цели, секој ден се будат со една нова болка. Оваа глетка не му доликува ниту на исламот, ниту пак, на политичкиот морал“.

Во истиот весник во една анализа се алудира на големиот број бегалци, кој го преминува бројот на жителите на 11 општини. Ваквите споредби на бројноста на имигрантите со бројот на жителите на градовите служи за претставување на сериозноста на проблемот и имплицитно ги насочува читателите на заземање негативен став во однос на имигрантите. Овде преку синтагмата *наши градови*, во која се изнесува заеднички став со читателот, се прави разграничување на линијата „ние“ и „другите“. Деталното наведување на имињата на градовите како и пресметувањето на вкупниот број на нивното население се податоци што влијаат читателот да заземе пристрасен став кон имигрантите.

(239) **Suriyeli nüfusu 11 ilimizi geçti:** Dört yıldır süren iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınanların sayısı 2 milyona dayandı. Suriyelilerin sayısı 11 ilin toplam nüfusunu da geride bıraktı. Böylece Suriyelilerin sayısı Bayburt, Tunceli, Ardahan, Kilis, Gümüşhane, Artvin, Çankırı, Bartın, Iğdır, Sinop ve Bilecik'in 1 milyon 692 bin 213 olan toplam nüfusunu da aştı. (Cumhuriyet, 01.03.2015)

'Сириското население го мина она на 11 наши града: Бројот на оние кои бегајќи од четиригодишната граѓанска војна се засолнија во Турција *се искачи кон 2 милиона*. Бројот на Сиријците го надмина и бројот на *вкупното население* на 11 *наши градови*. На овој начин бројот на Сиријците го надмина и вкупното население од 1 692 213 жители на *Байбурт, Тунциели, Ардахан, Килис, Ѓуумушхане, Артвин, Чанкири, Игдир, Синоп и Билеџик*.

Нападите врз имигрантите од страна на населението можат да послужат како повод за напаѓање на официјалната политика кон бегалците. Во долунаведената анализа се пишува за расистичките напади врз Сиријците од страна на месното население, за што се обвинува политиката на владата. Тоа се прави преку употреба на лексеми кои можат да се сретнат во политичкиот говор: *гости, гостопримливост*, во комбинација со негативни определби: *незащитени гости, гости без статус*.

(240) **İnsanlığın travması: göç: Suriyelilere yönelik ırkçı saldırılar:** Son dönemde Suriyeli mültecilerin *durakta, parkta, evinin önünde, yani tüm yaşam alanlarında sadece Suriyeli oldukları için birçok ilde linç girişimleri yaşandı. Bu linç girişimlerini bir "gerginlik"* olarak temsil eden *ana akım medya* ve onları ucuz emek olarak çalıştıran piyasanın tutumundan ayrı düşünemeyiz. Bunlara *mültecilere uluslararası standartlarda muamele etmeye yanaşmayarak*, onları *korunaksız bir "misafir" konumunda tutan hükümetin "yüce gönüllü"* tutumunu da eklemek gerekir. Onlar *"misafir" olarak statüsüz bırakıldıkça*, kendisini buranın asıl sahibi olarak gören *statü ve itibar sahibi "konuksever" kesimlerin "Bu Suriyeliler çoğaldıkça şımardılar. Misafirse misafirliklerini bilsinler"* demelerine şaşırılmamak lazım. (Cumhuriyet, 09.02.2015)

'Траумата на човештвото: Миграции: Расистички напади насочени кон Сиријците: Во последно време во многу општини се случила *обиди за линч* на автобуски постојки, во паркови, пред нивните куќи, всушност во сите животни средини на сириските бегалци само затоа што биле Сиријци. Не можеме да ги замислиме одвоено главните медиуми кои овие обиди за линч ги претставуваат како *'затегнатост'* и ставот на пазарот којшто ги вработува како евтина работна рака. На тоа треба да му се додаде и

„високоволонтерскиот“ однос на владата која, не пристапувајќи на третман според меѓународните стандарди кон бегалците, ги држи во позиција на *незащитени „гости“*. Сè додека бидат третирали како „гости“ *без статус*, не треба да се чудиме што *'гостопримливиот'* дел од општеството со углед и статус, кој се смета себеси за прав сопственик на ова место, вели: „Овие Сиријци колку сè побројни, толку повеќе се разгалуваат. *Ако се гости, нека се однесуваат како гости.*“

Во дел од вестите се изразува критика на спротивното гледиште во однос на имиграцијата. На пример во (241) се критикува „неправедната политика“ на државата кон бегалците од туркменско потекло. Во насловот се нагласува дека нема здравствена услуга за Туркмените, додека во текстот читателот се информира дека постои поограничена здравствена услуга во споредба со онаа која им се дава на сириските бегалци. Се истакнува големата бројност на сириските бегалци, наспроти значително помалата на Туркмените и со тоа се критикува и се делегитимизира различниот пристап кон имиграцијата.

(241) **Türkmenlere sağlık hizmeti yok: 1 milyon 656 bin Suriyeli sığınmacıya tanınan sınırsız sağlık hizmetinden Türkmenler muaf tutuldu:** Hükümetin, Irak ve Suriye'den kaçarak ülkemize sığınan 34 bin Türkmen ile 22 bin Ezidi'yi “geçici koruma” statüsüne almadığı ortaya çıktı. Türkmenlerin *sadece* „acil” servislerde sunulan sağlık hizmetlerinden faydalanmaları kararı alındı. Türkmenler ameliyat, tahlil ve muayene ücretlerini kendi ceplerinden ödemek zorunda kalacak. (*Sözcü*, 05.03.2015)

'Нема здравствена услуга за Туркмените: Туркмените изоставени со неограничената здравствена услуга која им се признава на 1 656 000 сириски бегалци: Се откри дека владата не им даде статус на „привремени бегалци“ на 34 000 Туркмени и 22 000 Језиди кои, бегајќи од Ирак и Сирија, се засолнија во нашата земја. Донесена е одлука со која на Туркмените им се овозможува да ги користат *само* услугите на ургентната медицина. Туркмените ќе мораат од свој џеб да ги плаќаат трошоците за операции, анализи и прегледи.'

Извичникот во насловот на (242) има функција да го насочи читателот да заземе негативен став кон сириските ученици. Се критикува политиката на владата која им овозможува на сириските ученици да се запишуваат на универзитетите, за разлика од турските ученици кои треба да полагаат приемни испити.

(242) **Suriyeli öğrenciler için üniversitelerde yeni program!:** YÖK, *Suriyeli öğrenciler için* üniversitelerde, yeni program açılabilmesine karar verdi. (*Sözcü*, 12.01.2015)

'Нова програма на универзитетите за сириските ученици!: Одборот за високо образование одлучи за можност од отварање на нова програма (модул) *за сириските ученици.*'

Во турскиот печат се забележуваат вести кои го подгреваат дискриминаторскиот однос кон имигрантите. Веста (243) е вклопена во рамката на стравот од туберкулоза. Се употребува вметнат цитат од компетентно лице за поткрепување на тој став, со кој се предупредува дека поради имиграцијата од Сиријци во последно време има пораст на случаи на туберкулоза. Самиот наслов користи дискурс на паника поткрепен со интерпункциски елементи (извичник) и парафраза во наводници на алармантен податок кој укажува на пораст по доаѓањето на новите бегалци – Сиријците.

(243) **İstanbul'da tehlike çanları!... 'son 30 yılda ilk defa arttı'**: Türkiye'de göçmenlerin eski Sovyet cumhuriyetleri ve Afrika ağırlıklı iken son yıllarda *Suriyelilerin birinci sırayı aldığı*ni belirten Prof. Dr. Zeki Kılıçaslan, bu insanlara insani yardım yapılmasını desteklediklerini ancak Suriye'den göçle birlikte Türkiye'de özellikle de büyük kentlerde *verem hastalığının arttığını* kaydetti. (*Milliyet*, 04.04.2015)

'Камбани за опасност во Истанбул!... за првпат пораст во последните 30 години: Проф. д-р Зеки Киличаслан, кој истакнува дека, додека порано имигрантите во Турција претежно биле оние од бившите советски републики и Африка, во последниве години *на прво место се искачиле Сиријците* и дека го поддржува пружањето на хуманитарна помош на овие луѓе, но подвлекува дека заедно со имиграцијата од Сирија, во Турција, особено во големите градови, има *пораст на туберкулозата*.

Прашањето што ја интересира јавноста е дали имигрантите се само гости, како што тврди официјалната политика, или постојано ќе останат во земјата. Одговорот на ова прашање дека тие не се само гости, е даден посредно преку веста за излегувањето на новата книга на еден експерт, во која се искажани две спротивставени мислења: на населението и на стручњациите. Со временските прилошки изрази *сè уште* и *наредните 100 години* се освестува читателот за сериозноста на проблемот.

(244) **Suriyeliler bizim "misafirimiz" mi?**: Geçtiğimiz günlerde çıkan Doç. Dr. M. Murat Erdoğan imzalı "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum" isimli kitap yerel halkın Suriyelilere hâlâ misafir gözüyle baktığını ortaya koyuyor. Oysa, uzmanlara göre, önümüzdeki 100 senenin konusu bu olacak... (*Milliyet*, 29.03.2015)

'Дали Сиријците се „наши гости“?: Неодамно објавената книга со наслов „Сиријците во Турција: Општествено прифаќање и прилагодување“ од доц. д-р М. Мурат Ердоган, покажува дека месното население сè уште гледа на Сиријците како на гости. Меѓутоа, според експертите, ова ќе биде темата на наредните 100 години...

Со истакнување на прво место на информацијата дека дојденците од Сирија ги купуваат деловните простори на локалниот еснаф и им ги преземаат арапските муштери, Сиријците се прикажани како главни виновници за економската криза во трговијата, иако подолу во веста е наведена главната причина – украинската криза поради која паднал извозот за Русија. Преку избор на полисемантичкиот глагол „alıyor“, кој може да значи „купува“ но и „одзема“ и „окупира, освојува“ наместо глаголот „satın alıyor“ – „купува“, кој нема двосмислено значење, читателот се насочува кон негативен однос кон Сиријците. Хиперболичните изрази: *до мртва точка, заглавени до гуша во долгови* и податокот *150 000 луѓе* го наведуваат читателот на заклучок за сериозноста на проблемот и неговите последици по економијата. Прилогот *веќе* ја потенцира алармантноста на ситуацијата предадена со предикатскиот израз *свонат алармни свона*. И во оваа вест сириските бегалци се прикажани во негативно светло.

(245) **Bavul ticareti yarıya indi: İMÇ'de dükkanları Suriyeliler alıyor**. Arap müşteri dil ve kültür yakınlığı nedeniyle Suriyeli dükkanlara gidiyor. Zeytinburnu'nda kasımdan bu yana *üretimin durma noktasına geldiği, 150 bin kişinin işsiz kaldığı, borç batakları oluştuğu* belirtiliyor. Tablo, özellikle Rusya krizinin derinleşmesine paralel bir gelişme olduğunu gösteriyor. Laleli, Zeytinburnu ve İMÇ gibi; İstanbul'un tekstil ve deride en eski ticaret bölgelerinde *alarm zilleri çalıyor. Dükkanlar Suriyeliler'e geçiyor. İMÇ'de birçok dükkan artık Suriyeli'lerde*.

Bölge esnafından alınan bilgilere göre *Ukrayna krizi sonrası başlayan yaptırımlar ve petrol fiyatlarındaki büyük düşüşün etkisiyle ekonomisi kriz yaşayan Rusya'dan müşteri gelişinde büyük düşüş var.* (Milliyet, 23.02.2015)

’Трговијата на мало преполовена: Во Чаршијата за текстил и покуќнина (ИМЧ) дуќаните ги заземаат Сиријци. Арапските муштерии поради јазичната и културната блискост одат во сириски дуќани. Се наведува дека во Зејтинбурну од ноември навака *производството е дојдено до мртва точка, 150 000 луѓе се останати без работа* и дека се заглавени до гуша во долгови. Глетката покажува дека оваа појава се развива паралелно со продлабочувањето на руската криза. Во најстарите трговски зони за текстил и кожа на Истанбул, како Лалели, Зејтинбурну и ИМЧ *свонат алармни свона.* Дуќаните *преминуваат во рацете на Сиријците.* Многу дуќани во ИМЧ *веќе им припаѓаат на Сиријците.*

Според информациите добиени од еснафот во тој регион, има голем *пад во бројот на руските туристи кои се во економска криза под влијание на санкциите кои почнаа по украинската криза и големиот пад на цените на нафтата.*‘

8.7. Позитивното прикажување на имигрантите

Во позитивното прикажување на имигрантите се употребуваат дискурсни единици со позитивно значење, со кои може да се искажува припадност кон истата група (присвојни придавки): *своите сириски колеги* (246), зборови што изразуваат емпатија – *бегалците страдалници од граѓанската војна* (247) или глаголот *угости* (248).

(246) *Türk hekimler Suriyeli meslektaşlarını unutmadı* (Radikal, 05.03.2015)

’Турските лекари не ги забораваја *своите сириски колеги*‘

(247) *İç savaş mağduru mülteciler Türkçe öğreniyor* (Radikal, 07.04.2015)

’Бегалците *страдалници од граѓанската војна* учат турски‘

(248) **Sabah Türk'e öğle mülteciye:** İç savaştan kaçarak Ankara'daki kentsel dönüşüm bölgelerine yerleşen Suriyeli ailelerin çocuklarına *eğitim desteği* veriliyor. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Türkiye Diyanet Vakfının yürüttüğü protokol ile Altındağ bölgesinde 3 okul öğleden sonra Suriyeli öğrencileri *ağırlayacak* şekilde düzenledi. (Hürriyet, 06.03.2015)

’**Наутро за Турци, попладне за бегалци:** На децата на сириските семејства кои побегнале од граѓанската војна и се сместиле во регионите на урбаното рециклирање во Анкара им се дава поддршка во образованието. Со протоколот кој го водат Градската управа за национално образование на Анкара и Верската фондација на Турција во регионот на Алтиндаг, 3 училишта се опремија да ги *угостат* сириските ученици.‘

Ставот на весникот кон имигрантите може да биде пренесен и преку техниката на изнесување став кога се пренесува директна изјава на некое политичко или верско лице. Политиката на „отворени врати“ за бегалците од Сирија, која владата на Турција ја води, се отсликува и во новинарскиот дискурс како во (249) во кој се пренесува политички говор на верско лице. Употребени се метафорични синтагми *жени на војната* (*savaşın kadınları*) и дискурсот на емпатија кој содржи еуфемистички изрази како *наши гости*, каде што присвојната придавка *наши* сигнализира блискост со бегалците.

(249) **’Savaşın kadınları‘ sorunlarını anlattı:** İl Müftüsü Ali Melek, şöyle devam etti: "Bugün son verilere göre Türkiye yaklaşık 2 milyon misafire ev sahipliği yapıyor. Misafirlerimizin yüzde 75'ini kadınlar ve çocuklar oluşturuyor. Bu insanların *en mağdur*

olanları da hiç şüphe yok ki kadınlar ve çocuklardır. *Savaşın acımasızlığını* yaşayan ve o ortamı geride bırakan kadınlar için yaşadıkları travmayı atlatmak, yeni yerlere uyum sağlamak hiç de kolay değil. (*Radikal*, 09.03.2015)

’**„Жените на војната“ си ги искажаа проблемите:** Градскиот муфтија Али Мелек, продолжи вака: „Денес според последните податоци, Турција е *домаќин* на околу 2 милиони гости. 75 % од *нашите гости* се жени и деца. И воопшто нема сомнеж дека меѓу овие луѓе во најнезавидна состојба се жените и децата. Не е воопшто лесно за жените кои ја доживеале *суровоста на војната* и ја напуштиле таа средина да ја пребродат *траумата* што ја преживеале, да се прилагодат на новите места“.

Вестите, кои на прв поглед изгледаат недискриминаторски поради употребата на еуфемизмите, имплицитно можат да го подгреваат негативниот однос кон имигрантите. Во (250), во самиот наслов се навестува дека освен другите, постои и *авганистанска драма*; во веста се известува за протестот на авганистанските бегалци, но со релативната реченица *Турција, која последните години пружа гостопримство на бегалци од многу региони на светот* и податокот дека *Авганистанците немаат работни дозволи*, го насочуваат читателот на сознание дека се работи за илегални работници.

(250) **Bu da Afgan dramı..:** Manisa’da yaşayan Afgan asıllı mülteciler, valilik önünde açtıkları pankartla *çalışma izni talep etti. Son yıllarda dünyanın birçok bölgesinden mültecilere evsahipliği yapan Türkiye’de yaşamını sürdürmeye çalışan Afganistanlılar da çalışma izinleri olmadığı için zor günler geçiriyor.* (*Hürriyet*, 13.01.2015)

’**А ова е авганистанска драма..:** Бегалците од авганистанско потекло, со плакатот што го отворија пред валијатството, **побараа работни дозволи**. И Авганистанците кои се обидуваат да се одржат во живот во Турција, *која последните години пружа гостопримство на бегалци од многу региони во светот*, минуваат тешки денови поради непоседување работни дозволи.

8.8. Рамката „ние“ и „другите“ во функција на сензационализмот во турското новинарство

Турските таблоиди употребуваат вести со сензационалистичка содржина истакнувајќи ги негативните страни на прашањето на имигрантите, како што се вестите за сириските жени кои се купуваат како втори сопруги. Тие се придружени со фотографии во кои се прикажани забрадени сириски жени во долги редици, како да чекаат ред за мажење. Преку безличната конструкција *се прикажува*, се истакнува непроверената информација за тоа колку вреди една жена во одредено место од земјата. Иако во следната вест е употребен сосема коректен дискурс и се изразува сочувствување со *драмата на Сиријците*, сожалувањето кон имигрантите претставува еден вид дискриминација: бегалците се претставуваат во мошне негативно светло, што ги дистанцира уште повеќе од читателот.

(251) **Suriyeli kadın 5000 lira:** Şanlıurfa’da *Suriyeli bir kadının 5 bin Lira’ya (yaklaşık 1800 euro) alındığına* dikkat çekilen haberde, ikinci eş olarak alınan Türk kadınlarının değerinin daha yüksek olduğu belirtiliyor. Şanlıurfa Kadın Hakları Derneği Başkanı Özlem Ulutaş’ın, „Eskiden ikinci eşi zenginler alıyordu. Şimdi ekonomik durumu çok iyi olmayanlar da ikinci evlilik yapmaya başladı” sözlerini aktaran *Stern* dergisi, Urfa’da *bir kadının iki kilo patatese eşdeğer olduğunu söylediğini* yazdı. (*Posta*, 08.04.2015)

’Сириска жена 5000 лири: Во веста, во која се подвлекува дека во Шанлиурфа *сириска жена се купува за 5 илјади лири* (околу 1800 евра), се наведува дека вредноста на турските жени што се земаат како втори сопруги е поголема. *Штерн* ги пренесува следните зборови на претседателката на Друштвото за женски права на Шанлиурфа, Озлем Улуташ: „Порано втора сопруга земаа богатите. Сега и оние кои материјално не стојат многу добро, почнаа да склучуваат втори бракови“ и пишува дека *се прикажува како во Урфа една жена вредела колку два килограми комптири.*‘

Во некои сензационалистички известувања се дава значајно место на настаните во кои бегалците се претставени како питачи кај кои се пронајдени големи суми пари (252), или како шверцери на оружје (253) и илегални работници (254). Во овој вид вести негативната претстава за бегалците се засилува со повеќе фотографии и со известување за криминогеното однесување на поединци. Таквата стратегија има функција да се генерализираат поединечни случаи како општа појава. Во следните примери се нагласува и нивната етничка припадност – *Сиријци*.

(252) **Dilencilerin üzerinden servet çıktı!:** 71 yaşındaki dilencinin üzerinde 21 bin 750 lira, karısını savaşta kaybeden ve 5 yaşındaki kızı ile dilenen *Suriyeli dilencinin kabanında sakladığı çoraplarda ise 11 bin 721 lira ile 8 bin 850 Suriye lirası bulundu* (*Posta*, 28.03.2015)

’Питачите имале цело богатство на себе!: Кај 71-годишниот питач се пронајдени 21 750 лири, додека, пак, кај *сирискиот питач* кој ја загубил жената во војната и питал со петгодишната ќерка, во чорапите скриени во кабаницата се пронајдени *11 721 турски и 8850 сириски лири.*‘

(253) **Suriyelilerin kaldığı evde cephane çıktı:** Mardin'de *Suriyelilerin kaldığı bir eve düzenlenen operasyonda* uçaksavar, Kalaşnikof, Bixi, Doçka ve M-16 marka silahlara ait toplam *3 bin 95 mermi* ele geçirildi. (*Posta*, 08.04.2015)

’Во куќа во која отседнувале Сиријци откриен магацин со муниција: *При операција* изведена врз една куќа во Мардин во која отседнувале *Сиријци*, заплени се *3 095 зрна муниција* за противавионски ракети, калашникови и марки на оружје бикси, дочка и M-16.‘

Во веста подолу, која привидно има информативен карактер, имплицитно се сугерира дека има работници на црно од *Сирија*. Текстот е придружен со фотографија на која сирискиот работник е претставен со замаглено лице како лежи во локва крв на земја покрај мермерни плочи. Временската определба – *во време кога во фабриката немало никој*, укажува дека работникот работел илегално.

(254) **Suriyeli işçinin feci sonu:** Bursa'da *Suriyeli bir işçi*, üzerine düşen tonlarca mermer kütlesinin altında kalarak can verdi. Suriye'deki savaştan kaçarak Bursa'ya gelen Nazmi Ali (40), 20 gün önce Bursmer mermer fabrikasında işe başladı. Ali, *fabrikada kimsenin olmadığı bir zamanda*, bilinmeyen bir sebeple üzerine düşen tonlarca mermerin altında kalarak feci şekilde can verdi. (*Milliyet*, 04.04.2015)

’Ужасен крај на сирискиот работник: Еден *сириски работник* го загуби животот во Бурса затрупан под тони мермер. Назми Али (40) кој бегалки од сириската војна дојде во Бурса, пред 20 дена почна да работи во фабриката за мермер „Бурсмер“. Али го загуби животот на ужасен начин затрупан под тони мермер, *во време кога во фабриката немало никој.*‘

Во долунаведениот пример сензационалистичката вест е комбинирана со повеќе фотографии за сириските деца коишто пребираат храна по контејнери. Уште во самиот наслов се искажува емпатија и имплицитно се критикува политиката на властите кон сириските бегалци. Колокациите како што се: *ни го распараа срцето, срцепарателни призори, еве ги тие срцепарателни глетки!*, кои само во насловот и во самиот почеток на веста се повторуваат неколкупати, го наведуваат читателот да заземе ист став со весникот. Употребата на хиперболата *со килограми* и прилошката определба *во ѓубре* наспроти изразите *борбата со студ и глад на Сиријците, измрзнатата марула и ги однесоа дома*, го потенцира контрастот на изобилството од храна на еден дел од општеството од една страна, и бедната состојба на сириските бегалци, од друга. Тука е употребена стратегијата на генерализација од еден пример, со што веста имплицитно создава општа слика за сите бегалци во земјата. На крајот од извадокот се цитира еден жител кој апелира за помош од властите, со што се прави јасна критика на политиката кон бегалците.

(255) **Suriyeli çocuklar yürek burktu:** Suriye'deki savaştan etkilenerek ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyelilerin açlık ve soğukla mücadelesi ortaya yürek burkan görüntüler çıkarıyor.

Yürek burkan o görüntüler! Antalya Toptancı Hali'nde *kilolarca sebze ve meyve*, don nedeniyle pazar tezgahları yerine *çöpe döküldü*. *Don yemiş marul, domates, salatalık gibi ürünler kentteki Suriyeli çocuklar tarafından alınarak, evlerine götürüldü*. Selahattin Arca, "Vatandaşlar çeşitli giyim eşyası yardımında bulunuyor. Ancak kömür ve yiyecek yardımı yeterince gelmiyor" diyerek *yetkililerden yardım talep etti*. (DHA, Sözcü, 09.01.2015)

'Сириските деца ни ги кинат срцата: *Борбата со студ и глад на Сиријците*, кои поради војната во Сирија биле приморани да ја напуштат својата земја, ни пружа *срцепарателни призори*. *Еве ги тие срцепарателни призори!*

На кванташкиот пазар во Анталија, поради мразот *килограми* зеленчук и овошје, наместо на тезгите *се истурија во ѓубре*. *Измрзнатите марула, домати, краставици, сириските деца во градот ги собраа, ги однесоа дома*. „Граѓаните пружаат помош во облека. Но, не добиваме доволно помош во кумур и храна“, истакна Селухатин Арца и *побара помош од властите*.

8.9. Сличностите и разликите во новинарскиот дискурс за имиграцијата од англиското, македонското и турското новинарство

Во контрастивната анализа што ја спроведовме на текстовите од британското, македонското и турското новинарство, забележавме дека новинарскиот дискурс, главно, креира негативна слика за имигрантите. За опис на учесниците во миграциските движења, во новинарскиот дискурс се употребуваат следниве лексеми: *бегалци, мигранти, баратели на азил* и со голема застапеност се употребува синтагмата *илегални имигранти*. Повеќе е претставена криминалната страна на имиграцијата: се прикажуваат вести поврзани со илегалните премини, работењето на црно и други видови криминал. Почесто се прикажуваат негативните страни на имигрантите, многу малку се прикажува човечката димензија на појавата. Ваквиот пристап на негативно прикажување и генерализација на имигрантите од страна на медиумите, создава негативен стереотип за имигрантите во општеството: сите имигранти се сиромашни, необразовани, работат на црно и се склони кон криминал. Ваквото прикажување побудува ксенофобичен и расистички став кај читателите и не придонесува за прифаќање на имигрантите, туку за нивно дистанцирање од општеството.

Во сите три вида дискурси се забележува политизирање на вестите за имиграција: во англојазичното и во турското новинарство ова прашање се употребува за критиката на владејачката партија, како и за напаѓање на политиката на соседните земји, што е карактеристично и за македонското новинарство. Во него се забележува и примена на двојни стандарди по однос на имиграцијата: се критикува дискриминаторскиот однос кон имигрантите во западните и во соседните земји, а се покажува истиот однос кога се известува за домашните случаи.

Во англојазичното и во турското новинарство се забележува поголем сензационализам изразен преку бомбастични наслови или преку прикажување фотографии кои негативно ги прикажуваат имигрантите. Визуелниот дискурс е претежно негативен и во македонското новинарство.

Во сите три вида дискурси бегалците се прикажуваат зад огради, бодликави жици, со замаглени лица и повеќе во сцени каде што се судираат со властите. Сето ова придонесува за дистанцирање и неприфаќање на имигрантите и бегалците од останатата општествена заедница.

Во дел од турското новинарство, кое ја поддржува политиката на отворени врати на државата, се забележува покажување на хуманата димензија на проблемот, се опишуваат трагичните судбини и акциите на хуманитарна помош на властите и разни организации. Во опозициските весници повеќе се прикажува негативната страна на имигрантите и преку навидум информативен начин имплицитно се формира негативна слика за „другите“. Тоа се постигнува со техники за привлекување внимание (со извичник во самиот наслов, забележано и во македонското новинарство), генерализирање на поединечни примери, или со изразување на емпатија, со која бегалците и имигрантите се поставуваат во дискриминирана позиција, т.е. група која треба да се сожалува.

Во написите во британскиот новинарски дискурс, кои обично го претставуваат ставот на гласилото кон одреден проблем, се забележува и отворена дискриминација кон имигрантите. Во информативните написи дискриминаторскиот однос е прикриен, но се импликува преку истакнување на големи бројки, ставање во истакната позиција, претставување на лични сведоштва за илегалните премини на бегалците преку репортажи (со директен говор на соговорникот), информирање на читателот со графикони и карти за тоа каде се концентрирани имигрантите во земјата и преку сензационалистичко прикажување на случките со имигрантите.

9. ЗАКЛУЧОЦИ

Во истражувањето на манипулативната моќ на новинарскиот дискурс во англојазичните, во македонските и во турските медиуми извршивме анализа на јазичните стратегии што се употребуваат во медиумите за пренесување на одредена идеологија во општеството со цел да влијаат врз јавното мислење. Со анализа на јазичните елементи во англиските, во македонските и во турските новинарски текстови, применувајќи ги методата на критичка анализа на дискурсот и методата на контрастивна анализа, се обидовме да ги откриеме стратегиите со кои се постигнува манипулација на читателите на новинарските текстови.

Во анализата обработивме примерок од различни текстови од англојазичното, македонското и турското новинарство објавувани во еден подолг период. Тоа се новинарски вести и извештаи од информативен карактер, но кои поседуваат и скриена манипулативна цел. По анализата на општите својства и стратегии кои се употребуваат за насочување на читателот, анализиравме три големи настани кои се случиле на глобално ниво: епидемијата на ебола, пандемијата на ковид-19 и имиграцијата. Овие настани во новинарскиот дискурс се сместуваат во две идеолошки рамки: рамката на „ние“ и „другите“, со која се вршеше дистанцирање на загрозените групи од општеството и рамката на стравот, со која се создаваше паника и страв меѓу читателите.

Истражувањето го започнавме со претпоставката дека новинарските текстови во англискиот, македонскиот и турскиот јазик се служат со избрани јазични стратегии преку кои влијаат врз формирањето на ставот на читателите. Резултатите на истражувањето покажаа дека претпоставката е точна. Се потврди и втората претпоставка дека новинарскиот дискурс ги преувеличува настаните и создава паника и страв меѓу читателите со цел да привлече поголем број читатели. Заклучивме дека тоа се постигнува со постојано повторување на истата тема и со користење на дискурс на страв и паника.

Третата претпоставка се однесуваше на сличностите на стратегиите со кои се служат медиумите од трите говорни подрачја. Со контрастивната анализа покажавме дека тие стратегии се слични. Сепак дополнително претпоставивме дека некои стратегии можат да се формираат од самата средина во која делуваат медиумите (бидејќи реалноста се обликува според сфаќањата, менталитетот и светогледот на одредена читателска публика). Оваа претпоставка не се потврди бидејќи некои имплицитни значења во македонското и турското новинарство се „увезуваат“ преку вестите преземени од западните медиуми, поради влијанија на доминирачкото западно новинарство. Во анализата утврдивме дека во известувањето за настаните од светот македонското новинарство ја употребува лексиката на западното новинарство бидејќи од него ги презема агенциските вести. Покрај тоа, преку употребата на слични стратегии во македонскиот и во турскиот новинарски дискурс се пресликуваат стереотипите што постојат и се култивираат во англојазичните печатени и електронски медиуми.

Во однос на анализата на јазичните средства употребени во новинарскиот дискурс од англиското, македонското и турското говорно подрачје можеме да кажеме дека во трите видови дискурс се употребуваат специфични лексички и граматички средства за манипулирање на читателите. Сличностите и разликите во дистрибуцијата на тие средства во трите јазика се должат на разликите во вокабуларот и структурата на тие јазици.

Во анализата на формалните и функционалните карактеристики на лексичките елементи во новинарскиот дискурс од трите говорни подрачја се обидовме да го пронајдеме скриеното значење и различните стратегии на употребата во новинарските текстови. Утврдивме дека новинарскиот дискурс се служи со метафори, колокации, идиоматски изрази со кои читателот се насочува да заземе одреден став за настанот за

кој се информира. Се употребуваат и лексички единици со идеолошка конотација, но исто така и посебни лексички средства за создавање на негативна претстава за „другиот“.

Во анализата и споредбата на јазичните карактеристики на најистакнатиот дел од новинарските написи – новинарските наслови – во англискиот, во македонскиот и во турскиот јазик забележавме дека тие покажуваат слични карактеристики кои потекнуваат од ограничувањата што ги наложува новинарскиот жанр: се испушта сето она што може да се подразбере. Основниот принцип што се применува во обликување на насловите во новинарскиот дискурс е економичноста на изразување и релевантноста. Во оваа функција се применуваат следните стратегии: испуштање на копулата (во англискиот и во македонскиот дискурс) и на главниот глагол, избегнување на модални глаголи, употреба на скратени пасивни форми, употреба на номинализации, како и употреба на интерпунктиски знаци во замена за лексички единици. Поради принципот на економичност во англиските наслови, редовно се испушта членот по што тие се разликуваат од македонските наслови. Концизноста е позастапена во насловите на англиски јазик, каде додатно во таа функција се избегнуваат сложени временски форми и се применува транспозиција на време, што не е вообичаено за македонските наслови. Овие разлики се појавуваат поради специфичностите на одделните јазици, но во изборот на јазичните средства влијае и профилот на примателите на пораката, т.е. читателите.

И во употребата на основните глаголски категории – време и начин – се забележуваат сличности и разлики меѓу јазиците. Во англиските наслови повеќе се употребуваат редуцирани пасивни конструкции. Во однос на времето, англискиот новинарски дискурс се карактеризира со две својства: избегнување на сложени временски форми и транспозиција на време. Транспозицијата се однесува на употребата на сегашно време за кодирање на минати или идни настани што е честа појава и во македонските наслови. Заради постоење на категоријата прекажаност во македонскиот глаголски систем, насловите со сум-перфект овозможуваат дистанцирање на авторот од вистинитоста на информацијата. Насловите во англискиот и во македонскиот јазик се одликуваат со избор на посебни лексички единици: тоа се пократки и ефектни зборови во англиските наслови: *act, ban, blast, clash* и слично и интернационализми во македонските наслови: *перформанс, инсталација, фокус, статус кво и сл.* Се употребуваат често и идиоматски изрази: *Achille's heel, рамо до рамо* што е случај и со турските наслови. Во сите наслови се почитува принципот на релевантност: се забележува тенденцијата на ставање тежиште врз лексичката информација и истакнување на партиципантот на дејството преку синтаксичките промени во збороредот.

Во анализата на јазичните единици во претставувањето на еболата во англојазичниот, во македонскиот и во турскиот новинарски дискурс утврдивме дека во трите различни дискурса се употребува сличен арсенал на дискурсни единици: емоционално обоена лексика, метафорично употребени глаголи, колокации, бројки, пасивни конструкции и слично за претставување на еболата. Покрај лексичките единици ги утврдивме и граматичките конструкции што се употребуваат во дискурсот на страв и паника.

Во истражувањето покажавме дека во македонското и во турското новинарство се пресликуваат моделите користени во западното новинарство и дека тие се пренесуваат и на локалните настани. Прекумерното пласирање на вестите за ебола придонесе да се создаде атмосфера на страв. И покрај непотврдени случаи на ебола во Македонија и Турција, стравот се употребуваше како рамка за пласирање на вестите за еболата најмногу од комерцијални причини.

Утврдивме дека употребените лексички средства во трите јазика се слични: зборови и изрази со силен емоционален набој (*safe burial, devastating impact, deadly virus, disease epicenter*), кои често се комбинираат со медицински вокабулар. Името на болеста се персонифицира и се употребува со глаголи и определби кои се однесуваат на живи суштества. Тоа се персонификациите во колокациите *ebola battle, deadly virus* или *fight ebola*, а во некои написи еболата се пишува со голема буква како лична именка. Персонификацијата е засилена со метафори за поживо отсликување на опасноста од еболата. За убедување на читателот во големиот замав на болеста се употребуваат бројки за да се потенцира опасноста. Бројките можат да бидат придружени со неопределени определби (*nearly, almost, голем број луѓе, некои пациенти*) со што се избегнува да се наведат проверени факти.

Од синтаксичките средства се употребуваат пасивни конструкции; агенсот не се спомнува или поради тоа што е непознат или пак, поради непровереноста на информацијата. Од прагматичко-текстуални средства се забележува поставување на ударната информација во насловот за да се привлече вниманието на читателот.

Во сите три вида новинарски дискурси еболата се претставува преку двете идеолошки рамки: рамката на стравот и рамката на „ние“ и „другите“. Големiot публицитет на известување на непотврдени случаи покажува дека еболата се пласираше како комерцијален медиумски производ. Оваа тема се користеше и за прикривање на вистинските проблеми или други важни настани во општеството.

Во анализата на претставувањето на пандемијата на ковид-19 во новинарските написи од англојазичниот медиумски простор, можеме да заклучиме дека дискурсот на короната се служи со двете идеолошки рамки: рамката на „ние“ и „другите“ и рамката на стравот која повеќе се користи во претставување на короната. Забележана е употребата на бројки со кои се истакнува смртноста на болеста преку ставање акцент на заразноста. Се даваат навидум информативни вести и упатства за превентивни мерки, се пренесуваат разни анкети и анализи кои го испитуваат реагирањето на црниците на короната и нивната недисциплинираност во однос на преземањето на превентивните мерки.

Во рамката на „ние“ и „другите“ се пренесуваат вести за имигрантите кои се претставени како преносители на короната. Од реторички средства се употребуваат метафори и персонификации (*короната убива*). Се пренесуваат личните приказни на жртвите со цел поттикнување на емпатија кај читателите, т.е. се врши експлоатација на чувствата.

Во вестите од македонските медиуми забележавме дека короната се сместува во рамката на стравот. Негативните вести доминираат над позитивните, но има и вести со непотврдени податоци. Постои тенденција да се пласираат вести во кои основната – информативната функција е подредена на манипулацијата: создавање на страв и паника. Сите вести од медицинските извори се пренесуваат како новинарски информации, што продонесе за популаризирање на медицинскиот речник.

Во турските медиуми дискурсот за короната беше негативен поради тоа што е сместен во рамката на стравот и рамката на „ние“ и „другите“. Во рамката на стравот се користат разни стратегии, како на пример, истакнување бројки, цитирање на податоци од разни истражувања, поврзување на други болести со короната.

Во рамката на „ние“ и „другите“ во комбинација со рамката на стравот се сместуваат вестите за корона поврзани со имигрантите. Тоа повеќе е присутно кај опозициските весници, бидејќи тие ја критикуваат политиката на власта за прифаќање на бегалците. Темата за короната беше многу експлоатирана и ги засенуваше сите други настани. Таквата застапеност во голема мера беше мотивирана од комерцијални причини (за поголема читаност на вестите).

Во критичката анализа на новинарскиот дискурс, во кој се претставува имиграцијата во британските, во македонските и во турските медиуми, се обидовме да ги откриеме имплицитните значења со манипулативна моќ. Анализата ги опфати и експлицитните дискурсни единици кои се во функција на негативно прикажување на имигрантите. Анализата ја спроведовме користејќи поголем број написи од поистакнати гласила на трите јазични подрачја за да добиеме пореална слика за јазичните стратегии употребени во претставувањето на имиграцијата. Написите ги разгледавме во рамките на општествено-политичкиот контекст на имиграцијата во секоја земја. Анализата покажа дека написите за имиграцијата ја надминуваат својата информативна функција и дека вршат и идеолошко насочување на јавното мислење или комерцијално-сензионалистичко насочување. За таа цел се сместени во рамката на стравот и рамката на „ние“ и „другите“.

Во анализата се обидовме да ги откриеме сличностите и разликите помеѓу претставувањето на имиграцијата во овие рамки. И покрај сличностите во изборот на лексичките единици, забележавме дека во секој од трите видови дискурс се отсликуваат и одредени политички ставови во однос на актуелната внатрешна или надворешната политика на трите земји. Забележавме употреба на емоционално обоена лексика, метафори, бројки и други дискурсни единици. Негативното прикажување исто се остварува и преку генерализација на фактите со што се создава негативен стереотип за имигрантите: сите имигранти се илегални, сиромашни, необразовани, работат на црно, склони се кон криминал. Ваквото прикажување развива ксенофобични и расистички ставови кај читателите.

Во анализарините текстови од трите јазични заедници се забележува политизирање на вестите за имиграцијата: во британското и во турското новинарство ова прашање се употребува за критика на владејачката партија, како и за напаѓање на политиката на соседните земји (што е карактеристично и за македонското новинарство). Во англојазичното и во турското новинарство се забележува поголем сензионализам, кој се изразува преку бомбастични наслови или преку прикажување фотографии кои ги прикажуваат имигрантите во негативно светло. Визуелниот дисфемизам е застапен во сите три вида дискурси: бегалците се прикажуваат оградени од другите или во конфликт со полицијата.

Во информативните написи дискриминаторскиот однос е прикриен, но се имплицира со разни стратегии (наведување на големи бројки, репортажи со лични сведоштва за илегалните премини на бегалците, употреба на графикони и карти за присуството на имигрантите во земјата).

Во истражувањето утврдивме дека во македонското и во турското новинарство се пресликуваат моделите на известување од западното новинарство, што особено се забележува во комбинацијата на текстовите со фотографии кои негативно ги прикажуваат имигрантите и бегалците, па така придонесуваат за нивното неприфаќање од останатата општествена заедница.

Значајна придобивка на ова истражување се резултатите од дискурсната анализа на „манипулативните“ лексички и граматички средства. Покажавме кои стратегии ги употребуваат медиумите во трите земји во формирањето на јавното мислење под влијание на владејачката елита. Таквата анализа ќе придонесе за подигање на свеста на читателите за манипулативната моќ на медиумите.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Бужаровска, Е (2020). Информациската структура и синтаксата на простата реченица. *Современа филологија* 4 (1), 7-19.
- Дртковски, Г. (2013). *Вонредна состојба*. Скопје: Љубовта е петтиот елемент.
- Дучевска, А. (2005). *Анализа на текстот и дискурсот во македонскиот јазик*. Докторска дисертација. Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ, Скопје.
- Кусевска, М. и Бужаровска, Е. (2020). *Прагматика: Јазик и комуникација*. Скопје: Арс Ламина.
- Мишак, К. (2014). *Во весниците пишува се (... а нешто и не)*. Скопје: Арс Ламина.
- Agger, B. (1992). *The discourse of domination: From the Frankfurt school to postmodernism*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Albrecht, D. (2022). Vaccination, politics and COVID-19 impacts. *BMC Public Health* 22(1), 96. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-12432-x>
- Altheide, D. L. (1991). *Media worlds in the postjournalism era*. New York: Routledge.
- Altheide, D. L. (1997). The news media, the problem frame and the production of fear. *The Sociological Quarterly* 38(4), 647-668.
- Altheide, D. L. (2003). Mass media crime and the discourse of fear. *The Hedgehog Review* 5(3), 9-25.
- Altheide, D. L., and Michalowski, R. S. (1999). Fear in the news: A discourse of control. *The Sociological Quarterly*, 40(3), 475-533.
- Altheide, D. L., and Snow R. P. (1991). *Media worlds in the postjournalism era*. Hawthorne, NY: Aldine.
- Austin, L. J. (1975). *How to do things with words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Barker, M. (1981). *The new ideology: Conservatives and the ideology of tribe*. London: Junction Books.
- Berger, A. A. (2000). *Media and communication research methods*. London/ New Delhi: Sage Publications, Inc.
- Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., and Finegan, E. (1999). *Longman grammar of spoken and written English*. London: Longman.
- Biber, D., and Conrad, S. (2009). *Register genre and style*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blakemore, D. (2002). *Relevance and linguistic meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloor, T., and Bloor, M. (2013). *The functional analysis of English: A Hallidayan approach*. New York: Routledge.
- Bourdieu, P. (1992). *Language and symbolic power*. Cambridge, MA: Harvard University Press..
- Charteris-Black, J. (2005). *Politicians and rhetoric: The persuasive power of metaphor*. New York: Palgrave Macmillan.
- Clover, C. J. (1992). *Men, women, and chain saws: Gender in the modern horror film*. Princeton: Princeton University Press.
- Bottomore, T. (2013). *Frankfurt Okulu ve eleştirisi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Debiec, J., and Le Doux, J. (2004). Fear and the brain. *Social Research* 71(4), 807-818.
- Domke, D., McCoy, K., and Torres, M. (1999). News media, racial perceptions and political cognition. *Communication Research*, 26(5), 570–607.
- Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication* 43(4), 51-58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis*. London: Longman.
- Fairclough, N. (2004). *Analysing discourse, textual analysis for social research*. London/New York: Routledge.
- Fernandez, E. C., and Lirola, M. M. (n.d.). Lexical and visual choices in the representation of immigration in the Spanish press. Retrieved March 10, 2015, from http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/21451/1/Crespo_Martinez_Proof_1_Revised.pdf

- Foner, N., and Simon, P. (Eds.). (2015). Fear, anxiety, and national identity: Immigration and belonging in North America and Western Europe. In N. Foner, P. Simon (Eds.), *Fear, anxiety, and national identity* (pp. 1-30) Russell Sage Foundation.
- Foucault, M. (1972). *Archeology of knowledge*. London: Tavistock Publications.
- Full, B. (2010). Spitzer, Leo. In *Handbook of Medieval Studies* (pp. 2655-2661). De Gruyter.
- Grice, P. (1989). *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Halliday, M. A. K., and Matthiessen, C. (2014). *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. London /New York: Routledge.
- Harris, Z. S. (1952). Discourse analysis. *Language* 28(1), 1-30. Retrieved on 06.05.2023, from http://www.troispier.com/assets/files/bibliographies/discourse/harris_discourse.pdf
- Harris, S. Z. (2018). *Discourse Analysis Reprints*. London: Forgotten Books.
- Kelly, M. (Ed.). (1994). *Critique and power: Recasting the Foucault/Habermas debate*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Kochan, A. A. (2023). Properties of English and Macedonian news headlines/Oсобеностите на англиските и македонските новинарски наслови. *European Journal of Applied Linguistics Studies*, 6(1), 149-163.
- Kolsto, P. (Ed.). (n.d.). *Media discourse and the Yugoslav conflicts*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.
- Köhler, L. (2020). The fear of immigration: Its roots and underlying dynamics in East Germany from a socioeconomic perspective (Unpublished master thesis). School of Economics and Management, Lund University, Sweden.
- Lakoff, G., and Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lambrecht, K. (1994). *Information structure and sentence form*. Cambridge: Cambridge University Press
- Leech, G., and Svartvik, J. (1978). *A communicative grammar of English*. London: Longman.
- Le Bon, G. (2015). *Kitleler psikolojisi*. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Levinson, C. S. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Levi-Strauss, C. (1974). *Structural anthropology*. New York: Basic Books.
- Machin, D., and Mayr, A. (2002). *How to do critical discourse analysis: A multimodal introduction*. London: Sage.
- Marko, D. (2013). Fear control in media discourse. *Southeastern Europe* 37, 200-219.
- McQuail, D. (2000). *Mass communication theory*. London: Sage.
- Matei, S. (2011). Media and migration: Layers of knowledge in Romanian written press. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology* 2(2), 85-102.
- Montgomery, M. (1992). *An introduction to language and society*. London/New York: Routledge.
- Mora, N. (2008). *Medya çalışmaları, medya pedagojisi ve küresel iletişim altkitap* [Media studies, media pedagogy, and global communication subbook]. academia.edu/2234200/IKTIDAR_VE_HABER
- Neshkovska, S., Strezovska, T. Z. (2023). *Investigating political discourse: Theoretical and practical approaches*. Bitola: Macedonian Science Society.
- Philo, G., Briant, A., and Donalt, P. (2013) *Bad news for refugees*. London: Pluto Press.
- O'Donnell, M. (n.d.). *Introduction to systemic functional linguistics for discourse analysis* [PDF document]. Retrieved on 19.03.2015, from <http://web.uam.es/departamentos/filoyletras/filoinglesa/Courses/LFC11/LFC-2011-Week1.pdf>
- Ogbodo, O. N., Onwe, I. E., et al. (2020). Communicating health crisis: A content analysis of global media framing of COVID-19. *Health Promotion Perspectives* 10(3), 257-269.
- Propp, V. (1968). *Morphology of the Folktale*. Austin: University of Texas Press.
- Rasmussen, D. M. (Ed.). (1996). *The handbook of critical theory*. Oxford: Blackwell.
- Sabès-Turmo, F. (2010). Analysis of the journalistic treatment given to the migration phenomenon. *Revista Latina de Comunicacion Social* 65, 30-44.
- Sadock, M.C. (1974). *Toward a Linguistic Theory of Speech Acts*. Cambridge: Academic Press.
- Schiffrin, D., Tannen, D., and Hamilton, H. E. (Eds.) (2001). *The handbook of discourse analysis*. Oxford: Blackwell.
- Searle, J. R. (1970). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thredgold, T. (2009). *The media and migration in the United Kingdom, 1999 to 2009*. Washington, DC: Migration Policy Institute.

- Tokgöz, O. (2000). *Temel gazetecilik* [Basic journalism]. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Trajkova Strezovska, Z., Neshkovska, S. (2023). *Investigating media discourse: Theoretical and practical approaches*. Bitola: Macedonian Science Society.
- Türkoğlu, N. (2016). *Medya okuryazarlığı* [Media literacy]. İstanbul: Pales Yayınları.
- Van Dijk, T. A. (1983). Discourse analysis: Its development and application to the structures of news. *Journal of Communication* 33, 22-43.
- Van Dijk, T. A. (1988). *News analysis: Case studies of international and national news in the press*. New York: Routledge.
- Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A multidisciplinary approach*. London: Sage.
- Van Dijk, T. A. (2001). Critical discourse analysis. In D., Schiffrin, D., Tannen and H.E., Hamilton (Eds.). *The Handbook of Discourse Analysis* (pp. 352-364). Oxford: Blackwell.
- Van Dijk, T. A. (2006). Ideology and discourse analysis. *Journal of Political Analysis* 11(2), 115-140. DOI:[10.1080/13569310600687908](https://doi.org/10.1080/13569310600687908)
- Van Dijk, T. A. (2012). *Ideology and discourse: A multidisciplinary introduction*. Barcelona: Pompeu Fabra University [PDF document]. Retrieved on 06.03.2023, from <http://www.discursos.org/unpublished%20articles/Ideology%20and%20discourse.pdf>
- Van Dijk, T. A. (2018). Discourse and migration. *Qualitative research in European migration studies*, 227-245.
- Van Dijk, T. A., and Walter, K. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic Press.
- Widdowson, G. H. (2007). *Discourse Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Wodak, R. (2013). *Critical discourse analysis*. London: Sage.
- Wodak, R., Busch, B. (2004). Approaches to media texts. In J. H. Downing (Ed.), *The Sage handbook of media studies*. 105-123. London: Sage.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.

Биографија на авторот

Асуде Абдул Кочан е родена во 1964 г. во Скопје. Дипломирала на Катедрата за англиски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Со одбраната на магистерскиот труд под наслов „Заедничките заемки од арапско, персиско и турско потекло во англискиот и во македонскиот јазик“ се здобива со звањето магистер по филолошки науки на истоимениот универзитет. Работела како новинар во Редакцијата на турски јазик на Македонската радио-телевизија, потоа како новинар во внатрешно-политичката редакција и уредник на еколошката рубрика во весникот „Бирлик“, кој излегувал на турски јазик во Скопје. Од 1995 г. работи и живее во Турција, од каде долги години била дописник на повеќе македонски медиуми, меѓу кои на македонската и турската редакција на МРТВ, агенцијата „Макфакс“ и весникот „Слободен печат“. Преведувач е на повеќе од дваесет книжевни дела претежно од турски на македонски јазик меѓу кои се наоѓаат делата на истакнати турски писатели како Назим Хикмет, Зулфи Ливанели, Ѓунѓор Дилмен, Хакан Ѓундај, Омер Сејфетин, Ахмет Митхат Ефенди и други автори од современата и класичната турска книжевност. Од областа на популарната историја ги има преведено делата: *Повторно откривање на Османлиите, Последната империја – Османлиите, Семејството во османлиското општество, Османлиите на три континента и Историјата и ние* од еминентниот турски историчар Илбер Ортајли, потоа *Величествената мајка султана – Косем* од познатиот турски историчар Ерхан Афјонџу и *Османлиите во 99 прашања* од Ерол Озбилген. Делата *Порајмос* од Душан Савиќ (турскиот превод од српски јазик објавен во Турција) и *Одбрани драми од Јован Стерија Поповиќ* на македонски јазик. Во 2012 година ја формира издавачката куќа „Алманах“ со седиште во Скопје и работи како уредник и преведувач во оваа издавачка куќа, воедно и како дописник на весникот „Слободен печат“ од Истанбул. Редовно учествува на саемице за авторски права на кои се залага за претставување на македонската книжевност во Турција.

Во рамките на докторските студии ги има објавено следните три статии во меѓународни списанија: *За јазичните карактеристики на македонските и англиските новинарски наслови* (ориг. *Properties of Macedonian And English News Headlines*), *Имиграцијата во рамката на „сравот“ во англискиот, македонскиот и турскиот новинарски дискурс* (ориг. *Immigration Within The Framework of "Fear" In English, Macedonian And Turkish Journalistic Discourse*) и *Дискурсот на „ние“ и „другите“ во претставување на имиграцијата во англискиот, во македонскиот и во турскиот печат.*

АВТОРЕЗИМЕ/АВТОРЕФЕРАТ

- 1) Авторезиме на докторската дисертација**
- 2) Doctoral dissertation auto-abstract**

Асуде Абдураман Абдул-Кочан

**ВЛИЈАНИЕТО НА ЛЕКСИЧКИТЕ И ГРАМАТИЧКИТЕ СРЕДСТВА ВО
АНГЛИСКИОТ, ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ТУРСКИОТ НОВИНАРСКИ
ДИСКУРС ВРЗ ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ**

Авторезиме на докторската дисертација

Скопје, 2023

СОДРЖИНА

1. Вовед	5
1.1. Цел на трудот	5
1.2. Значењето на изборот на темата (причина за избор, очекуван научен придонес).....	6
1.2.1. Научен придонес	6
1.2.2. Нацрт на содржината на трудот	7
2. Методи и начин на работа	7
3. Резултати на истражувањето	7
4. Заклучок	8

1. Вовед

Новинарскиот дискурс е специфичен вид на дискурс чија основна функција е да ја информира јавноста за настаните што се случуваат во земјата и во светот. Но новинарските написи, покрај известување за актуелните настани, пренесуваат изјави на државници или сведоци на настаните, интервјуа, извештаи од прес-конференции и преработени текстови од други извори. Создавањето на новинарскиот дискурс претставува сложен процес во кој освен претходното знаење за одредени настани, се земаат предвид и очекувањата на читателската публика.

Како посебен јазик во одреден социокултурен контекст, новинарскиот дискурс се служи со различни јазични средства за постигнување на својата основна информативна функција. Меѓутоа, новинарските текстови освен што информираат за актуелните настани и теми од општествено-политичкиот и културниот живот, вршат и други функции: преку употреба на различни дискурсни средства го насочуваат читателот да заземе одреден став во однос на настаните и темите за кои информираат и на тој начин може и да манипулираат со него. Избраните јазични единици, освен своето експлицитно денотативно значење, може да имаат и имплицитно значење кое му дава друга конотација на новинарскиот напис. Новинарскиот дискурс, од друга страна, може да се служи и со „вградување“ на настаните за кои известува, во одредена идеолошка рамка. Една од најчесто употребуваните рамки во која се вградуваат одредени настани во општеството е „рамката на стравот“. Во неа можат да бидат вградени терористички настани, криминалот, имиграцијата, заразните болести и други актуелни проблеми. Таквото вградување овозможува насочување на јавното мислење и манипулирање со оние кои ја конзумираат информацијата во дадениот новинарски текст, т.е. со читателите, слушателите и гледачите. Таа рамка честопати се комбинира со рамката на „ние“ и „другите“ преку која се врши дистанцирање на одредени „непожелни“ групи во општеството.

1.1. Цел на трудот

Нашата анализа има за цел да ги опише и спореди јазичните стратегии преку кои новинарските текстови влијаат врз формирањето на ставот на читателите во англискиот, во македонскиот и во турскиот новинарски дискурс. Фокусот на истражувањето на анализата е на текстовите посветени на три теми: имиграцијата, епидемијата на ебола и пандемијата на ковид-19 во трите наведени јазици. Преку разни јазични стратегии кои се употребуваат во пренесување на настаните вградени во горенаведените рамки, се постигнува саканиот ефект на насочување на читателите за заземање на одреден став за настаните за кои се известува.

За да ја постигнеме целта на откривање на јазичните средства во новинарскиот дискурс што се употребуваат за манипулирање на читателот, прво го утврдиме инвентарот на јазичните стратегии што се применуваат од страна на медиумите во вестите и новинарските извештаи од англојазичниот, македонскиот и турскиот медиумски простор во функција на формирање на јавното мислење. Тие стратегии служат за насочување, односно заземање позитивен или негативен став на читателот преку употреба на специфични јазични и граматички средства. Оваа функција која имплицитно ја вршат јазичните структури и единици што се употребуваат да го информираат примателот на пораката, се открива преку критичкиот пристап кон новинарскиот дискурс кој цели да ги анализира оние лексички и граматички средства што го обликуваат јавното мислење и да ги утврди разликите и сличностите во нивната примена. Друга цел на истражувањето е да покаже дали тие стратегии се универзални

или зависат од средината во која делуваат медиумите, поточно дали се формираат во склад со одредена културна, односно јазична заедница.

1.2. Значењето на изборот на темата (причина за избор, очекуван научен придонес)

Како конзументи на вестите, изложени сме на различни информации кои предизвикуваат формирање на стереотипи за одредени настани и појави. Денес влијанието на медиумите е уште поизразено поради распространетоста на интернетот и зголемената достапност на информациите што ги пласираат медиумите, па следствено на тоа и насочувањето и манипулацијата со читателот е многу поголема. Меѓутоа, додека од една страна сме подложни на вакви влијанија, од друга страна, самите по својата природа сме подложни на манипулација. Уште во втората половина на 19 век францускиот социолог Гистав ле Бон става акцент на феноменот на „масите“. Во делото „Психологија на толпата“ (2015) тој вели дека „уметноста на влијаење врз имагинативната моќ на масите е уметност и на управувањето со истите маси“ и дека „моќта на зборовите потекнува од претставите кои тие ги ‘будат’ во мозокот и кои се потполно различни од нивните вистински значења“.

Огромниот број на секојдневни информации и дезинформации во современото општество придонесува читателите да не се во можност да заземат критички став за настаните и појавите пренесени во медиумите. Според некои гледишта, потрошувачките општества ја имаат во голем дел изгубено способноста за критичко размислување и освен мал број луѓе, општеството ги прифаќа сите настани на начин на којшто ги толкуваат медиумите.

За манипулацијата преку новинарскиот дискурс се свесни и самите новинари кои мора да ги следат ставовите и политиките на финансиските центри на сопствениците на медиумите. Турската новинарка, писателка и продуцент Бану Авар, во врска со манипулацијата на читателот, на прашањето на кои медиуми треба повеќе да им веруваме, одговара: „На ниеден. Гледајте ги и слушајте ги сите, потоа дознајте на кого им припаѓаат, не примајте ништо здраво за готово, туку испитувајте, бидејќи „светските медиуми се наоѓаат во рацете на мултинационални компании.“

1.2.1. Научен придонес

Очекуваме ова истражување да даде свој придонес во подигање на свеста кај читателите за манипулативната моќ на медиумите и за откривање на начините со кои медиумите ја креираат реалноста во различни култури. Ќе се утврдат сличностите и разликите во стратегиите за насочување на читателите во трите различни култури и ќе се открие дали тие стратегии се универзални или зависат од националната култура на одредено општество.

Научниот придонес на истражувањето ќе се состои пред сè во резултатите кои ќе се добијат од спроведената дискурсна анализа на новинарски текстови во трите јазични средини, како и во самата контрастивна постапка. Со оглед на тоа што новинарските написи во една средина се создаваат според општоприфатените општествени норми на таа средина, оваа анализа ќе помогне и во откривањето на тоа како самите читатели влијаат врз изборот на стратегиите со кои се служи авторот на новинарскиот текст.

Резултатите од анализата може да послужат за понатамошни истражувања од областа на прагматиката, новинарството, социологијата и други општествени науки во кои се испитува улогата на јавното мислење и „скриената идеологија“ зад неа. Заклучоците од истражувањето треба да ја подигнат свеста на самиот читател и на тој

начин да придонесат за создавање на одбранбен механизам против манипулативната моќ на новинарскиот текст.

1.2.2. Нацрт на содржината на трудот

Со оглед на ширината на предметот на нашето истражување овој труд го поделивме на девет поглавја. Во првите четири поглавја се воведува предметот и областа на истражувањето, се даваат теориските поставки, прегледот на релевантната литература, претпоставките и користената методологија. Следните четири поглавја се централни бидејќи ги презентираат резултатите од анализата: прво новинарските наслови (поглавје 5), по кои следи анализата на текстовите според трите истражувани теми (поглавје 6, 7, 8). Последното поглавје ги сумира резултатите.

2. Методи и начин на работа

При анализа на дискурсот од англискиот, македонскиот и турскиот медиумски простор се користевме со квалитативната метода на т.н. *критичка анализа на дискурсот*. Оваа метода има за цел да ја открие „скриената идеологија“ која влијае врз формирање на светогледот на читателот и ни нуди можност преку критички однос и анализа на површинските структури на дискурските единици да ги откриеме длабинските значенски структури на лексичките изрази и граматички конструкции преку кои се одразуваат стереотипните сфаќања во одредено општество. При анализата имавме предвид дека критичката анализа претставува сложен процес кој изискува многу внимателен однос кон новинарскиот дискурс поради можноста од предозирани или погрешна интерпретација на податоците.

Втора метода со која се служевме е контрастивната анализа со која сакавме да откриеме дали јазичните стратегии се универзални или зависат од средината во која делуваат медиумите. Се фокусиравме на факторите што ја обликуваат „конструираната реалност“ во однос на читателската публика во различни култури, односно јазичните заедници.

За да се постигне зададената цел – да се откријат јазичните средства што се употребуваат за манипулирање на читателот во новинарскиот дискурс од трите говорни подрачја, обработивме примерок кој содржи агенциски вести, извештаи и пошироки информативни содржини од дневни весници и новински агенции. Примерокот опфаќа новинарски текстови објавени од водечките новински агенции и весници од трите наведени говорни подрачја во текот на поголем временски период. Анализата ја вршевме врз самиот текст, откривајќи ги оние единици кои имаат имплицитни својства. Почнавме со анализа на насловите, потоа обрнавме внимание на структурирањето на текстот и извршивме негово „декодирање“, односно како еден текст ја постигнува својата манипулативна намера. За таа цел ги анализиравме јазичните средства со кои авторот го води читателот низ текстот, ги анализиравме двете погоре споменати идеолошки рамки и како вестите се сместени во нив. Анализиравме како се подредува информацијата, што се поставува на прво место, што се нагласува, што се превидува, каде се даваат прецизни податоци, каде се оди на заокружување, преувеличување или минимизирање на податоците, како се цитира изворот, како се пренесува непотврдена вест, како авторот се оградува од добиените податоци и сл.

3. Резултати на истражувањето

Во истражувањето на манипулативната моќ на новинарскиот дискурс во англојазичните, во македонските и во турските медиуми извршивме анализа на јазичните стратегии што

се употребуваат во медиумите за пренесување на одредена идеологија во општеството со цел да влијаат врз јавното мислење. Во анализата на општите својства и стратегии кои се употребуваат за насочување на читателот, анализиравме три големи настани кои се случија на глобално ниво: епидемијата на ебола, пандемијата на ковид-19 и имиграцијата. Овие настани во новинарскиот дискурс се сместуваа во две идеолошки рамки: рамката на „ние“ и „другите“, со која се вршеше дистанцирање на загрозените групи од општеството и рамката на стравот, со која се создаваше паника и страв меѓу читателите.

Истражувањето го започнавме со претпоставката дека новинарските текстови во англискиот, во македонскиот и во турскиот јазик се служат со избрани јазични стратегии преку кои влијаат врз формирањето на ставот на читателите. Резултатите на истражувањето покажаа дека претпоставката е точна. Се потврди и втората претпоставка дека новинарскиот дискурс ги преувеличува настаните и создава паника и страв меѓу читателите со цел да привлече поголем број читатели. Заклучивме дека тоа се постигнува со постојано повторување на истата тема и со користење на идеолошката рамка на стравот.

Третата претпоставка се однесуваше на сличноста на стратегиите со кои се служат медиумите од трите говорни подрачја. Со контрастивната анализа покажавме дека тие стратегии се слични. Дополнително претпоставивме дека некои стратегии можат да се формираат од самата средина во која делуваат медиумите (бидејќи реалноста се обликува според сфаќањата, менталитетот и светогледот на одредена читателска публика). Оваа претпоставка не се потврди бидејќи некои имплицитни значења во македонското и турското новинарство се „увезуваат“ преку вестите преземени од западните медиуми, поради влијанија на доминирачкото западно новинарство. Во анализата утврдивме дека во известувањето за настаните од светот, преку употреба на слични стратегии во македонскиот и во турскиот новинарски дискурс се пресликуваат стереотипите од англојазичните печатени и електронски медиуми.

4. Заклучок

При анализата на јазичните средства употребени во новинарскиот дискурс од англиското, македонското и турското говорно подрачје можеме да кажеме дека во трите видови дискурс се употребуваат специфични лексички и граматички средства за манипулирање на читателите.

Во анализата и споредбата на јазичните карактеристики на најистакнатиот дел од новинарските написи – новинарските наслови – во англискиот, во македонскиот и во турскиот јазик забележавме дека тие покажуваат слични карактеристики кои потекнуваат од ограничувањата што ги наложува новинарскиот жанр: се испушта сето она што може да се подразбере. Во оваа функција се применуваат следните стратегии: испуштање на копулата (во англиските и во македонските текстови) и на главниот глагол, избегнување на модални глаголи, употреба на скратени пасивни форми, употреба на номинализации, како и употреба на интерпункциски знаци во замена за лексички единици. Поради принципот на економичност, во англиските наслови редовно се испушта членот по што тие се разликуваат од македонските наслови. Концизноста е позастапена во насловите на англиски јазик, каде што додатно во таа функција се избегнуваат сложени временски форми и се применува транспозиција на време, што не е вообичаено за македонските наслови. Овие разлики се појавуваат поради специфичностите на одделните јазици, но во изборот на јазичните средства влијае и профилот на примателите на пораката, т.е. читателите.

Во англиските наслови повеќе се употребуваат редуцирани пасивни конструкции. Во однос на времето, англискиот новинарски дискурс се карактеризира со две својства: избегнување на сложени временски форми и транспозиција на време. Транспозицијата се однесува на употребата на сегашно време за кодирање на минати или идни настани што е честа појава и во македонските наслови. Поради постоење на категоријата прекажаност во македонскиот глаголски систем, насловите со *сум*-перфект овозможуваат дистанцирање на авторот од вистинитоста на информацијата. Насловите во англискиот и во македонскиот јазик се одликуваат со употреба на посебни лексички единици: тоа се пократки и ефектни зборови во англиските наслови: *act, ban, blast, clash* и слично и интернационализми во македонските наслови: *перформанс, инсталација, фокус, статус кво* и сл. Се употребуваат често и идиоматски изрази: *Achille's heel, рамо до рамо* што е случај и со турските наслови. Во сите наслови се почитува принципот на релевантност: се забележува тенденцијата на ставање тежиште врз лексичката информација и истакнување на партиципантот на дејството преку синтаксичките промени во збороредот.

Во анализата на јазичните единици во претставувањето на еболата во англојазичниот, во македонскиот и во турскиот новинарски дискурс утврдивме дека во трите различни видови дискурси се употребува сличен арсенал на дискурсни средства за претставување на еболата: емоционално обоена лексика, метафорично употребени глаголи, колокации, бројки, пасивни конструкции и слично.

Во истражувањето покажавме дека во македонското и во турското новинарство се пресликуваат моделите користени во западното новинарство и дека тие се пренесуваат и на локалните настани. Прекумерното пласирање на вестите за ебола придонесе да се создаде атмосфера на страв. И покрај непотврдени случаи на ебола во Македонија и Турција, стравот се употребуваше како рамка за пласирање на вестите за еболата најмногу од комерцијални причини. Името на болеста се персонифицира и се употребува со глаголи и определби кои се однесуваат на живи суштества, а во некои написи еболата се пишува со голема буква како лична именка. Персонификацијата е засилена со метафори за поживо отсликување на опасноста од еболата. За убедување на читателот во големиот замав на болеста се употребуваат бројки за да се потенцира опасноста. Бројките можат да бидат придружени со неопределени определби (*nearly, almost, голем број луѓе, некои пациенти*) со што се избегнува да се наведат проверени факти.

Од синтаксичките средства се употребуваат пасивни конструкции; агенсот не се спомнува или поради тоа што е непознат или пак, поради непровереноста на информацијата. Од прагматичко-текстуални средства се забележува поставување на ударната информација во насловот за да се привлече вниманието на читателот.

Во сите три вида новинарски дискурси еболата се претставува преку двете идеолошки рамки: рамката на стравот и рамката на „ние“ и „другите“. Големiot публицитет на известување на непотврдени случаи покажува дека еболата се пласираше како комерцијален медиумски производ. Оваа тема се користеше и за прикривање на вистинските проблеми или други важни настани во општеството.

Во анализата на претставувањето на пандемијата на ковид-19 во новинарските написи од англојазичниот медиумски простор, можеме да заклучиме дека дискурсот на короната се служи со двете идеолошки рамки: рамката на „ние“ и „другите“ и рамката на стравот која повеќе се користи во претставување на короната. Забележана е употребата на бројки со кои се истакнува смртноста на болеста преку ставање акцент на заразноста. Се даваат навидум информативни вести и упатства за превентивни мерки, се

пренесуваат разни анкети и анализи кои го испитуваат реагирањето на црниците на короната и нивната недисциплинираност во однос на преземањето на превентивните мерки.

Во рамката на „ние“ и „другите“ се пренесуваат вести за имигрантите кои се претставени како преносители на короната. Од реторички средства се употребуваат метафори и персонификации (*короната убива*). Се пренесуваат личните приказни на жртвите со цел поттикнување на емпатија кај читателите, т.е. се врши експлоатација на чувствата.

Во вестите од македонските медиуми забележавме дека короната се сместува во рамката на стравот. Негативните вести доминираат над позитивните, но има и вести со непотврдени податоци. Постои тенденција да се пласираат вести во кои основната информативна функција е подредена на манипулациската: создавање на страв и паника.

Во турските медиуми дискурсот за короната беше негативен поради тоа што е сместен во рамката на стравот и рамката на „ние“ и „другите“. Во рамката на стравот се користат разни стратегии, како на пример, истакнување бројки, цитирање на податоци од разни истражувања, поврзување на други болести со короната.

Во рамката на „ние“ и „другите“ во комбинација со рамката на стравот се сместуваат вестите за корона поврзани со имигрантите. Тоа повеќе е присутно кај опозициските весници, бидејќи тие ја критикуваат политиката на власта за прифаќање на бегалците.

Во анализата се обидовме да ги откриеме сличностите и разликите помеѓу претставувањето на имиграцијата во овие рамки. И покрај сличностите во изборот на лексичките единици, забележавме дека во секој од трите видови дискурси се отсликуваат и одредени политички ставови во однос на актуелната внатрешна или надворешната политика на трите земји. Забележавме употреба на емоционално обоена лексика, метафори, бројки и други дискурсни единици. Негативното прикажување исто се остварува и преку генерализација на фактите со што се создава негативен стереотип за имигрантите: сите имигранти се илегални, сиромашни, необразовани, работат на црно, склони се кон криминал.

Во анализарините текстови од трите јазични заедници се забележува политизирање на вестите за имиграцијата: во британското и во турското новинарство ова прашање се употребува за критика на владејачката партија, како и за напаѓање на политиката на соседните земји (што е карактеристично и за македонското новинарство). Во англојазичното и во турското новинарство се забележува поголем сензационализам, кој се изразува преку бомбастични наслови или преку прикажување фотографии кои ги прикажуваат имигрантите во негативно светло. Визуелниот дисфемизам е застапен во сите три вида дискурси: бегалците се прикажуваат оградени од другите или во конфликт со полицијата. Во информативните написи дискриминаторскиот однос е прикриен, но се имплицира со разни стратегии (наведување на големи бројки, репортажи со лични сведоштва за илегалните премини на бегалците, употреба на графикони и карти за присуството на имигрантите во земјата).

Во истражувањето утврдивме дека во македонското и во турското новинарство се пресликуваат моделите на известување од западното новинарство, што особено се забележува во комбинацијата на текстовите со фотографии кои негативно ги прикажуваат имигрантите и бегалците, па така придонесуваат за нивното неприфаќање од останатата општествена заедница.

Asude Abdurahman Abdul-Kochan

**THE INFLUENCE OF LEXICAL AND GRAMMATICAL DEVICES ON PUBLIC
OPINION IN ENGLISH, MACEDONIAN AND TURKISH JOURNALISTIC
DISCOURSE**

Doctoral dissertation auto-abstract

Skopje, 2023

CONTENTS

1. Introduction	5
1.1. The objective of the work.....	5
1.2. The significance of the choice of the topic (reason for choice, expected scientific contribution).....	6
1.2.1. Scientific contribution	6
1.2.2. Outline of the content of the thesis	6
2. Methods and way of research	7
3. Research results	7
4. Conclusion	8

1. Introduction

As a specific type of discourse journalistic discourse has the main function of informing the public about domestic and foreign events from all over the world. While reporting on current events, journalistic articles additionally provide interviews, press-conference reports and texts based on other sources, as well as, statements of witnesses of events or comments by various statesmen.

To achieve its basic informational function, as a special language in a certain socio-cultural context, journalistic discourse employs distinct linguistic devices. However, composing journalistic discourse is a complex process in which, apart from prior knowledge of certain events, the expectations of the readership are also taken into account. Therefore, in addition to their function of informing about current events and topics of socio-political and cultural life, journalistic texts perform other functions, as well: via use of various discourse devices, they direct the readers to take a certain position in relation to events and topics they inform about and thus they can also manipulate them. The selected language units, apart from their explicit denotative meaning, may also have an implicit meaning that gives a different connotation to the journalistic article. Journalistic discourse, on the other hand, can also use the strategy of "embedding" the events it reports on in a certain ideological frame. One of the most frequently used frames in which certain social events are incorporated is the "frame of fear". It can comprise terrorist events, crime, immigration, infectious diseases and other current issues. Such framing allows directing public opinion and manipulating the consumers of the information of the journalistic text, i.e. the readers, listeners and viewers. That frame is often combined with the frame of "us" and the "others" through which certain "undesirable" groups in society are being distanced.

1.1. The objective of the work

Our analysis aims to describe and compare the linguistic strategies used in shaping readers' attitudes in English, Macedonian and Turkish journalistic discourse. The research focus of the analysis is on texts connected to three topics: immigration, the Ebola epidemic and the covid-19 pandemic in the three languages listed. Through various language strategies used in conveying events and via embedding them in the above mentioned frames, the desired effect of directing the readers is achieved.

To accomplish the goal of discovering the linguistic means in journalistic discourse that are used to manipulate the reader, we first determined the inventory of linguistic strategies in the news and journalistic reports written in English, Macedonian and Turkish used in the formation of public opinion. Those strategies use specific linguistic and grammatical means that serve to direct the reader to take a positive or a negative attitude towards the reported event. This function, which is implicitly performed by the language structures and elements used to inform the recipient of the message, is revealed through the critical approach to journalistic discourse that aims to analyze those lexical and grammatical means that shape public opinion and to determine differences and similarities in their application. Another objective of the research is to show whether those strategies are universal or depend on the environment in which the media operate, or rather, whether they are formed in accordance with a certain cultural and linguistic community.

1.2. The significance of the choice of the topic (reason for choice, expected scientific contribution)

As consumers of the news, we are exposed to various information that causes the formation of stereotypes about certain events and phenomena. Today, the influence of the media is even more pronounced due to the prevalence of the Internet and the increased availability of information published by the media. Therefore, the reader has become a target of manipulation more than ever. However, while on the one hand we are susceptible to such influences, on the other hand, we are by our very nature susceptible to manipulation. Already in the second half of the 19th century, the French sociologist Gustave Le Bon emphasizes the phenomenon of the 'masses' pointing out that the art of influencing the imaginative power of the masses is also the art of managing the same masses. The power of words comes from the representations they 'awaken' in the brain that are completely different from their true meanings.

The huge amount of daily information and misinformation in modern society disables the readers to take a critical attitude towards the events and phenomena reported in the media. According to some views, regarding the manipulation of the readers (for instance expressed by a Turkish journalist Suat Sezgin) consumer societies have largely lost the ability to think critically and, except for a small number of people, society accepts all events as interpreted by the media.

Journalists themselves, who must follow the views and policies of the financial centers of the media owners are aware of the manipulation through the journalistic discourse. The Turkish journalist, writer and producer Banu Avar recommends that readers and viewers should not trust the world's media because they are owned by several multinational companies.

1.2.1. Scientific contribution

We expect this research to contribute to raising awareness among readers about the manipulative power of the media and to discover the ways in which they create or reconstruct reality in different cultures. Similarities and differences in strategies for directing readers in the three different cultures will be determined and it will be discovered whether those strategies are universal or depend on the national culture of a particular society.

The scientific contribution of the research is primarily reflected in the results that will be obtained from the conducted discourse analysis of journalistic texts in the three language environments, as well as in the contrastive analysis itself. Given that journalistic articles are created according to the generally accepted social norms of given environment, this analysis will also help in discovering how the readers themselves influence the choice of strategies used by the author of the journalistic text.

The results of the analysis can serve for further research in the field of pragmatics, journalism, sociology and other social sciences in which the role of public opinion and the "hidden ideology" behind it are examined. The conclusions of the research should raise the awareness of the reader himself and thus contribute to the creation of a defense mechanism against the manipulative power of any journalistic text.

1.2.2. Outline of the content of the thesis

Given the complexity of our research topic, we have divided this paper into nine chapters. The first four chapters introduce the subject and field of the research, provide the theoretical prerequisites, supply a brief overview of the relevant literature, explain the hypothesis and the methodology used. The following four chapters are central because they present the results of

the analysis: first, the one of the journalistic headlines (chapter 5), followed by the analysis of the texts according to the three researched topics (chapters 6, 7, 8). The final chapter summarizes the results.

2. Methods and way of research

In the analysis of the discourse of the English, Macedonian and Turkish media, we employed the qualitative method of the so-called *Critical discourse analysis* that focuses on linguistic analysis of the surface discourse structures. This method aims to reveal the 'hidden ideology' that affects the formation of the reader's worldview and offers us the opportunity to discover the deep meaning structures of lexical expressions and grammatical constructions that reflect stereotypical understandings in a certain society. In the analysis, we kept in mind that the critical analysis is a complex process that requires a very careful attitude towards the obtained data as it can be easily misinterpreted and thus lead to mistaken generalizations.

The second method we used in our research was the contrastive analysis, which enabled us to find out whether language strategies are universal or depend on the environment in which the media operate. We focused on the factors that shape the 'constructed reality' in relation to the readership in different cultures, that is, language communities.

In order to achieve the set goal – reveal the linguistic devices used to manipulate the reader in the journalistic discourse from the three speech areas, we processed a sample of agency news, reports and other forms of information articles from daily newspapers and news agencies. The sample includes journalistic texts published by leading news agencies and newspapers from the three specified speech areas over a longer period of time. The analysis included the properties of the text itself, focusing on the linguistic structures that have implicit meanings. After the analysis of the titles was provided, the journalistic texts were examined: their structure and the language means through which a particular text achieves its manipulative intent. For this purpose, we analyzed the linguistic devices which the author uses to guide the reader through the text, we analyzed the two ideological frameworks mentioned above and how the news is incorporated in them. Apart from 'decoding' these devices we also looked at how the information was present to the reader, what came first, what was emphasized, what was downplayed. Also, other aspects related to the data presentation were included: precise vs rounded numbers, exaggerated or minimized data, the way the source is cited or it was unconfirmed news, how the author distances himself from the obtained data etc.

3. Research results

As the research focused on the manipulative power of the journalistic discourse in the English, Macedonian and the Turkish media, we conducted an analysis of the language strategies used in the media to convey a certain ideology in order to influence public opinion. In examining the general properties and strategies used to guide the reader, we analyzed three major events that occurred on a global scale: the Ebola epidemic, the covid-19 pandemic, and immigration. These events were placed in two ideological frames: the frame of 'us' and 'the others', which distanced the endangered groups from society, and the frame of fear, which created panic and fear among the readers.

The research was based on the assumption that journalistic texts in English, Macedonian and Turkish are used with selected language strategies through which they influence the formation of the readers' attitude. The results of the research showed that this assumption was correct. The second assumption that journalistic discourse exaggerates events and creates panic and fear among readers in order to attract a larger number of them was also confirmed. We

concluded that this is achieved by constant repetition of the same theme and the use of the ideological frame of fear.

The third hypothesis referred to the similarity of the strategies used by the media from the three speech areas. Using contrastive analysis we showed that all three languages make use of similar strategies. In addition, we assumed that some strategies can originate from the very social environment in which the media operate (because reality is shaped according to the perceptions, mentality and worldview of a certain readership). This assumption was not confirmed because some implicit meanings in Macedonian and Turkish journalism are 'imported' through the news taken from the western media, due to influences of the dominant western journalism. We determined that in reporting on world events, the stereotypes of the English-language print and electronic media are mirrored in the Macedonian and Turkish journalistic discourse.

4. Conclusion

The results of the analysis of the linguistic devices used in the English, Macedonian and Turkish journalistic discourse conveyed that these three types of discourse employ specific lexical and grammatical means to manipulate the readers.

In the analysis and comparison of the linguistic characteristics of the most prominent part of the journalistic articles – the journalistic headlines – in English, Macedonian and Turkish language, we noticed that they show similar characteristics that stem from the limitations imposed by the journalistic genre: everything that can be understood from the context is considered redundant. In performing this function the following strategies are applied: omitting the copula (in English and Macedonian texts) and the main verb, avoidance of modal verbs, using shortened passive forms, using nominalizations, as well as, using punctuation marks instead of lexical units. Due to the principle of saving space in newspaper, the article is regularly omitted in the English titles, which distinguishes them from the Macedonian titles. Conciseness is more prevalent in English language titles, where in addition complex tenses are avoided in that function and time transposition is applied, which is not usual for Macedonian titles. These differences appear due to the specificities of individual languages, but the choice of language devices is also influenced by the profile of the recipients of the message, i.e. the readers.

In English titles, reduced passive constructions are used more. In terms of tense, English journalistic discourse is characterized by two properties: the avoidance of complex tense forms and the transposition of time. Transposition refers to the use of the present tense to encode past or future events, which is also common in Macedonian titles. Due to the existence of the morphological marking of evidentiality in the Macedonian verbal system, the titles with the so called 'sum-perfect' allow the author to distance himself from the truthiness of the information. Titles in English and Macedonian are distinguished by the use of special lexical units: these are shorter and effective words in English titles: *act, ban, blast, clash* etc. and internationalisms in Macedonian titles: *перформанс, инсталација, фокус, статус кво* etc. Idiomatic expressions are also often used: *Achill's heel, рамо до рамо*, which is also the case with Turkish titles. In all of the titles, the principle of relevance is observed: the tendency of putting emphasis on the lexical information and highlighting the participant of the action through the syntactic changes in the word order is noticed.

In the analysis of linguistic units in the representation of Ebola in the English, Macedonian and Turkish journalistic discourse, we determined that in the three different types of discourse, a similar arsenal of discourse tools is used to represent Ebola. The means range

from emotionally colored vocabulary, metaphorically used verbs, collocations and numbers to passive constructions. We showed in the research that the models used in Western journalism are mirrored in its Macedonian and Turkish texts and that they are also used to report local events. Excessive news coverage of Ebola has contributed to creating an atmosphere of fear. Despite unconfirmed cases of Ebola in Macedonia and Turkey, fear was used as a frame to market Ebola news mostly for commercial reasons. The name of the disease is personified and used with verbs and adverbs referring to living beings, and we noticed that in some articles Ebola is capitalized as a personal noun. Personification is enhanced with metaphors to more vividly depict the danger of Ebola. To convince the reader of the great momentum of the disease, numbers are used to emphasize the danger. Figures may be accompanied by indefinite qualifiers (*nearly, almost, голем број луѓе, некои пациенти*) thereby avoiding stating verified facts.

As of the syntactic means such as, passive constructions were commonly used in English and Macedonian; the agent is not mentioned either because he/she is unknown or because the information has not been verified. Pragmatic-textual devices include placing the striking information in the title in order to attract the reader's attention.

In all three types of journalistic discourse, Ebola is presented through two ideological frames: the frame of fear and the frame of 'us' and 'the others'. The high publicity of reporting of unconfirmed cases shows that Ebola has been marketed as a commercial media product. This theme was also used to cover up real problems or other important events in society.

After the analysis of the presentation of the covid-19 pandemic in journalistic articles from the English-language media space, we can conclude that the discourse of the pandemics was based on the two ideological frames: the frame of 'us' and 'the others' and the frame of fear that is more used in representation of the corona. We noticed the use of figures highlighting the mortality of the disease via emphasizing infectiousness. Ostensibly informative news and instructions on preventive measures are given. Various polls and analyzes that examine the reaction of blacks to the corona are transmitted and their indiscipline in relation to not taking preventive measures is underlined.

We noticed that the news about immigrants who are presented as carriers of the corona are embedded in the framework of 'us' and 'the others'. Metaphors and personifications are used as rhetorical devices (*the corona kills*). The personal stories of the victims are conveyed in order to encourage empathy among the readers, with the purpose of exploiting the feelings.

We observed as well, that the corona is placed in the framework of fear in the Macedonian media news. Negative news dominate the positive, but there are also news with unconfirmed data. There is a tendency of marketing news through subordinating the basic informative function to the manipulative one: creating fear and panic.

In the Turkish media, the discourse about the corona was negative because it was placed in the frame of fear and the frame of 'us' and 'the others'. In the framework of fear, various strategies are used, such as highlighting numbers, citing data from various researches, connecting other diseases with the corona etc.

The corona news related to immigrants are embedded in the frame of 'us' and 'the others' in combination with the frame of fear. This is more present in the opposition newspapers, because they criticize the government's policy of accepting refugees.

In this analysis we tried to reveal the similarities and differences in the representation of immigration in these frameworks. Despite the similarities in the choice of lexical units, we

noticed that in each of the three types of media discourse certain political attitudes were reflected in relation to the current internal or foreign policy of the countries. We noticed the use of emotionally colored vocabulary, metaphors, numbers and other discourse units.

The negative presentation is also achieved through the generalization of the facts, which creates a negative stereotype about immigrants: all immigrants are illegal, poor, uneducated, work illegally, and are prone to crime.

In the analytical texts from the three language communities, the politicization of the news about immigration can be observed: in British and Turkish journalism, this issue is used to criticize the ruling party, as well as, to attack the politics of neighboring countries (which is also characteristic of Macedonian journalism). There is more sensationalism in English-language and Turkish journalism, which is expressed through bombastic headlines or by displaying photos that show immigrants in a negative light. Visual dysphemism is represented in all three types of discourses: refugees are depicted as fenced off from others or in conflict with the police. In the news articles, the discriminatory attitude is covert, but implied by various strategies (stating large numbers, reports with personal testimonies about the illegal crossings of refugees, use of graphs and maps about the presence of immigrants in the country).

In the research, we determined that the reporting models of Western journalism are mirrored in Macedonian and Turkish journalism, which is especially noticeable in the combination of texts with photos that portray negatively immigrants and refugees, thus contributing to their non-acceptance by the rest of the social community.